Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю»
Заснована у 2024 році

Василь Шуляр

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЛІТЕРАТУРНІ ВПРАВИ
(зарубіжна література, інтегрований курс «Література»)

У двох частинах

Частина 2

Практико-орієнтована монографія

Миколаїв • 2024

УДК 37.091.3:821]:005.336.2
Ш 95

Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю»
Заснована у 2024 році

А В Т О Р :

Шуляр Василь Іванович – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України, м. Миколаїв, Україна

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
протокол від 19 червня 2024 року No 3

Р Е Ц Е Н З Е Н Т И :

Гладишев Володимир Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

*Ніколенко Ольга Миколаївн*а – докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету, заслужений діяч науки і техніки України;

Островська Галина Олександрівна – докторка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри теорії та методики навчання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Шуляр В. І.

Ш 95 Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») у 2-х частинах. Ч. 2 : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності МОІППО, 2024. – 210 с. – (Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю»).

ISBN 978-617-8265-55-7

Практико-орієнтована монографія із серії видань «Методика літератури, умотивована любов'ю» розкриває вперше технологію конструювання компетентнісних літературних вправ: запитань, завдань, задач. Розроблений інструментарій умотивовує суб'єктів літературної освіти до діалогової партнерської співпраці та реалізації принципів: «твороцентризму» – «читацькоцентризму» – «дитиноцентризму». Оновлено модель формування націозорієнтованого інтелігентного учня-читача / учениці-читачки. Запропоновано вперше технологію візуалізації літературного матеріалу з використанням моделей / схем і використанням сервісу «Canva».

Монографія розрахована на науковців / учених та сприятиме професійно-фаховому зростанню вчителів-практиків і майбутніх освітян-філологів.

УДК 37.091.3:821]:005.336.2

ISBN 978-617-8265-55-7

© Шуляр В. І., 2024
© Центр редакційно-видавничої діяльності МОІППО, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 7

ВСТУП 10

Розділ 5. ВІЗУАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ 17

5.1. Візуалізація як засіб формування професійно-методичної компетентності вчителя літератури: постмодернові підходи 17

5.2. Візуалізація в системі шкільної літературної освіти: метамодерновий підхід 26

5.3. Візуалізаційна компетентність учителя в системі шкільної літературної освіти 42

5.4. Компетентнісні літературні вправи з елементами візуалізації: Ганс Крістіан Андерсен «Непохитний олов'яний солдатик» 44

ХРЕСТОМАТІЯ художніх творів для опрацювання та виконання компетентнісних літературних вправ. Ганс Крістіан Андерсен «Непохитний олов'яний солдатик» 57

5.5. Компетентнісні літературні вправи з елементами візуалізації: Ганс Крістіан Андерсен «Снігова королева» 62

ХРЕСТОМАТІЯ художніх творів для опрацювання та виконання компетентнісних літературних вправ. Ганс Крістіан Андерсен «Снігова королева» 75

***Висновки до розділу* 5** 95

Список використаних джерел 96

Розділ 6. ВІЗУАЛІЗОВАНІ МОДЕЛІ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ АКУТАҐАВИ РЮНОСКЕ «ПАВУТИНКА» 100

6.1. Особливості візуалізації за ресурсом «Canva» 100

6.2. Візуалізовані динамічні моделі вивчення біографії письменника 105

6.3. Візуалізовані динамічні моделі вивчення теорії літератури 107

6.4. Візуалізовані динамічні моделі вивчення новели «Павутинка» 120

Висновки до розділу 6 132
Список використаних джерел 134

Розділ 7. ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ-ЧИТАЧІВ 137

7.1. Націозорієнтовані інтелігентні учні-читачі в «дусі нації» (за ідеями Костянтина Ушинського та Якова Чепіги) 137

7.2. Націозорієнтований інтелігентний учень-читач / учениця-читачка як мета нової літературної освіти 144

7.3. Модель формування істинного патріота Нової української школи в системі літературної освіти 149

7.4. Компетентний учень-читач / учениця-читачка: психологічні й методичні основи 152

7.5. Технологія оцінювання літературних досягнень учнів-читачів: методика і практика 158

7.6. Конструктор компетентнісних літературних вправ 165

7.7. Модель тематичного оцінювання літературних досягнень учнів-читачів (Усна народна творчість. «Пані Метелиця») 170

Висновки до розділу 7 184
Список використаних джерел 186

ПІСЛЯМОВА 189

ВІДГУКИ ВЧИТЕЛІВ 192

СЛОВО РЕЦЕНЗЕНТІВ:

В. Гладишев. Монографія Василя Шуляра як система поглядів на життя, людину, літературу, на себе 196

О. Ніколенко. Нова значуща праця подвижника української освіти 201

Г. Островська. Особистісна духовна стійкість людини, педагога, науковця… 206

Із вдячністю захисникам і захисницям,
які тримають свій стрій в ім'я України!

Із пошанівком до моїх учнів і
колег-однодумців, які були зі мною,
зреалізовували задумане мною!

Сердечна подяка моїй сім'ї,
яка впродовж багатьох років
мене підтримувала,
допомагала і розуміла!

Щире слово подяки моїм
рецензентам попередніх видань,
вдячність тим, хто зголосився
нині вивчати багатотомне видання!

Дякую Україні й українцям,
рідній миколаївській землі,
закладам освіти Миколаївщини й України,
які допомогли мені стати Вчителем!

МЕТОДИКА ЛІТЕРАТУРИ, УМОТИВОВАНА ЛЮБОВ'Ю

Любити. Бути вдячним.
Цінувати те, що сьогодні маєш.

… Усе починається з любові.

У любові народжується Дитина. З любов'ю проживаємо дні й ночі … У любові черпаємо надію, віру, наснагу, терпіння і терплячість …

З любові творяться всі добрі справи. У любов не граються, а повсякчас її мають берегти й леліяти. Любов – це розкіш. Над любов'ю треба працювати щоденно і щоношно. Любов – наша радість, надія, віра, благодать, людяність, і все людське в ній має жити вічно. Від любові творимо дива!

Любов усім доступна і бажана. Без любові життя буде прісним. Наші справи, діяння наповнені любов'ю. Тоді й тільки тоді Ти відчуєш сповна почуття Щастя: жити, діяти, творити! Любов плекає особистість!

У любові рідних і близьких, щирих і правдивих друзів-побратимів Людина відходить у Вічність. … І живе доти, доки її Пам'ятають та Люблять!

З Любові все починається і Нею закінчується!

Усе освячуймо ЛЮБОВ'Ю!

ПЕРЕДМОВА

Шановні колеги та колегині!
Друзі, побратими!
Прихильники й помірковані!

Ви тримаєте в руках одну з моїх книг, запланованої серії видань «Методика літератури, умотивована любов'ю». Це будуть мої праці, які наповнювалися змістом і формою впродовж тривалого періоду. Усе, що ви тут віднайдете, пропущено через душу, серце та тіло. Напрацьований матеріал апробувався автором, колегами-друзями й однодумцями протягом багатьох років. Численні семінари, тренінги, майстер-класи в моїй методичній студії засвідчували необхідність такої роботи. Це надихало! Підтримує й донині. По-різному ставилися до моїх методик науковці-колеги: від одностайного схвалення до нищівної критики. Вдячний усім. Напевне це мене й гартувало. Додавали сил жити та працювати рідні, друзі, …РОБОТА.

Сьогодні проходимо нові випробування: ковідний період пережили-витримали, витримаємо і війну, що нав'язала нам сусідська держава – рф. Так, важко, страшно, небезпечно… Дев'ять місяців активного обстрілу міста Миколаєва та області від самого початку ще й загартували нас. Пишу насамперед про себе. Від тихої внутрішньої паніки до повної мобілізації сил ПРАЦЮВАТИ. Працювати й жити, вижити, щоб діяти в ім'я своєї сім'ї, колег і колективу, який очолюю. А головне – зберегти все українське в Україні, відстояти національні інтереси та зробити свій внесок задля нашої ПЕРЕМОГИ!

Отож і пишу. Наповнений новими планами, хоч треба вже думати про підбиття підсумків. Внутрішня необхідність поділитися напрацюваннями й тим, чим живу сьогодні.

Часто питають: як виживаєте в таких умовах (обстріли, постійні сирени тривог, переживання за рідних, від-

сутність у Миколаєві води, перебої зі світлом і ...)? Відповідаю: треба жити, щоб жили вони – сім'я, колектив, Україна! Коли прийшло усвідомлення, що ти змінити нічого в цій ситуації не можеш, рівень стресу / тривоги / переляку знижувався до мінімуму. Це відбувалося і на цьому трималося, навіть у схові активно працював (а не вивчав рух ракет, місця прильоту за мобільним телефоном тощо).

Я захотів того сам, і так почала формуватися моя формула стійкості. Постійні тренування роботою, слуханням музики, перебуванням на природі (якщо є можливість), шаленим читанням художньої і наукової літератур, відвідуванням театру (за першої нагоди), спілкуванням із друзями – усе це мобілізувало і тримало у відносній нормі.

Кожен проходить свій шлях по-своєму! Мій «маршрут» був і є на сьогодні таким. Поки він мене не завів у манівці. Намагаюся тримати свої думки / реакції / вчинки під контролем. Це дає можливість усвідомлювати свою відповідальність перед рідними, колегами, друзями. У такий спосіб не витрачав даремно енергію / сили / нерви, а сконцентрувався на підготовці значної низки публікацій. Надіюся і вірю, що зазначене мене врятує і ми переживемо випробування, щоб у здравії зустріти нашу ПЕРЕМОГУ та проживати в гармонії в мирній УКРАЇНІ не одне десятиліття!

Нинішнє видання з моєї серії не буде першим. Але воно по-своєму значуще в низці моїх нових / оновлених / доповнених праць. Для критиків і відповідальних за плагіат одразу скажу: ні в кого нічого не списав, і в себе також. Концепція практико-орієнтованих багатотомних монографій передбачає використання попередніх праць / статей / розмислів, які раніше поодиноко та малими тиражами були видрукувані. Усе, що вважаю на сьогодні актуальним і затребуваним, увійде до нових / оновлених видань. На це мене ще й спонукає ситуація повної інформаційної ізоляції між науковцями / методистами / практиками. Так, усемережжя є, але в ньому можна розгубитися, натрапити на необ'єктивне видання або спотворені варіанти. Наступне – відсутність координації через усемережжя між заці-

кавленими партнерами, розбалансування в системі освіти. Відбувається це не масштабно, а локально. Маємо додати, що нині періодичні видання недоступні у зв'язку з ціновою політикою. Їх масово не закуповують навіть бібліотеки. А в період війни більшість фахових видань припинила свою діяльність. Тому в деяких практико-орієнтованих монографіях буде оновлено розділи з попередніх, низка статей стане основою моєї праці. Переконаний, що такий підхід із повторенням написаного нікому не завадить. Покликання і дати вказуватимуться.

Читайте в насолоду. Вчитуйтеся в кожен рядок. Не минайте навіть висновків – вони багато чого нового додадуть або/і закцентують. Вичитуйте сутнісне, щоб наповнити себе новою ідеєю. Перегорніть, якщо вас не зацікавило. Відкладіть, можливо, ще не час для цього. Не мучте себе читанням моєї праці, бо матеріал для вас ще не є затребуваним. Усьому свій час. У цьому переконувався не раз.

Робота розрахована як на науковців / учених, так і методистів / практиків, а також студентів. Обраний формат – практико-орієнтована монографія, сподіваємося, задовольнить усіх зацікавлених читачів.

Готую багатотомну серію практико-орієнтованих монографій, оскільки це моя внутрішня потреба, зовнішній вплив нинішньої ситуації. Це як ресурс, який мене тримає на цьому світі. Пишу з удячністю передусім захисникам і захисницям нашої України (їм там ще важче), з пошанівком до своїх учнів і послідовників-колег, задля майбутнього інтелігентного Читача-патріота. Пишу, щоб майбутні й нинішні покоління ЧИТАЧІВ були наснажені радістю пізнання нового через ХУДОЖНІ ТВОРИ та любов'ю один до одного!

Щиро до кожного / кожної –
Василь Шуляр

ВСТУП

У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися.

Василь Сухомлинський

Слово – найтонший дотик до серця; воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розпеченим залізом, і брудом... Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу й безнадію, одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати усмішку і сльози, породити віру в людину і посіяти зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі...

Василь Сухомлинський

Почніть робити те, що потрібно. Потім робіть те, що можливо. І ви раптом виявите, що робите неможливе.

Святий Франциск Асізський

...Один із секретів педагогічної творчості й полягає в тому, щоб пробудити в учителя інтерес до пошуку, до аналізу власної роботи. Хто намагається розібратися в хорошому й поганому на своїх уроках, у своїх взаєминах з вихованцями, той уже досяг половини успіху.

Василь Сухомлинський

Найважливіше завдання школи майбутнього післявоєнного періоду (та і для нинішньої ситуації як ніколи) – вселити віру в себе, кожного / кожну, дати можливість відчути і пережити почуття радості. Чим би ти не займався. Де б ти не був. Яку б посаду не обіймав. Любити. Бути вдячним. Цінувати те, що сьогодні маєш.

Наше дослідження щодо формування компетентного читача, читача, який переживатиме почуття радості від читання, актуальне й затребуване. Уміння адекватно сприймати, усвідомлювати і в результаті розуміти прочитане – один із викликів масової освіти та літературної зокрема. Це засвідчили останні дослідження та результати PISA-2022 – міжнародного дослідження якості освіти, спрямованого на оцінювання здатності школярів-старшокласників застосовувати знання й уміння з читання (Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін.; за ред. В. Терещенка та І. Клименко; Український центр оцінювання якості освіти / Київ, 2023. – 395 с.). Роботи з будь-яким текстом і художнім твором потребують постійного формування / набуття / розвитку навичок. Сучасний державний стандарт і модельні програми зорієнтовують учителів на відпрацювання з учнями-читача одинадцяти ключових компетентностей, одинадцяти наскрізних умінь та п'яти читацьких компетентностей. Урахування зазначеного сприятиме розвитку читача. У психології, педагогіці та методиці літератури завдання спеціального розвитку читача має здійснювати за аксіологічною, особистісно орієнтованою, компетентнісною, діяльнісною, комунікативною, проблемною стратегіями. Цьому присвячено низку праць учених: філософів (Аляєв Г. Є., Андрущенко В. П., Бех В. П., Васильченко Р. В., Ковальчук В. В., Кремінь В. Г., Клепко С. Ф., Малькова Т. П., Михальченко М. І., Рижко В. А.), психологів (Бондарчук О. І., Михальчук Н. О., Орбан-Лембрик Л. Б., Цільмак О. М., Чепелєва Н. В., педагогів і методистів (Бійчук Г. Л., Бондаренко Ю. І., Гладишев В. В.,

Островська Г. О., Паламар С. П., Ситченко А. Л., Фасоля А. М., Удовиченко Л. М., Яценко Т. О.). Ця проблема залишається затребуваною для вирішення в площині практичної реалізації.

Науковці, учені, практики в пошуках оптимальних механізмів / резервів / ресурсів, які б забезпечили формування інтелігентного / компетентного, кваліфікованого читача текстів / творів.

Одним із таких ресурсів є технологія конструювання компетентнісних літературних вправ. Науковці по-різному називають цей ресурс, мають свої алгоритми реалізації, методики впровадження. Невизначеність у понятійному форматі, відсутність єдиних підходів і механізмів ускладнюють процес появи такого читача.

Таким чином, виявлення та науковий опис специфіки компетентнісних літературних вправ у системі літературної освіти й розроблення технології конструювання, об'єктивної діагностики розуміння художнього твору, тлумачення різножанрових текстів, творення власних є актуальною проблемою в методиці літератури.

Об'єктом нашої роботи є проблемна компетентнісна літературна вправа.

Предмет дослідження – методичні особливості літературних вправ та технологія конструювання проблемних компетентнісних літературних вправ, спрямованих на емпатію і досягнення планованого читацького результату.

Мета – виявлення методичних особливостей та складників технології конструювання компетентнісних літературних вправ, що спрямовані на забезпечення емпатії читачів, розуміння / відтворення художніх творів, естетичного задоволення від змісту і форми, здатність до конструювання / творення учнями-читачам власних текстів / творів.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз літератури з проблеми компетентнісних літературних вправ.
2. Виявити психологічні особливості читачів нового покоління та специфіку компетентнісних літературних вправ.

3. Розробити технологію і типологічні класифікації читачів / читання та компетентнісних літературних вправ.
4. Репрезентувати модель націозорієнтованого інтелігентного читача нового покоління та її складники.
5. Запропонувати механізм візуалізації літературної освіти й вивчення художніх творів зарубіжної літератури («Пані Метелиця», Рей Бредбері «Усмішка», Акутаґава Рюноске «Павутинка»).
6. Розкрити особливості організації формувального оцінювання в системі літературної освіти учнів-читачів.
7. Розробити навчальні моделі літературних занять, набір проблемних компетентнісних вправ для учнів-читачів за творами зарубіжної літератури.

Наукова новизна дослідження визначається введенням уперше в науковий обіг і практичне вживання поняття «проблемна компетентнісна літературна вправа» («компетентнісно-діяльнісна літературна вправа», «компетентнісна літературна вправа», «літературна вправа» як синоніми) з методичної та технологічного підходів; у розробленні типологічної класифікації компетентнісних літературних вправ із проблемним компонентом; у системному розробленні інструментів формувального оцінювання засобами компетентнісних літературних вправ, що витримують принцип «твороцентризму», «читацькоцентризму» та «дитиноцентризму».

Теоретична значущість роботи в систематизації психологічного / педагогічного / методичного напрацювань щодо формування націозорієнтованого інтелігентного читача й інструментів виявлення рівнів літературної освіченості та сформованості читацької компетентності; у доповненні теоретичного обґрунтування моделі «інтелігентного читача», засобів конструювання компетентнісних літературних вправ.

Практичне значення: обґрунтована система компетентнісних літературних вправ, яка може бути однією з основ для розроблення єдиної технології реалізації формувального оцінювання учнів-читачів у системі літературної освіти; запропонована структура та механізми конструювання компетентнісних літературних вправ відповідно до

гіпотетичної моделі інтелігентного учня-читача / учениці-читачки нового покоління; розробленні моделей літературних занять та компетентнісних літературних вправ за конкретними художніми творами; вибудувана методика візуалізації літературної освіти / художніх творів / теорії літератури з урахуванням метапідходу та використання інформаційних технологій; запропонована модель формувального оцінювання літературних досягнень учнів-читачів з урахуванням моделей: націозорієнтованого інтелігентного учня-читача / учениці-читачки; рівнів реакції учнів-читачів на літературно-мистецький текст / художній твір з урахуванням рівнів навченості, сприйняття художнього твору, набору ключових компетентностей, наскрізних умінь і читацьких компетентностей.

Апробація результатів відбувалася в межах авторської методичної студії, круглих столів, під час курсів підвищення кваліфікацій, роботи творчих груп із розроблення компетентнісних літературних вправ, семінарів, практикумів і майстер-класів, виступів на конференціях.

Питання про складання компетентнісних літературних вправ стало предметом розгляду в ході різних форм підвищення кваліфікації:

1. «Учителі, які забезпечуватимуть реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти (мовно-літературна освітня галузь (зарубіжна література), ІІІ сесія», 141 особа, 6 груп (2023 рік);
2. «Учителі, які забезпечуватимуть реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти (мовно-літературна освітня галузь (українська мова і література), ІІІ сесія», 270 осіб, 10 груп (2023 рік);
3. Авторська творча майстерня «Компетентнісно орієнтовані вправи в системі літературної освіти (7–9 класи НУШ): запитання, завдання, задачі», 31 особа (учителі української літератури – 16, учителі зарубіжної літератури – 15);
4. Обласна творча група вчителів зарубіжної літератури «Формування та розвиток ключових і предметних компетентностей на заняттях зарубіжної літератури в умовах переходу до НУШ», 21 особа (2021 рік).

Апробовані напрацювання під час виступів, тренінгів, засідань творчих груп:

1. Васьківська Г. О. Дидактичні чинники формування літературної компетентності / Г. О. Васьківська, С. П. Паламар, Л. А. Назаренко – Балкансько науковий огляд. Педагогічні науки. – 2017. – № 1. – С. 30-35.
2. Компетентнісно-діяльнісна парадигма мовно-літературної та художньо-естетичної освіти : науково-методичний збірник компетентнісно-орієнтованих і варіативних модулів / наук. кер. В. І. Шуляр ; відп. за вип. В. В. Стойкова ; упоряд. Г. М. Гич. – Вип. 2. – Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2023. – 164 с.
3. Кузнєцова А. М. Моделювання інтегрованих мовно-літературних завдань у Новій українській школі / А. М. Кузнєцова // Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2024. – № 1. – С. 55-68.
4. Назаренко Л. А. Ефективність формування літературної компетентності старшокласників засобами ІКТ (Старша школа). / Л. А. Назаренко // Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2021. – № 1 (88). – С. 18-31.
5. Назаренко Л. А. Ключові аспекти формування літературної компетентності учня-читача засобами медіаосвіти / Л. А. Назаренко // Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2022. – № 1 (92). – С. 25-37.
6. Паламар С. П. Проблема формування літературної компетентності старшокласників у процесі аналізу художнього твору з використанням інноваційних засобів навчання / С. П. Паламар, Л. А. Назаренко. – Освітологічний дискурс. – 2019 – № 3-4 (26-27).
7. Розвиток предметної компетентності учнів під час підготовки до ЗНО з української мови і літератури : зб. матеріалів обласних творч. груп філологів Миколаївщини (2021-2022) / упоряд. А. М. Кузнєцова. – Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2023. – 92 с.

8. Шуляр В. І. Планувальна діяльність суб'єктів літературної освіти Нової української школи : особливості конструювання співпраці : практико-орієнтована монографія у 3-х частинах / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2022 – Ч. 1. – 278 с.
9. Шуляр В. І. Планувальна діяльність суб'єктів літературної освіти Нової української школи (програмно-тематичний комплекс вивчення курсу української літератури, 5 клас) : практико-орієнтована монографія / заг. ред., наук. кер., авт. комплексу В. І. Шуляр. – Миколаїв: ОІППО, 2022. – Ч. 2. – 168 с.
10. Шуляр В. І. Планувальна діяльність суб'єктів літературної освіти Нової української школи (програмно-тематичний комплекс вивчення курсу зарубіжної літератури, 5 клас) : практико-орієнтована монографія / заг. ред., наук. кер., авт. комплексу В. І. Шуляр. – Миколаїв: ОІППО, 2022. – Ч. 3. – 142 с.
11. Шуляр В. І. Ціннісно-етична парадигма в системі літературної освіти Нової української школи (теоретико-методологічна візія) : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2022. – Ч. 1. – 198 с.

Розділ 5

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

5.1. Візуалізація як засіб формування професійно-методичної компетентності вчителя літератури: постмодернові підходи

Якісні структурні та суспільно-економічні зміни останніх десятиріч у розвинених країнах називають переходом до постіндустріального або/і постмодернового суспільства. Це викликало переорієнтацію в концепції розвитку та управління: від технократичного підходу до інноваційного, від управління персоналом до управління ресурсами, від формування предметних знань до професійно-педагогічної культури. У структурі життєдіяльності на перше місце вийшли такі категорії: людина-особистість, людина-творець, людина-професіонал. Відповідно конкурентоспроможним буде професійно компетентний фахівець, який здатний до безперервного розвитку, навчання та самоосвіти впродовж усього життя.

Суспільні виклики спричинили зміни й перетворення в освітній галузі на соціальному, економічному, ментальному, професійному тощо рівнях. Якщо з першими двома типами викликів упоратися дещо легше, то наступні – набагато складніші, тут простежуємо яскравий прояв людського особистісного фактора, хоч їхня взаємозалежність очевидна. Вони потребують подолання низки протиріч і проблем. Назвемо лише деякі:

- нестача високої функціональності вчителя в нових умовах життєдіяльності;
- здатність функціонувати в глобалізованому інформаційно насиченому суспільстві;
- уміння доцільно застосовувати інформаційні технології у професійній діяльності;

- оволодіння загальною, професійно-педагогічною культурою, навичками самооновлення власної культуровідповідності й соціально-культурної ідентичності в постійно змінному освітньому просторі;
- конструктивізм і толерантність у стосунках із суб'єктами / об'єктами освітнього процесу, здатність розуміти світ, «себе-в-ньому», гнучко адаптуватися до змін, брати активну участь у творенні «Себе-і-Світу».

Реагуючи на суспільні та професійно-фахові виклики, ставимо перед собою завдання окреслити технологію і методику формування візуальної компетентності вчителя-філолога в процесі вивчення методики літератури.

І в педагогіці, і в методиці поняття «візуалізація» не посіло посутнього місця. Воно недостатньо відбито в системі підготовки майбутнього вчителя взагалі та літератури зокрема, а також у ході підвищення кваліфікації словесників. То ж актуальність означеної проблеми напряму в методиці є очевидною.

Універсальний словник української мови містить такі дефініції понять, що нас цікавлять:

Візуалізація – демонстрація фізичного явища чи процесу в зручній для зорового сприйняття формі.

Візуальний – здійснюваний неозброєним оком або за допомогою спеціальних пристроїв і приладів.

Візуальне спостереження – спостереження неозброєним оком або за допомогою оптичних приладів (Куньч, 2005, с. 140).

Водночас учений використовує низку інших варіантів до терміна «візуалізація»: «когнітивна візуалізація», «когнітивна графіка».

Поняття «візуалізація» ототожнюють зі сприйняттям об'єкта / явища / предмета переважно через зоровий канал (зір), тобто як наочний образ. Водночас термін «візуалізація» позначає дію, оскільки походить від англійського дієслова «*visualization*». Можемо припустити, що візуалізація є процесом демонстрації чогось. Цей процес передбачає не лише відтворення зорового образу, але і його графічне зображення або/і динамічне конструювання. Погоджу-

ємося з думкою Олени Семеніхіної, що в умовах розвитку інформаційного суспільства необхідно набути вмінь і «залучати засоби комп'ютерної візуалізації, під якими слід розуміти середовища, де розробниками передбачені можливості моделювання процесів, створення образів об'єктів та оперування ними» (Семеніхіна О. В., 2014). Зважаючи на те, що ми проживаємо як у постмодерновому, так і метамодерновому періоді, то візуальне конструювання може здійснюватися через поєднання «тактильних» і «комп'ютерний» дій щодо візуалізування будь-якого об'єкта / предмета / явища. Аргументом названого є істина: для реалізації здоров'язбережувальної функції людини треба враховувати 5 каналів одержання інформації. Домінування якогось одного чи навіть двох – руйнуватиме природу людини. Про це йтиметься далі.

Поняття ***«візуальність»*** в Енциклопедії постмодернізму подано як «технологічний або структурний процес бачення. Термін «візуальність» застосовують насамперед, коли говорять про формалістичні тенденції модерністської критики мистецтва, що розглядала живопис як самодостатню категорію для вивчення та нехтувала політичними, економічними, технологічними, психологічними, тілесними механізмами бачення» (Марсель Дюшан; П'єр Бурдьє, 2003, с. 138). Для нас важливо адаптувати позиції Марселя Дюшана (Дюшан Марсель, Бурдьє П'єр, 2003, с. 138–139) щодо системи підготовки компетентного фахівця, учителя літератури, а саме:

- засобів вираження зорового (візуального) мистецтва з одночасним накресленням схеми концептуальних і матеріальних шляхів реалізації;
- переведення об'єкта мистецтва на другорядне місце у ставленні до самого процесу формування ідей, що приводить до його створення або реалізації як нового продукту;
- «готового виробу» – предмета, який вихоплений зі свого звичного контексту і вставлений у рамку або якось інакше змінений, що робить його новим твором мистецтва;

- використання мистецтва як інструмента, за допомогою якого художник може мислити й працювати над реалізацією тієї або іншої ідеї;
- тривимірної перспективи та участі у візуальних мистецтвах глядача, який здатний сприймати геометричні невідповідності.

Приймаємо як робоче визначення поняття Наталії Житєньової: «… **когнітивна візуалізація** – подання навчальної інформації, яка враховує відповідну технологію щодо її створення або обробки з метою активізації та інтенсифікації когнітивних процесів та підтримки продуктивної діяльності особистості» (Житєньова Н. В., 2019, с. 124).

Формування візуальної компетентності вчителя літератури на першому етапі можливе, якщо він буде усвідомлено й активно використовувати в професійному мовленні низку понять: «візуальна компетентність», «візуальне мислення», «візуальна грамотність», «візуальна культура»; «відеоматеріал», «відеотренінг», «методичний тренінг», «методичний коучинг», «мультимедіа» та інші, про які йдеться в параграфі «Компендіум понять візуальної компетентності» та в попередньому розділі.

Психологічним підґрунтям перспективності використання візуальності в процесі формування компетентного вчителя літератури є теорії психоаналізу Зиґмунда Фройда, Жака Лакана, культурної критики Бірмінгемської та Франкфуртської шкіл, погляди Вальтера Беньяміна на модерність та образ. Це дозволяє нам порушити стандартні підходи до використання засобів навчання, вибудувати нове візуальне сприйняття, зміщуючи акценти на постмодернові та експериментальні візуальні тексти в професійній підготовці майбутнього вчителя літератури, підвищенні кваліфікації словесника-практика.

Візуальність забезпечить викладачеві вибудову багатоформатних відношень між суб'єктами / об'єктами освітнього процесу, перспективізм у професійно-фаховому зростанні, поширення візуальних технологій у широкому діапазоні: у системі вищої школи на лекційних, семінарсько-практичних, лабораторних заняттях із методики літе-

ратури, під час самостійної підготовки до занять у режимі віртуальної реальності, комп'ютерної графіки, відео, телебачення, підвищення кваліфікації словесників, навчання учнів закладів загальної середньої освіти. У цьому аспекті значущим є те, що візуальність сприяє формуванню функціонального, уніфікованого, технологічно грамотного, професійно зорієнтованого «Я» вчителя літератури. Такий учитель здатний увійти в інформаційно насичений простір, вибудувати конструктивні відношення із суб'єктами /об'єктами візуального засобу, доречно співпрацювати з візуальними текстами, щоб толерантно жити й діяти в сучасній культурі відносин як конкурентоспроможній особистості.

Професійно-методична компетентність учителя літератури – інтегральна якість особистості, що має свою структуру, систему компетенцій, здатностей і способів. Вони дають змогу фахівцеві на технологічному рівні здійснювати ефективно свою діяльність, забезпечувати ціннісно зорієнтований простір для свого сталого саморозвитку й самовдосконалення, учня-читача з проєкцією на одержання гарантованих досягнень заданого спільного результату.

Відповідно до вмінь та елементів праці педагога в структурі професійно-методичної компетентності вчителя літератури можна виділити такі компоненти: ***прогностичний, проєктувальний, конструкторський, планувальний, інформативний, організаторський, комунікативний, аналітичний, рефлективний, аксіологічний, культуровідповідний, візуалізаційний*** тощо. Зазначені компоненти професійно-фахової діяльності вчителя літератури можуть бути як компетентністю, так і виконувати функції компетенцій (на зразок «метод ↔ ↔ прийом»), що, на наше переконання, не одне й те саме. Сформованість і здатність до компетентного їх виконання структуруємо за **4 рівнями професійно-фахової, методичної підготовленості вчителів літератури:**

а) початковий – ***розпізнавально-відтворювальний (репродуктивний);***

б) середній – ***відтворювально-варіативний (адаптивний);***

в) достатній – ***варіативно-продуктивний (раціоналізаторський);***

г) високий – ***продуктивно-технологічний (новаторський).***

Комплекс компетентностей та компетенцій, якими має оволодіти словесник, щоб досягти гарантованого кінцевого результату в реалізації як літературної освіти школярів, так і своєї професійно-методичної підготовленості, є складним. Він потребує значних зусиль суб'єктів навчально-пізнавального, виховного процесу – тих, хто навчає, і тих, хто навчається, а також доцільне уведення об'єктів, інформаційних технологій тощо.

Багатовимірна й насичена система методів, прийомів, засобів навчання в системі літературної освіти школярів, набуття професійно-методичних компетентностей і компетенцій, соціального досвіду вчителя-словесника має бути апроксимованою (лат. approximatio – зближення) – наближене вираження будь-яких математичних величин через інші, більш прості величини), співвіднесеною із соціальним досвідом підготовки педагога, рівнем досягнень методики літератури. Отже, зміст професійно-фахової освіти – це модель системи соціального досвіду, яка містить систему компетентностей і компетенцій, що в кінцевому результаті сформують методичну культуру вчителя-словесника.

Методичну культуру вчителя літератури (викладача методики літератури) розуміємо як інтегральну якість, що сприяє:

- присвоєнню соціального досвіду, який сформували покоління вчених, практиків у галузі літератури та методики її вивчення;
- оволодінню системою знань методичної теорії, що перебуває в постійному розвитку й оновленні;
- розвитку вмінь застосовувати знання самостійно, ураховуючи свій акмерівень та учня-читача (студента);
- продукуванню методичних (літературних) знань, умінь, норм у професійно-фаховій (літературній) діяльності, засвідчуючи свій акмеологічний та аксіологічний рівні в нерозривній єдності з реаліями швидкозмінного сучасного світу;

- формуванню креативної Я-особистості, яка толерантно ввійде в соціум, науковий простір, конструктивно співпрацюватиме з суб'єктами / об'єктами освітньо-культурологічного простору.

Консолідувальним є комплексний синергетико-аксіологіко-акмеологічний підхід (відповідно до ідей Владлена Лутая). Такий підхід у методиці викладання літератури передбачає виконання / урахування необхідностей щодо:

- формування нового типу педагога, словесника, здатного до відносно сталої суб'єкт-суб'єктної організації, самоорганізації освітньо-культурологічного простору як учня-читача (студента), так і свого;
- переорієнтації до ціннісно-цільової структури діяльності вчителя (викладача), проєктно-конструкторського моделювання змісту літературної освіти школярів, професійно-методичної – для студентів-філологів;
- забезпечення високої продуктивності, професіоналізму учня-читача (студента), учителя літератури (викладача) відповідно до вибудуваної траєкторії росту;
- формування цілісної креативної особистості, здатної створити свою «Я-концепцію», утвердити й не втратити «Себе-у-Світі», яка житиме і діятиме як патріот своєї держави, свого міста / села, закладу освіти, свого фаху.

Регулятивними принципами такого підходу до професійно-методичної підготовки вчителя літератури й формування системи компетентностей, на наш погляд, є:

- *методологічний плюралізм;*
- *міждисциплінарний синтез, інтегративність;*
- *наукова об'єктивність, відкритість;*
- *культуровідповідність, кумулятивність;*
- *гомеостатичність, ієрархічність;*
- *принцип нелінійності та сталості;*
- *відносність інтерпретацій і єдність у різноманітті.*

Формування візуальної компетентності вчителя літератури ефективно здійснюється за умови гнучкого й доцільного впровадження перспективних методів, прийомів, методик, технологій, розроблених візуальних засобів навчання та їх активного застосування в практичній про-

фесійно-фаховій діяльності. До них належать різні види, класифікація яких нами апробовується і в адаптованому варіанті представлена з урахуванням підходів Г. Кузнецова, Т. Калюжної (Кузнецов Г., Калюжна Т., 2005):

- ***традиційні засоби навчання*** (методична література, дидактичні матеріали, технічні й наочні засоби);
- ***нові засоби навчання*** (інформаційні «стаціонарні» технології: комп'ютерні навчальні курси, аудіо- та відеоматеріали; електронні видання, довідники; візуальні джерела; методичні відеовідповіді; мультимедійний фотоальбом, професійні відеоекскурсії; портфоліо творчого й професійно-методичного зростання вчителя літератури; електронний паспорт кабінету літератури; електронна методична лоція: бібліографічний путівник учителя літератури тощо);
- ***інноваційні засоби навчання*** («мережні» технології: різнорівневі інформаційні навчально-освітні портали; модемні й мережеві з'єднання для проведення аудіовідеоконференцій; навчання в дистанційному режимі; інтернет-проєкти з методики літератури: соціальний – «Молодий учитель літератури в освітньо-культурологічному просторі»; фахові: «Учитель літератури в системі профільного навчання», «Інтелектуали України – творчому Вчителеві», «Заслужені освітяни Миколаївщини» тощо).

Позааудиторна діяльність студента, учителя наповнюється різноманітними завданнями-заходами, що сприяють формуванню візуальної компетентності: різноманітні презентації новинок методичної літератури, наукових концепцій, досягнень; розроблення проєктів за допомогою комп'ютерних програм: «Школа майбутнього», «Кабінет літератури», «Літературна карта України», «Літературна карта Миколаївщини» з добіркою інтерактивних мультимедійних мап міст, областей, районів України, а також із можливістю вибору мови (української, англійської, німецької, французької), пошуку міст, вулиць, представлення малюнків, ілюстрацій тощо; аудіо-, відеоресурси з виконан-

ням музичних творів і пісень, оповідачами фольклору під загальною назвою «Світ казок (пісень, переказів і т. ін.)»; розроблення літературних, методичних вебсторінок для прояву творчих як мистецьких, так і професійно-фахових здатностей.

Тож ***візуальну компетентність*** розуміємо як уміння самостійно добувати, аналізувати, відбирати, кваліфіковано моделювати й ефективно використовувати / застосовувати інформацію під час професійно-методичної підготовки словесника та літературної освіти школярів, де посередниками є наочні й технічні засоби, інформаційні технології, мультимедіаресурси тощо. Реалізація візуальної компетентності допоможе суб'єктам педагогічного процесу професійно зростати, духовно й естетично збагачуватися, бути конкурентоспроможними, мобільними й гнучкими у швидкозмінному соціумі, світі, здатними конструктивно, толерантно входити в міжкультурний простір.

Контекст викладеного вище підводить нас до розуміння того, що центровою фігурою стає не індивід, а особистість учня (студента), учителя (викладача). Кожен із них вибудовує свою траєкторію в освітньо-культурологічному просторі, де посередниками або/й активними учасниками є засоби навчання (підручник, електронний посібник, комп'ютер, мережа «Інтернет» тощо). За цієї умови для вчителя (викладача) важливо не репродукувати інформацію, а сприяти учням (студентам) в ефективному і творчому її освоєнні, критичному осмисленні, умілому застосуванні в професійній чи життєвій ситуації. Тоді місія вчителя (викладача), у нашому розумінні, має бути переорієнтована на фасилітативний спосіб співпраці та співробітництва, де він виступатиме як організатор і партнер, помічник і консультант, методист і технолог.

Сформованість нової позиції учня (студента), учителя літератури (викладача), здатних до безперервного саморозвитку, суб'єкт-суб'єктної взаємодії в ході освітнього процесу, забезпечить ситуацію успіху в одержанні гарантованих результатів за багатовекторної співпраці-синергії:

«учень-читач (студент) → автор ↔ літературний (науковий) твір (підручник, комп'ютер, Інтернет) → → компетентний учитель (викладач) – кваліфікований читач-учень (студент) як фасилітатори»

(Шуляр В. І., 2006).

Тому синергетико-аксіологіко-акмеологічний підхід (СААП) до професійно-методичної підготовки вчителя літератури, набуття візуальної компетентності (ВК) сприятимуть як створенню гуманістично зорієнтованого, здатного самоорганузовуватися простору формування особистості як учителя (викладача), так й учня-читача (студента), які будуть істинними патріотами-захисниками своєї держави. Вони забезпечуватимуть вибір способів діяльності в досягненні сталих, гарантованих акмерезультатів на локальному чи глобальному рівнях. Рівні співпраці із суб'єктами літературної освіти мають ураховувати мотиви, ціннісні орієнтири, що вибудували кожний / кожна для траєкторії власного розвитку відповідно до самостійно заданої системи цілей, ціннісних норм тощо. Такий учитель літератури відповідатиме інтеграційному критерію:

«патріотично орієнтована особистість + мистецтво комунікування + сучасні технології + методична майстерність + конкурентоспроможна самоорганізувальна Я-особистість».

5.2. Візуалізація в системі шкільної літературної освіти: метамодерновий підхід

Шалено-стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій, наповнення всемережжя, поява штучного інтелекту, різних сервісів і застосунків підштовхують до змін як у суспільстві в цілому, так і в освіті зокрема.

Ковідний період, воєнний стан змусили освітян перейти на різні форми надання освітніх послуг. Організація роботи віддалено, дистанційно, наживо чи/і в змішаному форматі потребує набуття таких компетентностей, що за-

безпечать зрозумілість / чіткість / правильність, оперативність передачі інформації, не зменшить якість послуги для учнівської молоді. Теорію та інше сприйняти легше, коли ти це представляєш графічно. Тому нині, як ніколи, затребуваною є візуалізація освітнього процесу й навчального літературного матеріалу. Додамо, що нинішнє суспільство живе в метамодерновому періоді.

Метамодернізм як культурологічне явище активно розвивається в різних галузях. Не обійшов він освіту й літературу.

Історія поняття і його змістове наповнення лише формуються. Метамодернізм бере початок від появи праці нідерландських філософів Робіна ван ден Аккера та Тімотеюса Вермьолена («Нотатки про метамодернізм», 2010). Цей факт означив і професор Василь Пахаренко (Пахаренко В. І., 2022).

У Вікіпедії зазначено, що поняття «метамодернізм» уперше згадав Масуда Заварзадзе (1975) як реакцію на літературні події у США 50-х років минулого століття. У сучасному значенні «коливання» між модернізмом і постмодернізмом уперше засвідчили названі вище нідерландські філософи. У 2011 році з'являється «Маніфест постмодернізму» Люка Тьорнера (сучасний англійський фотограф, художник), у якому описано «метамодернізм як мінливий стан пошуків множинності несумірних і невловимих горизонтів між (і за їхніми рамками) іронією та щирістю, наївністю й обізнаністю, релятивізмом та істиною, оптимізмом і сумнівом».

Учені по-різному означують це поняття: «цифромодернізм», «гіпермодернізм», «альтермодернізм» (Ніколя Буріо, французький мистецтвознавець, художній критик), «трансмодернізм» (Енріке Дуссель, аргентинсько-мексиканський учений, філософ, історик, теолог). У своїй праці послуговуватимемося терміном «метамодернізм».

За основу беремо визначення, яке запропонував Василь Пахаренко: «...метамодернізм – це глобальний культурний процес сьогодення, для якого характерне коливання (осциляція) між двома протилежностями й одночасне їх ви-

Рис. 5.1. Модель світосприйняття метамодерністів на шляху до «відродження людського»
Джерело: авторський варіант моделі, травень 2024

користання. Таке коливання відбувається передовсім між модернізмом і постмодернізмом. Метамодернізм трактує протилежності як складники загальної істини, не нав'язує якусь «єдиноправильну» позицію, а пропонує обирати її кожному особисто й залишитись у стані безперервного пошуку між протилежностями» (Пахаренко В. І., 2023, с. 362). Подане потрактування візуалізуємо логіко-семіотичною моделлю (рис. 5.1).

Посилимо значущість розвитку метамодернізму в літературі твердженнями Сета Абрамсона, американського професора, адвоката, письменника, політичного оглядача, та Вєроніки Сербинської, перекладача, публіциста:

«… метамодерний метанаратив – це не спроба створити й увічнити універсальні істини або ж нівелювати відмінності між суб'єктами; швидше це спроба створити задовільні в локальних масштабах наративи, які об'єднують дві або більше реальності в метареальність» (Абрамсон С., 2015) [4].

«… метамодернізм дозволяє нам вибірково й усвідомлено повернутися до таких метанаративів, якщо вони допомагають нам порятуватися від нудьги, втрати орієнтації, відчаю або морально-етичної бездіяльності» (Абрамсон С., 2015) [4].

«… метамодерна літературна творчість стверджує, що для нас настав час осягнути, як знову жити щасливо – оскільки нещасливі люди зазвичай не мають особистих ресурсів, аби стати активними на благо своїх громад…» (Абрамсон С., 2014) [1].

Використаємо ще один фрагмент із праці Василя Пахаренка для розуміння особливостей метамодернізму:

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ НАПРЯМ

РИСИ МЕТАМОДЕРНІСТСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Сет Абромсон	Василь Пахаренко	Greg Dember
1. Реалізація конвенційних відношень між модернізмом і постмодернізмом	**1. Реконструкція світу –** обережна, але наполеглива реконструкція світу, відновлення космосу, сенсу, увага до серйозного, справжнього повернення до універсальних істин і цінностей	**1. Гіперсаморефлексивність** – людина бачить себе як «автор», «режисер», «актор» свого життя; визнає те, що вона постає в різних ролях перед іншими. Твори розглядають не як дещо порівняно самостійне, а як відображення внутрішнього світу автора, з якого глядачі отримують конструктивні моделі для себе
2. Перемога діалогу над діалектикою	**2. Неомітологізм** (мітологізація світу) – близький міт (міф – наша прим.), у якому переважає свідоме, індивідуальне, зокрема авторське, креативна свобода в побудові мітичних моделей	**2. Подвійність обрамлення наративів** – якими б фантастичними не були сюжети, вони відмежовуються від реального світу, а потім усередині окреслених рамок читача виникають власні асоціації сприйнятого зі своїм життям. Зображуване сприймається щиро, без іронії, що робить можливим пряме співвіднесення зображеного з реальністю
3. Парадоксальність	**3. Екофутуризм** – створення середовища для гармонійного співіснування людини, природи й техніки	**3. Коливання між протилежностями** – метамодернізм коливається між протилежними емоційними та естетичними якостями двох епох, але не між політичними чи інтелектуальними

4. Співіснування феноменів подекуди дуже різних за змістом	**4. Екзистенційна віра** –прихід до оновленої віри як внутрішньо щирого діалогу із Творцем, іноді болісно гострий, бо чесний; ця віра є рухом від людини до Бога	**4. Вигадливість** – те, що виходить за рамки норми, постає джерелом конструктивного досвіду для загалу
5. Руйнування поняття відстані	**5. Персоналізм** – реконструкція особистості – самодостатньої і самоцінної; мистецтво фокусується на характері й досвіді конкретної людини; утвердження головної цінності – вільна творча особистість, яка реалізує діяльнісно-творче ставлення до світу. Діалогічний персоналізм розглядає діалог як форму існування особистості й пізнання світу, творчості, пошуку істини; нова екзистенційна категорія – Я, Ти, Ми	**5. Мінімалізм** – надання переваги меншому, простішому, що сприяє ближчому контакту з зображуваним **6. Епічність** – розкриття грандіозності, героїчності, прихованої в оповідях
6. Множинність суб'єктивностей	6. **Туга за справжнім** – повернення до традиційних цінностей, ідеалів, художніх форм, ліризму, високих образів, непідробного пафосу – героїчного, трагічного, патріотичного. Ця тенденція іменується +транссентиментальною або всепроникною сентиментальністю	**7. Конструктивний пастиш** – упорядкування різнорідних елементів так, щоб усі вони отримали прийнятне місце там, де первісно його не мали. У результаті твори сприймаються як дещо знайоме і прийнятне, на відміну від постмодерністської строкатості з поєднанням несумісного
7. Орієнтація на співпрацю	**7. Глокалізація** (глобалізація + локалізація) – глобальний світогляд, пристосований до локальних умов, зосередження уваги на соціальній або часовій унікальності в межах глобального соціального чи часового простору. Глобалізуючи соціум, усотуючи елементи культури глобальної, залишитися глибоко національними, зберегти свою тожсамість, культуру	**8. Нова щирість** – використання гумору й іронії для пробудження глибоко особистих емоцій, співпереживань

8. Одночасність і генеративна невизначеність	**8. Полістилістика** – навмисне поєднання в рамках одного твору елементів різних мистецьких стилів, нав'язування діалогу стилів, осягнення багатогранності пізнання та моделювання світу, стильової синестезії; коливання між неоромантичним і неореалістичним полюсами з багатьма проміжними «точками»: сентименталізм, символізм, імпресіонізм, експресіонізм, неокласицизм, футуризм, сюрреалізм, соц-арт тощо	
9. Оптимістична відповідь на трагедію	**9. Техноестетика** – зміни в естетичному сприйманні та представленні світу, викликані можливостями новітніх технологій. Образи створені за допомогою цифрових технологій зі статичним і динамічним зображеннями (рух частини кадру; традиційний читач / глядач перетворюється на персонажа / співавтора сюжету)	**9. Нормкор** – уподібнення інакшостей, меншин до «норми»
10. Інтердисциплінарність		**10. Надпроєкція** – перенесення людських якостей на інших істот або предмети **11. Метамилість** –дитяча безпосередність та простота в дорослих, зацікавленість дорослих у «дитячих» творах [13]
Abramson Seth. Ten Basic Principles of Metamodernism. The blog / Seth Abramson // The Huffington Post. – 2015. – Jun 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.huffingtonpost.com/seth-abramson/ten-key-principles-inmet_b_7143202.html	*Пахаренко В. І. Секрети мистецтва слова / В. І. Пахаренко. – К. : видавничий дім «Освіта», 2023. – 408 с. – С. 364–374*	*Dember Greg (26 липня 2021 року). After Postmodernism: Eleven Metamodern Methods in the Arts. Medium (англ.). Архів оригіналу за 11 травня 2021 року. Процитовано 09 серпня 2021 року. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC*

Літературно-мистецький напрям: особливості та представники			
Метамодернізм	• Доба високих технологій, диджиталізації; • долання екзистенційного страху; • настанова на зрівноваження протилежностей як складників загальної істини; • реконструкція космосу, сенсу, універсальних істин, систем; • неомітологізм; • екофутуризм; • розрізнення реальності / ірреальності; • екзистенційна віра; • персоналізм; • туга за справжнім (звідси – неоконсерватизм, транссентименталізм, ностальгія за минулим, документальність, тревелоги); • глокалізація; • полістилістика; • технопоетика	Вал. Шевчук, В. Герасим'юк, Д. Кремінь, М. Матіос, Г. Тарасюк, В. Трубай, К. Москалець, О. Забужко, Ю. Іздрик, В. Слапчук, В. Шкляр, В. Лис, Б. Гуменюк, С. Процюк, І. Андрусяк, М. Дочинець, С. Жадан, М. Кідрук	**Романтичний метод**
Пахаренко В. І. Секрети мистецтва слова / В. І. Пахаренко. – К. : видавничий дім «Освіта», 2023. – 408 с. – С. 398			

Технологія візуалізації літературного / філологічного матеріалу стала предметом розгляду таких учених: О. Чайка, М. Кушнєрова (структурно-логічні технології навчання, концепт-карти, схеми процесів у системі навчання зарубіжної літератури як інновації) (Чайка О. М., 2020); Л. Бондаренко (підготовка студентів-філологів до використання інфографіки на уроках української літератури: функції, види) (Бондаренко Л. Г., 2018); Т. Лісна (логічні схеми-конспекти на уроках зарубіжної літератури) (Лісна Т. Ф., 2017); Т. Матюшкіна (авторка системи з використання схематичної наочності на уроках зарубіжної літератури) (Матюшкіна Т. П., 2011); В. Тименко (розглядає структурно-логічні схеми як метод розвитку літературної творчості старшокласників і визначає психолого-педагогічні умови формування в учнів зацікавленості до літературної творчості) (Тименко В. М., 2012); М. Лавренова

(у системі початкових класів плідно напрацьовано матеріали з технології візуалізації на уроках) (Лавренова М. В., 2018).

Серед учителів-практиків активно використовують опорні схеми під час аналізу художнього твору та візуалізацію теоретико-літературних понять В. Щолок (м. Барвінкове) (Щолок В. О., 2021), Г. Дем'яненко (візуалізація фактів і теоретичних відомостей, структурування літературної інформації з урахуванням особливостей мозку) (Дем'яненко Г., 2020).

Підсумовуємо зазначене вище: системного цілісного підходу щодо технології візуалізації літературної освіти ще не напрацьовано, проте наявні окремі ґрунтовні роботи науковців (Т. Матюшкіна) та практиків (Г. Дем'яненко), які розкривають той чи інший напрям.

Завданням є виявлення складників технології візуалізації літературного матеріалу в метамодерновому просторі й можливостей використання в практичній читацькій діяльності школярів різного віку.

Побудова технології візуалізації літературного матеріалу потребує ще врахування: 1) тенденції щодо візуальної освіти; 2) специфіки візуалізації навчального матеріалу в режимі віддаленого (онлайн) спілкування; 3) психолого-фізіологічних особливостей нового покоління учнів.

Нинішні школярі, Зет- і Альфа-покоління, не виділяються особливою зацікавленістю читати паперові тексти. Зорове охоплення в ході читання мінімізувалося. Рядкове читання для них є втомлюваним. Тексти великого та середнього обсягу їм не під силу. У сучасних учнів змалечку візуальне сприйняття і мислення є домінувальним. Навколишнє вони сприймають як / через образ, який породжує в їхній свідомості щось нове й утілюється у своїх формах і естетичних вимірах. (Рис. 5.2)

Наочно-дієве мислення (теоретичне) актуальне під час виконання завдань реального часу, перетворення ситуації та реалізацію певних дій. Характерні особливості: виражена спостережливість, увага до деталей, частковостей і вміння використовувати їх у конкретній ситуації, оперування просторовими образами, схемами, уміння

Рис. 5.2. Генетичні етапи розвитку мислення
Джерело: авторський варіант

швидко переходити від задуму до дії і навпаки. Саме в цьому виді мислення найбільшою мірою виявляється єдність думки та волі.

Отже, **наочно-дієве мислення** передбачає розв'язання задач і здійснюється через реальне перетворення ситуації та виконання рухового акту.

Наочно-образне мислення (практичне) пов'язане з образами уявлень, переведенням конкретного в план уяви, образів, фантазій. Цей різновид мислення є найважливішим для образотворчого мистецтва, оскільки за його допомогою повніше відтворюється різноманітність характеристик предмета вивчення та зміна їхніх якостей і властивостей.

Тому **наочно-образне мислення** – це вид мислення, що відбувається на основі образів уявлень, перетворення ситуації у план образів.

Словесно-логічне мислення (творче) реалізується на підставі понять, суджень, логіки, що характерні для людей із точним складом розуму, науковців. Воно спрямоване переважно на віднайдення загальних закономірностей у природі та людському суспільстві. Словесно-логічне (абстрактне) мислення відображає загальні зв'язки і відносини, оперує здебільшого поняттями, широкими категоріями, а образи, уявлення в ньому відіграють допоміжну роль.

Тож **словесно-логічне мислення** відбувається з опорою на поняття, судження за допомогою логіки, без використання емпіричних даних.

Усі види мислення в людини взаємопов'язані й розвинуті практично однаково. Використання того чи іншого виду мислення залежить від виконання завдань і характеру / спрямування / цільового спрямування їх для досягнення / появи продукту як результату діяльності.

Названі види мислення архіважливі для формування / розвитку візуальної культури суб'єктів літературної освіти. Візуальне мислення тісно пов'язане з наочно-образним мисленням.

Фундаментальне дослідження Світлани Симоненко (Симоненко С. М., 2007, с. 88) та узагальнення теоретико-методологічних засад засвідчили, що:

«а) візуальне мислення є найвищим рівнем розвитку наочних видів мисленнєвої діяльності;

б) як продуктивний процес-діяння воно має складну інтегральну структуру та відображає зв'язки й відношення об'єктивної реальності за допомогою різних форм візуального кодування на метавербальному рівні;

в) зміст останнього становить трансформація різних проблемних ситуацій у структури нових знань, в образи-концепти» (с. 88).

На основі дослідження та висновків Світлани Симоненко пропонуємо логіко-семіотичну модель, що вибудовано за філософією тріадності (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Рівні розвитку наочних форм мисленнєвої діяльності (за дослідженням С. М. Симоненко)
Джерело: авторський варіант, травень, 2024

Візуально-мисленнєву стратегію розглядаємо за визначенням Світлани Симоненко «як систему індивідуально й особистісно усталених тенденцій до використання способів і прийомів трансформації та суб'єктивно-семантичної інтерпретації образу-концепту, що реалізується як на усвідомлюваному, так і неусвідомлюваному рівнях» (Симоненко С. М., 2007, с. 89).

Низку праць науковців (В. Моляко, С. Симоненко, М. Мамардашвілі) узагальнено І. О. Гохман з метою виявлення продуктивних візуально-мисленнєвих стратегій через вивчення історій видатних представників основних напрямів фізики (Ісаак Ньютон, Галілео Галілей, Альберт Ейнштейн, Джеймс Максвелл). Аналіз основних напрямів діяльності вчених-фізиків демонструє три стратегії концептуальної візуалізації в науковій творчості: «1) аналітична стратегія (Альберт Ейнштейн); 2) синтетична стратегія (Ісаак Ньютон); 3) стратегія аналогізування (Джеймс Максвелл)» (за І. Гохман).

Реалізація візуально-мисленнєвої стратегії є узгоджувальною до ідей Нової української школи, державних стандартів початкової і базової загальної середньої освіти. Вона містить ті три базові складники, які закладено моделлю Нової української школи, і є індивідуально, особистісно та діяльнісно зумовленою. Механізм її втілення в практику шкільної літературної освіти – розв'язання компетентнісних і творчих задач / завдань / вправ (Шуляр В. І., 2022, 2023).

Розвиток візуально-мисленнєвої стратегії розпочинається з макрорівня – проведення низки операціоналізаційних дій, філіації – членування слова на значення (виявляє зв'язок, наступність, розвиток чого-небудь як наступність; пов'язане зі спадковістю, тяглістю), семантизації (набуття словом нового значення). Проходження мікрорівня забезпечує рух далі до макро- й метарівнів за допомогою компетентнісно орієнтованих і творчих задач / завдань / вправ. Проходження рівнів відбувається як від мікро-, так і має зворотню спрямованість. Усе це сприяє розвиткові словесного (вербального), логічного та наочного мислення школярів на якісному й кількісному рівнях. Метарівень розглядаємо як когнітивно-особистісну модель «бачення світу».

Конструювання нового образу (смислового новоутворення) реалізується за алгоритмом, який у нашій інтерпретації подано за концепцією Валентина Моляки: «праобраз» – «прообраз» – «образ-орієнтир».

Деякий коментар щодо зазначених вище мовних конструктів: «прообраз» – той, хто стає, або те, що стає зразком, взірцем кого-, чого-небудь; «праобраз» – те саме, що прототип.

Стратегії творчої діяльності, за В. О. Моляком, детермінують *(процес обумовлення, визначення – прим. наша).* Потік мисленнєвого пошуку спрямований на аналогізацію / комбінування / реконструювання. Саме це й забезпечує трансформування праобразів і перетворення їх в образи та прообрази (проєкти) (Моляко В. О., 2007; 2022).

Візуальне мислення полягає в тісному зв'язку з чуттєвим відображенням дійсності. Воно може мати місце тільки в разі, якщо дитина безпосередньо сприймає предмет і робить із ним практичні дії. У її уяві з'являються образи. Іраїда Якиманська виявила типи оперування образами:

1) зміна просторового положення образу (рух);

2) перетворення структури вихідного образу (реконструкція);

3) одночасні багаторазові перетворення першого й другого типів (композиція) (Якиманська І. С., 1980).

Світлана Симоненко основною формою візуально-мисленнєвої діяльності визначає візуально-мисленнєвий образ, який має свою структуру та природу візуального мислення в знаково-символічній функції його образу. Авторка використовує ще поняття «образ-концепт». Концепт – інноваційна **ідея**, яка містить у собі творчий сенс; **продукт**, що демонструє цю ідею – концепт-продукт або концепт-утворення; побачене / почуте породжує концепт-чуття (перцепт – індивідуально сприйнятий предмет, явище); під цими впливами «народжується» образ – концепт-уявлення або/і образ-уявлення. У результаті аналогізування / комбінування / реконструювання з'являється образ / прообраз чого-небудь. Усе це відбувається на особистісному рівні, індивідуально. Тільки тоді може бути когнітивно-особистісна модель його «бачення світу», «бачення предмета / явища», «бачення проблеми». Такий метарівневий шлях сві-

тобачення проходить особистість, а потім візуалізує його різними формами / техніками. Формування візуального мислення має свої стадії / етапи з урахуванням мікро-, макро- та метарівнів (про що йшлося вище). Спробуємо назване візуалізувати логіко-семіотичною моделлю на основі дослідження та висновків Світлани Симоненко. Пропонуємо логіко-семіотичну модель, що вибудовано за філософією тріадності (рис. 5.4).

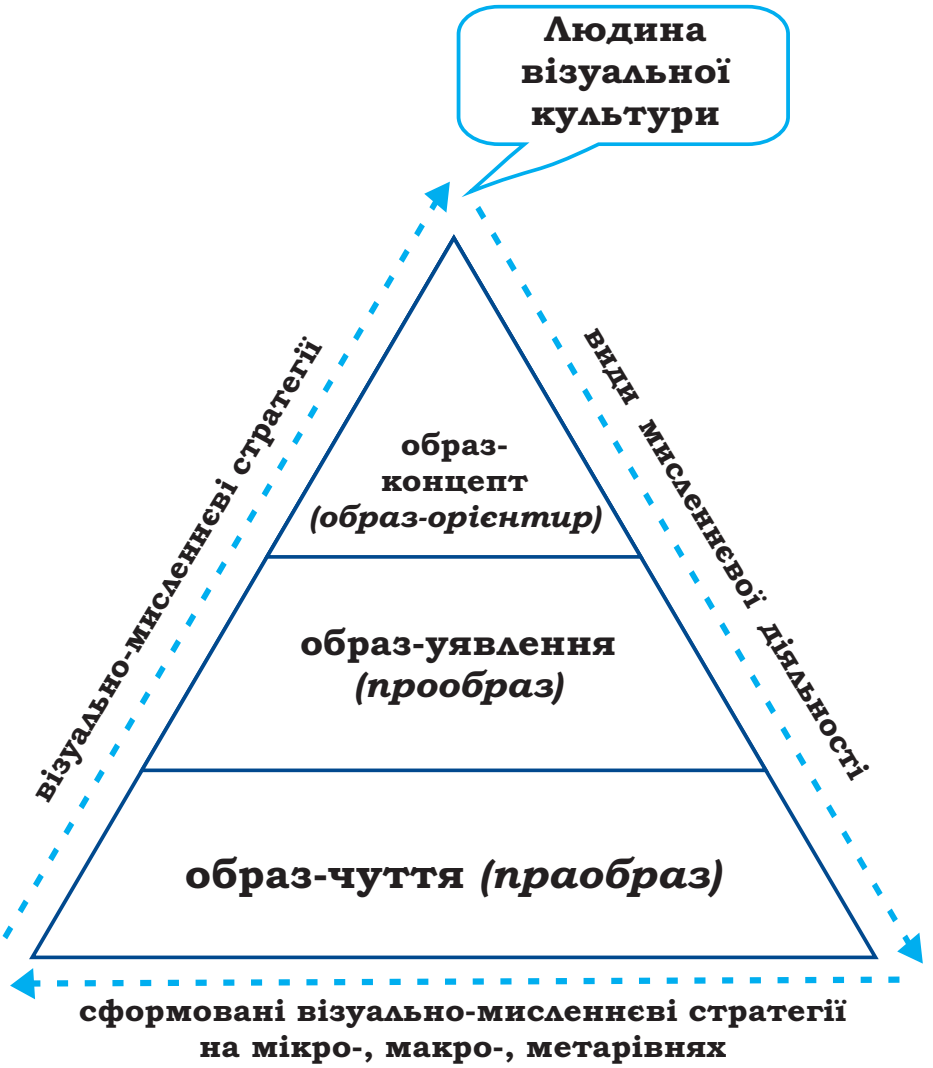

Рис. 5.4. Функціональна структура візуально-мисленнєвого образу
Джерело: авторський варіант, травень, 2024

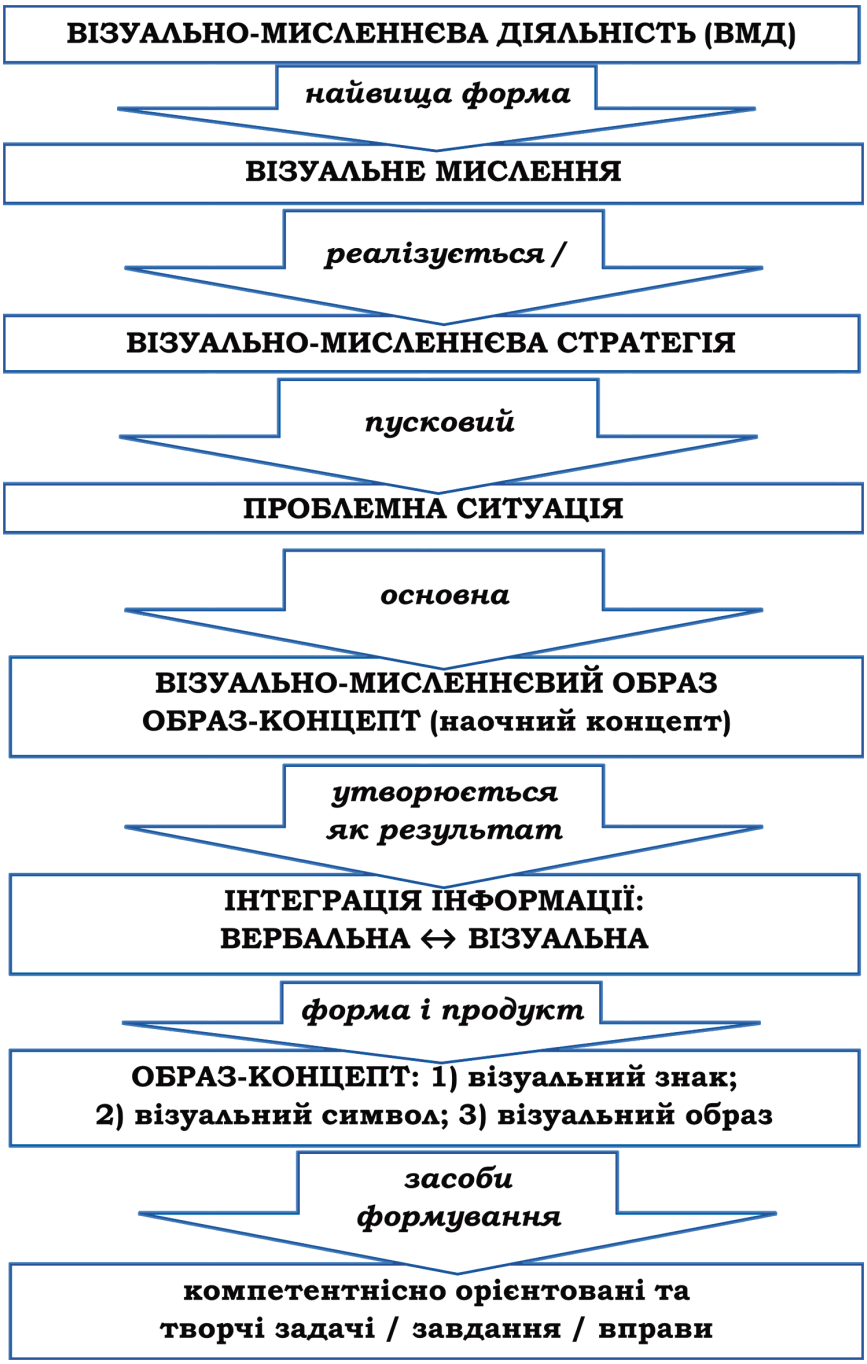

Рис. 5.5. Рівні розвитку наочних форм мисленнєвої діяльності (за дослідженням С. М. Симоненко)
Джерело: авторський варіант, травень, 2024

«Візуально-мисленнєвий образ» як поняття Світлани Симоненко використано в наших авторських моделях і в тексті роботи. Як форма візуально-мисленнєвої діяльності візуально-мисленнєвий образ – «цілісне системне утворення, котрому властива складна ієрархічна функціональна структура, елементи якої закономірно перебувають у певних взаємозв'язках і відношеннях між собою» (Симоненко С. М., 2007, с. 89).

Візуально-мисленнєва стратегія запрацює, якщо буде запущено пусковий механізм. Таким механізмом слугує проблемна ситуація. Візуально-мисленнєвий образ є формою візуально-мисленнєвої діяльності. Виділяють такі основні характеристики візуально-мисленнєвого образу: 1) наочна матеріалізація; 2) одночасне синтезування; 3) креативність. Більш розлогі характеристики подає С. Симоненко (Симоненко С. М., 2007, с. 89).

Інтеграція різноякісних форм відтворення інформації (вербальної та візуальної) забезпечить появу візуально-мисленнєвого образу. Продуктом і водночас формою візуально-мисленнєвої діяльності є образи, символи, знаки. Візуалізуємо описане вище (рис. 5.5).

5.3. Візуалізаційна компетентність учителя в системі шкільної літературної освіти

Реалізація технологізації літературної освіти загалом і формування візуалізаційної компетентності зокрема потребує системної роботи всіх суб'єктів освіти.

Послуговуючись напрацюваннями вчених і дослідженням Інни Ліпчевської (Ліпчевська І. Л., 2021, с. 197), наведемо ще раз визначення та вибудуємо логіко-семіотичну модель візуальної компетентності (рис. 5.6.).

Візуалізаційна компетентність учителя літератури – здатність гнучко й системно оволодівати знаннями, навичками, нормами й цінностями візуалізації літературної освіти, які забезпечать розвиток візуально-мисленнєвої діяльності учнів-читачів.

Візуалізаційна компетентність передбачає оволодіння вміннями / нормами / компетенціями самостійно добува-

Рис. 5.6. Структура візуалізаційної компетентності вчителя літератури
Джерело: авторський варіант, травень, 2024

ти, аналізувати, відбирати, кваліфіковано моделювати й ефективно використовувати / застосовувати інформацію під час професійно-методичної діяльності словесника та літературної освіти школярів, де посередниками є наочні й технічні засоби, інформаційні технології, мультимедіаресурси тощо.

Реалізація візуалізаційної компетентності допоможе суб'єктам освітнього процесу професійно зростати, духовно й естетично збагачуватися, бути конкурентоспроможними, мобільними та гнучкими у швидкозмінному соціумі, світі, здатними конструктивно, толерантно входити в міжкультурний простір.

Для системних ґрунтовних знань і компетенцій з візуалізації освіти важливо, щоб у вчителя літератури як кінцевий результат були сформовані рівневі візуально-мисленнєві норми (мікро-, макро-, метарівні). Усе має свій початок і логічне завершення в будь-якій діяльності. Тому досягнення зазначеного результату розпочинається із заповнення понятійно-термінологічного поля вчителя-словесника, оволодіння необхідною інформацією, вироблення набору навичок, засвоєння норм візуалізації літературного матеріалу, а також складників ціннісно-етичної поведінкової моделі.

5.4. Компетентнісні літературні вправи з елементами візуалізації

Ганс Крістіан Андерсен

НЕПОХИТНИЙ ОЛОВ'ЯНИЙ СОЛДАТИК

Компетентнісні літературні запитання (КЛ Зп):

1. Прочитайте підтекст кожного образу і кожної деталі малюнка. Яке відношення зображене має до сьогоднішнього заняття? Наскільки ця ілюстрація збігається із казкою Г.-К. Андерсена? *(перед нами, напевне, головний персонаж – олов'яний солдатик; а то – мешканці будинку, в якому він перебував АБО то ми, читачі, які хочемо «вдивитись» і зрозуміти образ солдатики і з'ясувати в чому його непохитність?).*

2. Що таке сюжет? Які є сюжетні елементи? Яким сюжетним елементом розпочинається казка «Олов'яний солдатик»?
3. Про що дізналися читачі з експозиційної частини казки? Які факти можете виокремити? Хто про них оповів читачам? Чи автор висловив своє ставлення («погляд») до описаного? *(ставлення автора відкрите: вони йому подобаються – «дуже гарні»).*

Методичний коментар: *якщо вчитель уперше ознайомлює учнів із поняттями «сюжет», «сюжетні елементи», «ставлення («погляд»)», «оповідач» (автор* **А°***) (що є дуже забагато на один урок / заняття), то пропонуємо: 1) зменшити кількість понять для розгляду, 2) якщо деякі вже розглядали, то продемонструвати їх у статиці – єдиним візуальним текстом (плакат або/і слайд), 3) нові чи базові поняття – «сюжет», «сюжетні елементи» – у динаміці, почергово розміщуючи на фліпчарті елементи моделі на магнітах або/і з використанням проєктора / слайдів. Відпрацювання названих понять відбуватиметься на фрагменті казки № 1.*

Компетентнісні літературні завдання (КЛ 3в):

1. Зачитайте розповідь автора про олов'яних солдатиків та місце їхнього перебування. Про що читачі довідалися додатково? (робота із фрагментом 2–3).
2. Перечитайте фрагмент 4 – портретний опис, з'ясуйте, якого персонажа ввів у сюжет казки письменник? Це головний чи другорядний герой?
3. Виокремте речову деталь, через яку ми можемо уявити внутрішній світ балерини? Ця деталь буде ще повторюватися в казці (троянда).
4. Виявіть об'єднувальний елемент головного й другорядного персонажів? (обоє були на одній ніжці (за враженням солдатика) і відзначилися своїми пригодами). Хто читачам про це оповів? (автор-оповідач **А°**, який усе і підсумував – автор).

Методичний коментар: *на «розгорнутій книжці» спочатку з'являються символи персонажів, а потім – малюнкові символи солдатика й балерини («вирізані» з ілюстрацій художників); це необхідно, щоб учні від абстрактного символу / образу переходили до конкретних героїв і фіксували їх у пам'яті.*

Компетентнісні літературні завдання (КЛ 3в):

1. Прослухайте розповідь автора про нічні розваги іграшок *(читання з «обривом» або «перерване» читання на словах: «… з табакерки зістрибнула кришка. Але там був зовсім не тютюн, ні, а … … – фрагмент № 6).* Спрогнозуйте, хто міг вискочити з табакерки. Можете опиратися на казки чи прислів'я, пов'язані з табакеркою. *(чорний гном*).
2. Спрогнозуйте, яку роль зіграє в казці гном? Зверніть увагу, яким епітетом наділив його автор? *(**чорний** гном).*
3. Перечитайте розповідь про розваги іграшок і виокремте їхні дії, підкресливши іменник прозивний – назву іграшки однією лінією, а їхні дії-розваги – тобто дієслова – двома лініями.
4. Перекажіть цю розповідь «Розваги іграшок» одне одному. Простежте, скільки прозивних назв-іменників і дієслів використав ваш товариш.
5. Прочитайте оповідь автора про ранкові події. Що сталося з олов'яним солдатиком? Виокремте ставлення автора до того, що відбулося, реакцію мешканців будинку, виділивши / дібравши образні вислови із фрагмента № 8. *(«це був жахливий політ» – співчуття* **А°***; служниця і хлопчик «одразу побігли шукати» – небайдужість).*
6. Спрогнозуйте: падіння олов'яного солдатика спричинив усе-таки протяг чи гном? Якщо останній – підберіть його «портрет», зазначивши групу і номер. Обґрунтуйте своє твердження-вибір. Віднайдіть підтвердження в тексті казки *(фр. № 18, «певно, це його підмовив гном із табакерки»).*

група А

1.

2.

3.

група Б

1.

2.

3.

Етнографічна довідка

Гно́ми – збірна назва карликових підземних жителів із міфології та фольклору народів Європи. Традиційно гномам приписують мудрість, знання ковальства та шахтарства, охорона підземних скарбів.

Гноми братів Грімм добродушні, пустотливі, хоча іноді бувають ворожі до людей. (*Джерело: https://bit.ly/3tWDfFk*

Троль – у скандинавському фольклорі, скандинавській міфології та скандинавських казках це потворний карлик або гігант чи демон – антисоціальне, сварливе та невдале створіння, яке робить шкоду. *(Джерело: https://bit.ly/3Hqpxh8)*

7. Перечитайте низку фрагментів із казки для підготовки психологічного портрета олов'яного солдатика. Зверніть увагу на такі сцени, про які оповів читачам автор: «падіння з вікна» (фр. № 8), «плавання у човнику» (фр. № 10), «зустріч із водяним пацюком» (фр. № 11), «водоспад» (фр. № 12-13), «у риб'ячому животі» (фр. № 14), «куховарка-визволителька» (фр. № 17), «у палаючій печі» (фр. 18). Читаючи, виокреміть образні вислови, які описують / характеризують олов'яного солдатика в екстремальних / складних ситуаціях. Можете олівцем підкреслити їх. Напрацьований матеріал допоможе вам розв'язати літературну задачу (№ 4).

Компетентнісна літературна задача № 1:

Передзавдання: Перечитайте казку «Непохитний олов'яний солдатик». Відберіть факти, які засвідчують стійкість / непохитність / витривалість олов'яного солдатика.

Умова задачі:

Г.-К. Андерсен – майстер оповіді та описів сцен. Його вправне володіння словом допомагає читачам уявити / відчути / пережити події і пригоди, які трапились із головним героєм. Олов'яний солдатик пройшов складний шлях від появи в помешканні паперового будиночка до трагічної ситуації з каміном. Від головного героя ми не почули жодного слова. Художники-ілюстратори по-своєму намагалися через фарби відбити пригоди та емоції, які наповнювали олов'яного солдатика в тій чи іншій ситуації.

Використовуючи ілюстративний матеріал та образні вислови, вибудуйте «Шлях випробування олов'яного солдатика». Під кожною ілюстрацією напишіть образний вислів, який увідповіднюється із зображенням на ілюстрації.

Зробіть висновок: поведінкова модель олов'яного солдатика й назва казки, додавши епітети-характеристики (від 3 до 5). Виокремте з назви казки епітет, який уживає автор як характеристику персонажа.

ШЛЯХ ВИПРОБУВАННЯ ОЛОВ'ЯНОГО СОЛДАТИКА

Одина́дцять випробувань солдатика

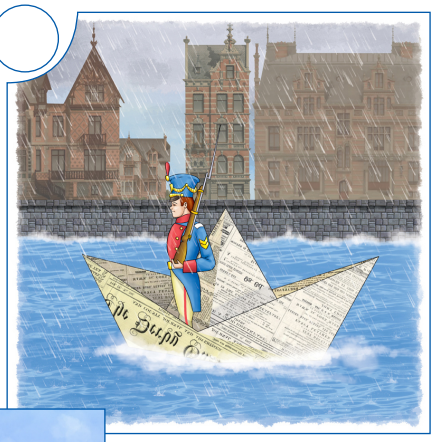

Поведінкова модель. *Олов'яний солдатик … …*
Дві стихії: … …

Компетентнісна літературна задача № 2:

Передзавдання: перечитайте опис паперового палацу (фрагменти № 3–4). Зверніть увагу на деталі, які засвідчують, що олов'яний солдатик і балерина стійкі / непохитні й симпатизують одне одному, що в них зародилася дружба.

На столі, де їх поставили, було багато інших іграшок, а найбільше впадав у око чудовий палац із паперу. Крізь маленькі вікна можна було заглянути всередину залу. Перед палацом стояли маленькі дерева. Вони оточували маленьке дзеркальце, що було ніби прозоре озеро. Там плавали лебеді і відбивалися в цьому озері. Усе було надзвичайно мило, але наймилішою за все була маленька дама, яка стояла на порозі відчинених дверей палацу.

Вона теж була вирізана з паперу, спідничка її була з найтоншого батисту, а маленька вузька блакитна стрічка спускалася з плечей до пояса. Посередині смужки сяяла позолочена троянда, така завбільшки, як усе личко дами. Маленька дама була балерина. Вона стояла на одній нозі, простягнувши руки вперед, а другу свою ногу підняла так високо, що олов'яний солдатик не міг її побачити і подумав, що в дами, як і в нього, тільки одна нога.

Умова задачі:

Г.-К. Андерсен умів малювати словом. Навіть у перекладі ми можемо відчути майстерність письменника. Своїми оповідями він створює в нашій уяві чарівні картини, що змінюють одна одну. Вчитайтеся в опис паперового палацу. Відберіть інтер'єрні й екстер'єрні деталі. З'ясуйте їхній підтекст. Кожна деталь / штрих / дрібниця дуже важливі для розуміння образу чи художнього твору в цілому. Перечитайте портретний опис (портрет) балерини. Випишіть імен-

ники та прикметники, за допомогою яких створено образ маленької балерини. Зверніть увагу на кольори в портретному описі та їхнє значення. Виокремте деталь, яка споріднює образ олов'яного солдатика й маленьку балерину. Визначте спільний ключовий епітет, який характеризує й демонструє поведінкову модель обох персонажів.

Словничок

Інтер'єр (фр. *intérieur* від лат. *interior* – внутрішня частина, всередині) – внутрішній простір будівлі, споруди, окремих приміщень, внутрішніх дворів *(Джерело: https://bit.ly/47LAlAR)*

Екстер'єр (від лат. *exterior* – зовнішній) – зовнішній вигляд будівлі, споруди. *(Джерело: https://bit.ly/48ylrzg)*

ОЛОВ'ЯНИЙ СОЛДАТИК І МАЛЕНЬКА БАЛЕРИНА

Палац	*«чудовий палац із паперу», «маленькі вікна», «маленькі дерева», «маленьке дзеркальце», «ніби прозоре озеро», «плавали лебеді» (відбивалися в озері), «усе дуже мило», «наймилішою була маленька дама»*
Балерина	*«вона вирізана з паперу», «спідничка з найтоншого батисту», «маленька вузька блакитна смужка», «сяяла позолочена троянда», «троянда, як личко дами»*
Солдатик і Балерина	*«стояла на одній нозі»; «трималася рівно на пальчиках» – «він теж був непохитним на своїй одній нозі» (**фр. № 6**); «залишився непохитним» у човнику – мріяв, щоб у човнику «сиділа маленька дама, хай тоді було б удвічі темніше!» (**фр. № 10**); перед водопадом «тримався непохитно» – «він згадав у цю хвилину про маленьку чарівну балерину» (**фр. № 13**); у риб'ячому животі «залишався непохитним» (**фр. № 14**); урятований «олов'яний солдатик не запишався» (**фр. № 17**) – «вона також була непохитна», зустрівшись у тій самій кімнаті (**фр. № 17**) = «мало не заплакав..., але це йому не личило»; у палаючій печі «все ще стояв непохитно» = «олов'яне серце і троянда» (**фр. 19**).*
Висновок	*Олов'яний солдатик і маленька балерина – … … … .*

Основа поведінкової моделі героїв	*Стосунки героїв і їхня поведінкова модель трималися на … … .* *Олов'яний солдатик цінував у маленькій балерині … … .* *Маленька балерина цінувала в поведінці олов'яного солдатика … … .*
Моя модель цінностей	*Найбільше в своєму юному житті (на зараз) ціную … … .* *Важко мені дається дотримуватися таких норм / цінностей: … … … … .*

Компетентнісна літературна задача № 3:

Передзавдання: перечитайте сцену нічних розваг іграшок (фрагмент № 6). Зверніть увагу на подію, коли годинник пробив дванадцяту.

Коли настав вечір, решта олов'яних солдатиків прибули до своєї коробки, а люди в будинку пішли спати. Ось тоді іграшки почали гратися в «гості», і в війну, і в бали. Олов'яні солдатики галасували у своїй коробці, бо їм теж хотілося взяти участь в іграх, але вони не могли зсунути кришки. Горіховий плигун перекидався, а грифель витанцьовував на дошці. Зчинився такий шарварок, що прокинулась канарка і теж почала цвірінькати, та все віршами. Тільки двоє не рушили з місця — це були олов'яний солдатик і балерина. Вона трималася рівно на пальчиках, розкинувши обидві руки. Він був теж непохитний на своїй одній нозі, і його очі й на мить не відривалися від неї. Годинник пробив дванадцяту — і раптом т-р-рах! — з табакерки зістрибнула покришка. Але там був не тютюн, ні, а маленький чорний гном, — це був такий фокус.

— Олов'яний солдатику! — мовив гном. — Не дивися на те, що тебе не стосується!

Але олов'яний солдатик удав, ніби нічого й не чує.

— Ну, добре, почекай до ранку! — сказав гном.

Умова задачі:

У перекладах різних авторів мешканця табакерки називають по-різному. Оксана Іваненко назвала його «гномом». Перекладачка Галина Кирпа цього персонажа назвала «тролем». В оригіналі Ганс Андерсен його змалював як «троля».

Візьміть до уваги місце / територію помешкання самого автора і персонажів, яких вище названо. З'ясування цього допоможе читачеві / читачці подати розгорнуту відповідь на питання: «Маленький чорний гном живе поруч із людьми або/і всередині людей?». Довідайтеся з усемережжя або довідкової літератури, яку роль / місію виконують ці персонажі у фольклорних творах: «гном», «троль». Що їх об'єднує і чим вони вирізняються?

МАЛЕНЬКИЙ ЧОРНИЙ ГНОМ ЖИВЕ ПОРУЧ ІЗ ЛЮДЬМИ АБО/І ВСЕРЕДИНІ ЛЮДЕЙ?..

Розгорнута відповідь із обґрунтуванням, наведенням фактів, даних

Методичний коментар: *учні-читачі готують усно або/і письмово розгорнуту відповідь. Учитель може запропонувати їм алгоритм побудови розгорнутої відповіді, де заактуалізувати наявність обов'язкових складників.*

Компетентнісна літературна задача № 4:

Передзавдання: Перечитайте низку подій, які відбувалися з олов'яним солдатиком: «падіння з вікна» (фр. № 8), «плавання у човнику» (фр. № 10), «зустріч із водяним пацюком» (фр. № 11), «водоспад» (фр. № 12-13), «у риб'ячому животі» (фр. № 14), «куховарка-визволителька» (фр. № 17), «у палаючій печі» (фр. 18). Зверніть увагу на психологічний стан героя: як він реагував на ту чи іншу подію / ситуацію, у якій перебував.

Умова задачі:

Перечитавши названі події з героєм, виокремте образні вислови, які описують / характеризують

олов'яного солдатика в екстремальних / складних ситуаціях. Можете олівцем підкреслити їх. Зробіть висновок-оцінку поведінкової моделі солдатика, визначившись: «Олов'яний солдатик пережив пригоди чи пройшов через випробування?».

Задача передбачає формування навичок роботи з різними джерелами. Для цього зверніться до словника, щоб розуміти значення понять «пригода» і «випробо́вування», «ви́пробування», «випро́бування»? Від наголосу буде залежатиме правильне вживання слова в тій чи іншій мовленнєвій ситуації. У назві висновку-оцінці поставте наголос. Підберіть мовні конструкції, які продемонструють доречне вживання цих слів.

ОЛОВ'ЯНИЙ СОЛДАТИК ПЕРЕЖИВ ПРИГОДИ ЧИ ПРОЙШОВ ЧЕРЕЗ ВИПРОБУВАННЯ?

Життєві події олов'яного солдатика	**Образні вислови, які демонструють психологічний стан солдатика, його реакцію на ситуацію**
«падіння з вікна» (фр. № 8)	*«жахливий політ», «уткнувся шоломом і багнетом між каміння бруку», «він був у мундирі ..., йому не личить галасувати»*
«плавання в човнику» (фр. № 10)	*«кораблик коливався, нахилявся й кружляв», «солдатик аж тремтів», «залишався непохитним», «ніякої зміни в обличчі», «дивився прямо перед собою», «тримав рушницю в руках»*
«зустріч із водяним пацюком» (фр. № 11)	*«солдатик мовчав», «тільки міцніше стискав рушницю»*
«водоспад» (фр. № 12-13)	*«почувся страшенний шум», він «злякав би навіть найхоробрішу людину», «для солдатика було так страшно», човна «рвонуло», «солдатик тримався непохитно», тримався «як міг», «оком не кліпнув», «човен поринав усе глибше», «він згадав у цю хвилину про маленьку чарівну балерину»*
«у риб'ячому животі» (фр. № 14)	*«уперед, спокійно, воїне!», «солдатик пішов на дно», «темно було в риб'ячому животі!», «солдатик залишався непохитним і рівно лежав з рушницею в руках»*

«куховарка-визволитель» (фр. № 17)	*урятований «олов'яний солдатик не запишався», балерина «також була непохитна», «це зворушило олов'яного солдатика», він «мало не заплакав», «але ж це йому не личило»*
«у палаючій печі» (фр. 18)	*«освічений яскравим полум'ям», «було дуже жарко», «чи від вогню», чи «від кохання», фарби злиняли – чи від суму, чи від мандрівки», «він відчував, що тане», але «все ще стояв непохитно», «з рушницею на плечі», у пічці «олов'яне серце», від балерини – «тільки троянда, але й та почорніла»*
Висновок	*Олов'яний солдатик … … … .*

Словничок:

Як правильно, випробування чи випробовування?

Коли називаємо закінчену дію, кажемо ви́пробування, а коли дія незакінчена, потрібно казати випро́бування або випробо́вування.

Можливі варіанти відповіді / мовні конструкції:

Випробо́вування солдата на міцність триватиме три місяці; солдат пройшов успішно ви́пробування під час зборів; випро́бування були доречними і вчасними.

Приго́да – непередбачений, несподіваний випадок у житті; подія, яка трапилась під час подорожі, мандрівки, часто пов'язана з ризиком; нещасливий випадок: шукачі пригод, дорожньо-транспортна пригода. *(Джерело: https://bit.ly/3u1AQsT.)*

Випро́бування – це те, чого в будь-якому житті в достатку: великі труднощі, лихо. Життєві труднощі-випробування – це те, що робить нас психологічно сильнішими. Після кожного життєвого випробування необхідно робити висновок / висновки. Із таких ситуацій треба винести якийсь урок, а не скласти руки або змиритися, бути бездіяльним чи закритися в собі. Випробовування – це сигнал, щоб краще пізнати себе або тих, хто поруч із тобою *(наш варіант потрактування – прим. авт.).*

ХРЕСТОМАТІЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ для опрацювання та виконання проблемних компетентнісних літературних вправ

Ганс Крістіан Андерсен

НЕПОХИТНИЙ ОЛОВ'ЯНИЙ СОЛДАТИК

1. Жили колись двадцять п'ять олов'яних солдатиків – двадцять п'ять рідних братів, бо народилися вони від однієї старої олов'яної ложки. Рушниці в руці, обличчя прямо, а мундири червоні з синім – дуже гарні!

Їх отримав хлопчик у день свого народження й одразу ж почав розставляти на столі.

2. Усі солдатики були подібні один до одного, лише двадцять п'ятий відрізнявся від своїх братів: у нього була тільки одна нога. Його виливали останнім, й олова на нього не вистачило. Але і на своїй одній нозі він стояв рівно і твердо, як решта на своїх двох. І саме він один з усіх якраз і відзначився своїми дивними пригодами.

3. На столі, де їх поставили, було багато інших іграшок, а найбільше впадав у око чудовий палац із паперу. Крізь маленькі вікна можна було заглянути всередину залу. Перед палацом стояли маленькі дерева. Вони оточували маленьке дзеркальце, що було ніби прозоре озеро. Там плавали лебеді і відбивалися в цьому озері. Усе було дуже мило, але наймилішою за все була маленька дама, яка стояла на порозі відчинених дверей палацу.

4. Вона теж була вирізана з паперу, спідничка її була з найтоншого батисту, а маленька вузька блакитна стрічка спускалася з плечей до пояса. Посередині стрічки сяяла позолочена троянда, така завбільшки, як усе личко дами. Маленька дама була балерина. Вона стояла на одній нозі,

простягнувши руки вперед, а другу свою ногу підняла так високо, що олов'яний солдатик не міг її побачити і подумав, що в дами, як і в нього, тільки одна нога.

5. «От дружина для мене, – подумав він. – Але вона така вельможна, вона живе в палаці, а я маю лише коробку, та й у тій нас аж двадцять п'ять. Це ж не місце для неї! Однак я повинен з нею познайомитися!»

І, розтягнувшись у всю довжину, він сховався за табакеркою, що стояла на столі. Звідти він міг спостерігати за маленькою чарівною дамою, що все стояла на одній нозі, не втрачаючи рівноваги.

6. Коли настав вечір, решта олов'яних солдатиків прибули до своєї коробки, а люди в будинку пішли спати. Ось тоді іграшки почали гратися в «гості», і в війну, і в бали. Олов'яні солдатики галасували у своїй коробці, бо їм теж хотілося взяти участь в іграх, але вони не могли зсунути кришки. Горіховий плигун перекидався, а грифель витанцьовував на дошці. Зчинився такий шарварок, що прокинулась канарка і теж почала цвірінькати, та все віршами. Тільки двоє не рушили з місця – це були олов'яний солдатик і балерина. Вона трималася рівно на пальчиках, розкинувши обидві руки. Він був теж непохитний на своїй одній нозі, і його очі й на мить не відривалися від неї. Годинник пробив дванадцяту – і раптом т-р-рах! – з табакерки зістрибнула покришка. Але там був не тютюн, ні, // … … … … а маленький чорний гном, – це був такий фокус.

– Олов'яний солдатику! – мовив гном. – Не дивися на те, що тебе не стосується!

Але олов'яний солдатик удав, ніби нічого й не чує.

– Ну, гаразд, зачекай до ранку! – сказав гном.

7. Коли настав ранок і повставали діти, олов'яного солдатика поставили біля вікна. І чи то гном те вчинив, чи був винен протяг, але раптом відчинилося вікно і солдатик сторчма полетів з третього поверху. Це був жахливий політ! Він летів ногою вгору й уткнувся шоломом та багнетом поміж камінням бруку.

Служниця і маленький хлопчик одразу побігли вниз шукати солдатика. Шукали, шукали і мало не наступили на нього, проте не знайшли.

Якби солдатик закричав: «Я тут!» – вони б, напевне, його знайшли, але він був у мундирі і вважав, що йому не личить галасувати.

8. Раптом пішов дощ. Краплі падали все частіше, і, врешті-решт, почалася справжня злива.

Коли дощ ущух, вулицею пробігли два хлопчики.

– Дивись! – гукнув один другому. – Он лежить олов'яний солдатик. Пустімо його плавати в човнику.

9. Вони зробили з газети човника, посадили посередині солдатика, і він поплив униз рівчаком. Обидва хлопчики бігли поряд і плескали в долоні. О, рятуйте! Які хвилі билися в рівчаку, і яка була течія! Паперовий кораблик коливався, нахилявся і кружляв так швидко, що олов'яний солдатик аж тремтів, але він лишався непохитним, ніякої зміни в обличчі, дивився прямо перед собою і тримав рушницю в руках. Раптом човник спинився під довгим містком, – там було так темно, як колись у коробці.

«Куди ж я потраплю? – думав солдатик. – Це все гном наробив! Ох, коли б ще тут, у човнику, сиділа маленька дама, хай тоді було б і вдвічі темніше!»

10. Раптом перед ним з'явився великий водяний пацюк, що жив під містком.

– А паспорт у тебе є? – спитав він. – Покажи паспорт!

Але олов'яний солдатик мовчав і тільки міцніше стискав рушницю.

Човен понесло далі, а пацюк побіг за ним.

Брр-р… як клацав він зубами і кидав у нього тріски та солому!

– Тримайте його! Тримайте! Він не заплатив мита! Він не показав паспорта!

11. Але течія була щодалі сильніша. Олов'яний солдатик помітив, що міст закінчується, і побачив світлий день, але тут почувся такий страшенний шум, який злякав би навіть найхоробрішу людину. Ви тільки уявіть собі! За містком рівчак спадав у великий канал. Це для солдатика було так страшно, як для нас кинутись у водопад.

12. Водоспад був уже близько, і човна тепер ніщо не могло зупинити. Бідний олов'яний солдатик тримався непохитно, як міг, ніхто не сказав би, що він хоч оком змигнув. Човна рвонуло, він закрутився, наповнився вщерть водою і почав тонути. Олов'яний солдатик стояв по шию у воді. Човен поринав усе глибше, щодалі більше розлазився папір. Ось солдатик пірнув у воду з головою. Він згадав у цю хвилину маленьку чарівну балерину, яку вже ніколи не побачить, і у вухах його дзвеніло:

Уперед спокійно, воїне!
Це ж смерть перед тобою!

13. І от папір розірвався навпіл, і олов'яний солдатик пішов на дно. І цієї ж миті його проковтнула велика риба.

Ох, як темно було в риб'ячому животі! Там було ще темніше, ніж під містком у рівчаку, і до того ж дуже тісно. Але олов'яний солдатик лишався непохитним і рівно лежав із рушницею в руках.

14. Риба металася на всі боки, робила жахливі стрибки. Нарешті вона зовсім заспокоїлася. І раптом ніби блискавка майнула. Нараз стало світло, і хтось закричав голосно:

– Олов'яний солдатик!

15. Річ у тім, що рибу впіймали, понесли на базар, продали, звідти вона потрапила на кухню, тут куховарка розрізала її великим ножем, схопила двома пальцями солдатика за спину і понесла в кімнату. Усі хотіли побачити надзвичайного чоловічка, який здійснив у риб'ячому животі таку мандрівку.

16. Але олов'яний солдатик не запишався. Його поставили на стіл. Подумати тільки, які чудеса трапляються на світі – олов'яний солдатик опинився в тій самій кімнаті, де був раніше; він бачив тих самих дітей, і ті самі іграшки на столі, і розкішний палац із чарівною маленькою балериною. Вона ще трималася на одній нозі, а другу відкинула високо в повітря. Вона також була непохитна. Це зворушило олов'яного солдатика, він мало не заплакав оловом, але це йому не личило.

17. Він тільки дивився на неї, та вона не вимовила ані слова.

Раптом один із хлопчиків схопив солдатика і ні з того ні з сього кинув його просто в палаючу піч; певне, це його підмовив гном із табакерки.

Солдатик стояв у світлі яскравого полум'я, і йому було дуже жарко, але чи було це від вогню, чи від кохання, він і сам не знав. Фарби на ньому зовсім злиняли, – може, від суму, може, під час мандрівки, цього теж ніхто не знав. Він дивився на маленьку балерину, вона на нього, і він чув, що тане, але все ще стояв непохитно, із рушницею на плечі.

18. Раптом двері в кімнату розчинилися. Протяг підхопив балерину, і вона, як метелик, пурхнула в пічку, просто до олов'яного солдатика, запалала яскравим полум'ям – і її не стало. А олов'яний солдатик розтанув, перетворився на грудочку, і коли робітниця наступного дня вигрібала золу, вона знайшла у пічці олов'яне серце. Від балерини залишилася тільки троянда, та й та була чорна, мов вуглина.

Переклад Оксани Іваненко

5.5. Компетентнісні літературні вправи з елементами візуалізації

Ганс Крістіан Андерсен
СНІГОВА КОРОЛЕВА

Компетентнісні літературні запитання (КЛ Зп):

1. Хто такі чорт і сатана? Для з'ясування запитання можете звернутися до літературознавчої довідки.

2. З якою метою Ганс Андерсен в експозиції першого оповідання використовує ці міфологічні образи?

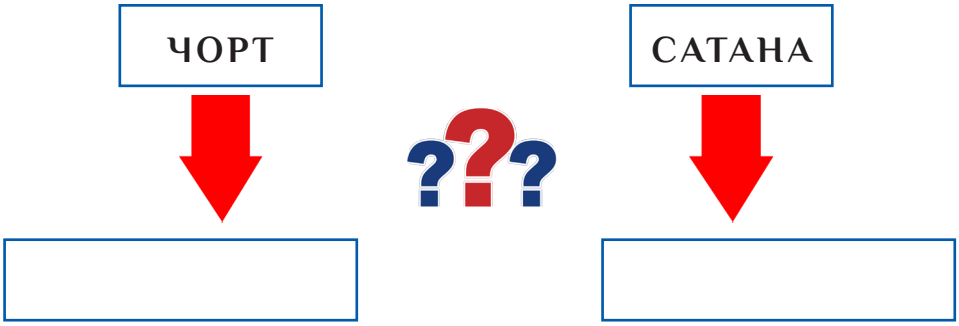

Заповнений варіант:

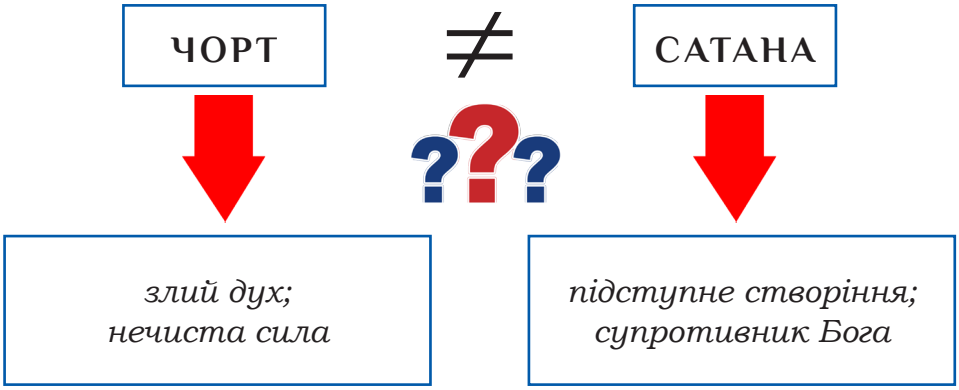

3. Своє розуміння міфологічних образів зафіксуйте в моделі. Випишіть ключові характеристики із довідки, поставивши відповідний знак між цими двома поняття: «чорт», «сатана»: = *(один і той же образ);* ↔ *(взаємодоповнюють один одного),* ≠ *(різні образи).* Це і буде ваш читацький продукт.

Компетентнісні літературні завдання (КЛ 3в):

1. Прочитайте експозицію першого оповідання. Хто є оповідачем і про що ви дізналися? (автор **А^{о}**). Чи збігається значення образів у міфології з образом, який змалював письменник?
2. Виявіть речову деталь, через яку ми можемо уявити внутрішній світ чорта і його поведінкову модель (дзеркало).
3. З'ясуйте, від чого чорт веселився? Виокреміть факти з оповіді 1 і 2 *(див. додаток, Хрестоматія художніх творів).*
4. Перечитайте оповідь 3. Виявіть «веселощі» учнів чорта та нещастя від скалок. *(виконання здійсніть у групах; 1 гр. виписує образні вислови до тези: «Веселощі учнів чорта»; 2 гр. – «Нещастя від скалок»*). Зробіть висновки. Яке ставлення автора до поведінкової моделі самого чорта та його учнів. А яке ваше ставлення? Чи збігається воно з авторським.

ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ ЧОРТА ТА ЙОГО УЧНІВ

«Веселощі учнів чорта»	Нещастя від скалок
Висновок:	***Висновок:***
Ставлення* А^{о}*: ***Ставлення* У-Ч*:***	***Ставлення* А^{о}*:*** ***Ставлення* У-Ч*:***

ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ ЧОРТА ТА ЙОГО УЧНІВ

«Веселощі учнів чорта»	Нещастя від скалок
1) «жахлива гримаса» – сатана реготав; **2)** «дзеркало» – якесь чудо; **3)** політ на небо для веселощів; **4)** відбитки країн і людей у спотвореному дзеркалі; **5)** дзеркало ще більше кривилося; **6)** дзеркало від гримаси вирвалося з рук; **7)** упало на землю; **8)** розбилося на дрібні скалки	**1)** скалки-піщинки літали по світу; **2)** потрапляли в око людині; **3)** людина зі скалкою бачила все навиворіт; **4)** деяким потрапляла скалка в серце; **5)** серце перетворювалося на маленьку крижинку; **6)** скалки можна було вставляти у вікна; **7)** не варто було дивитися на своїх друзів через те вікно; **8)** скалки ішли на окуляри і від цього була тільки біда ...

Висновок: *ці скалки наробили більше нещасть, ніж саме дзеркало*	**Висновок:** *чорт сміявся так, що от-от міг луснути, і радів, наче його приємно лоскотали*
Ставлення* А⁰*: ***Ставлення* У-Ч*:***	***Ставлення* А⁰*:*** ***Ставлення* У-Ч*:***

Віднайдіть репліку людей. Зачитайте. Поясніть її, виявивши підтекст. Він прямий чи прихований? Чи узгоджується репліка людей із озвученими висновками за автором і ставленням до описаного.

Робота з оповіданням другим

ХЛОПЧИК ТА ДІВЧИНКА

Компетентнісні літературні запитання (КЛ Зп):

1. Де мешкали герої казки: хлопчик і дівчинка? Про що це свідчить?
2. Що таке «ринви», «мансарда»? Хто допоможе нам з'ясувати лексичне значення? Підберіть відповідники: **ринва** – водостічна труба; **мансарда** – додаткове приміщення під дахом.

Словничок:

Ри́нва, и, ж. Труба або жолоб для стікання води *(Джерело: https://cutt.ly/Fw76uw0D).*

Мансáрда, и, ж. Житлове приміщення на горищі з похилою стелею або стіною *(Джерело: https://cutt.ly/sw76yh0s).*

Методична ремарка: *формування українськомовної компетентності: доречне вживання слів і виокремлення точного тлумачення в зіставленні з авторським розумінням / потрактуванням.*

Компетентнісні літературні завдання (КЛ $З_в$):

1. Перечитайте діалог Кая і Герди після описаної ситуації зі скалкою в оці хлопчика (№ 5–6). Виокреміть образні вислови, які продемонструють модель поведінки між друзями: Гердою і Каєм.

2. Зробіть висновок і виділіть авторське ставлення до поведінки Кая. Чи засуджуєте ви героя: висловіть свою позицію.
3. Обґрунтуйте причину змін у поведінці Кая. Зачитайте авторське пояснення. Чи поділяєте ви його? *(«його розваги стали зовсім інакші», «вони стали зовсім незвичайні»; важко погоджуватись із такою нейтрально-поблажливою авторською оцінкою; забезпечуємо діалогово-дискусійну платформу цієї ситуації; автор знав основну причину поведінки, тому так терпимо оцінив його поведінку …).*
4. Перечитайте сцену-діалог «Кай зі збільшувальним склом». Про що вона свідчить? *(надія; усе можна змінити, якщо сам захочеш або тобі допоможуть).*

Методична ремарка: *можна запропонувати укласти поведінкову модель із виписуванням аргументів та оприявленням читацького ставлення. Реалізація прийому роботи з таблицею може бути двовекторною: висвітлити на слайді «заготовку», не заповнений варіант. Учні-читачі усно виголошують образні вислови. По завершенню роботи вчитель може продемонструвати заповнений варіант. Або, якщо клас оволодів навичками такої роботи, то вписують мовні конструкції і зіставляють із варіантом учителя літератури.*

Головне – викликати дискусію, вивести учнів-читачів на різні варіанти ціннісного ставлення. А після обговорення привернути увагу до авторського ставлення та основної причини поведінкової моделі героя.

КАЙ ЗІ СКАЛКОЮ В ОЦІ Й ГЕРДА:
модель поведінки

Образні вислови до поведінки Кая:
Причина поведінки Кая:
Авторське ставлення:
Читацьке ставлення:
Висновок:

КАЙ ЗІ СКАЛКОЮ В ОЦІ Й ГЕРДА: модель поведінки

Образні вислови до поведінки Кая: *«ти така негарна»; «фу»; «закричав»; «троянду точить черв'як», «зовсім крива», «погані троянди»; «не кращі за ящики»; «вирвав обидві троянди»; «вирвав ще одну»; «присікувався» до слів бабусі; перекривляв: «надівав окуляри і розмовляв так самісінько»; «передражнював мову і ходу сусідів»; «виставляв напоказ» їхні хиби; «дражнив маленьку Герду».*   **Образні вислови поведінки Герди:** *«плаче», «закричала» від побаченого; перелякалася; «приносила книжки»; Герда «любила його від щирого серця»*
Причина поведінки Кая: *«скалки дзеркала, що потрапили йому в око і в серце»*
Авторське ставлення: *«його розваги стали зовсім інакші», «вони стали зовсім незвичайні»*
Читацьке ставлення:
Висновок: *автор ставиться із розумінням до поведінки Кая; зрозуміла основна причина – скалки дзеркала в оці і в серці*

5. Перечитайте з другого оповідання фрагмент казки. Складіть простий або складний план. Усно перекажіть цей текст. Підготуйте назву цього фрагмента і запишіть його перед виконанням наступного завдання. Спробуйте цей текст переказати стисло. Зразком стислого переказу може бути текст, який уміщено після другого оповідання або в нашій хрестоматії.

Методична ремарка: *компетентнісне літературне завдання спрямоване на формування мовленнєвої компетентності. У рамках цієї компетентності будуть відпрацьовуватися навички усного переказування казки та стислого усного переказу з можливістю письмової фіксації (якщо вчитель це запланує). А також учні набуватимуть уміння складати план і за ним переказувати та давати назву запропонованому фрагменту.*

Робота з оповіданням п'ятим

МАЛЕНЬКА РОЗБІЙНИЦЯ

Компетентнісне літературне запитання (КЛ Зп):

1. За яких умов відбулася зустріч Герди з розбійниками. З ким героїня зустрілася / познайомилася? Що вас вразило у сцені зустрічі дівчинки й розбійників.
2. Що або хто найбільше вразив вас у сцені зустрічі Герди з розбійниками та донькою отаманші?

Компетентнісні літературні завдання (КЛ Зв):

1. Перечитайте зустріч Герди з розбійниками та «жахливим дівчиськом» (*оповіді № 1–2*). З'ясуйте, чи все в маленької розбійниці було жахливим? Виявіть ставлення («погляд») до маленької розбійниці матері-отаманші, розбійників, Герди, автора. Звертайте увагу на репліки, мовні конструкції тощо, які використано в тексті.
2. Віднайдіть портрет маленької розбійниці (*кінець тексту № 2*). Перечитайте його. Які почуття він викликав у вас? Які деталі використав письменник для характеристики «жахливого дівчиська»? (***очі*** *– «дивилася якось сумно»; «подивилася зовсім серйозно»;* ***жести*** *– «обняла за стан», «злегка кивнула головою»; «витерла сльози» Герді; «сховала руки в її гарненьку муфточку, м'яку та теплу»;* ***мова*** *героїні: «вони не вб'ють тебе» – ужито це твердження двічі).*
3. Підготуйтеся до читання в особах портретний опис з елементами оповіді від слів: «Маленька розбійниця була …» (*текст № 2*) до слів: «От карета зупинилася» (*початок тексту № 3*). Що він додав до сприйняття маленької розбійниці через діалог із Гердою?
4. Перечитайте монолог маленької розбійниці, який пересипаний словами автора (*текст № 7–8*). Зі слів автора (*Ав.*) і маленької розбійниці (*М/р*) відберіть факти, аргументи, дії в описі поведінки героїні. У чому вони переконують читачів? Зробіть висновок-ставлення про «жахливе дівчисько». Результат читацької діяльності – узагальнювальна таблиця.

ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ «ЖАХЛИВОГО ДІВЧИСЬКА»
через її дії, мову та оцінки автора-письменника

Мова героїні	
Дії / вчинки	
Авторське мовлення	
Висновок	*Донька отаманші … … … … .*

ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ «ЖАХЛИВОГО ДІВЧИСЬКА»
через її дії, мову та оцінки автора-письменника

Мова героїні	*«я відв'яжу тебе і випущу на волю»; «ти можеш утекти …, але мусиш віднести до палацу … цю дівчинку»; сказала óленю «бережи маленьку дівчинку»*
Дії / вчинки	*«Маленька розбійниця посадила на óленя»; «міцно прив'язала», «підсунула м'яку подушечку», повернула «хутряні чобітки», віддала «материні рукавиці», «тепер тобі треба дивитися весело», «ось тобі ще дві хлібини й окорок», сама «прив'язала до óленя», «відчинила двері», «заманила величезних собак у дім»*
Авторське мовлення	*Пестливі слова: «маленька розбійниця»*
Висновок	*Донька отаманші … … … … .*

Робота з оповіданням шостим

ЛАПЛАНДКА І ФІНКА

Компетентнісне літературне запитання (КЛ Зп):

1. Жалюгідна хатинка – жалюгідна людина: який підтекст цих висловів. Відповідь або її частину на це питання віднайдете в інтер'єрному описові. Озвучте його вголос (фрагмент № 1). Зверніться до словника і з'ясуйте лексичне значення. Який із варіантів значень стосується лапландки? Прокоментуйте. Аргументуйте.

Словничок:

Жалюгідний, а, е. 1. Який викликає жаль. 2. Який має непривабливий, убогий зовнішній вигляд; злиденний, нужденний. 3. Гідний осудження, зневажання, ганьби; нікчемний, мерзенний *(Джерело: https://cutt.ly/Ww76tqIZ).*

2. Чи лапландка й фінка належать до категорії «жалюгідна людина»? Наведіть приклади або спростуйте. Допоможуть фрагменти із шостого оповідання (№ 3–4).
3. Яку характеристику Герді дала фінка? Віднайдіть образні вислови, у яких фінка демонструє своє ставлення і дає оцінку діям дівчинки (за фрагментом 7).

Компетентнісні літературні завдання (КЛ 3в):

1. В описі інтер'єру помешкання лапландки автор зазначає читачеві, що «Герда так задубіла від холоду, що й говорити не могла». Хто ж тоді оповів про пригоди дівчинки лапландці?
2. Олень узяв на себе місію й розповів спочатку свою власну історію (вона здалася йому набагато важливішою), а потім оповів усю історію Герди. Не будемо осуджувати оленя. Він і так багато натерпівся, перебуваючи в полоні розбійників. Ваше завдання по групах. Перша група підготує оповідку «Історія оленя», а друга група – «Історія Герди». Можете об'єднатись у пару, із сусідом по парті (або за бажанням), порадитись і підготувати усну оповідку. Письмову консультацію про складники оповідки надано, звертайтеся до неї.

Компетентнісна літературна задача (КЛ 3д):

Передзавдання: перечитайте монолог лапландки; чи зрозумілий точний маршрут до місця призначення? Щоб знайти відповідь на це питання, маєте виконати умову першої задачі. Можете використати застосунок, який додано до задачі. А саме: конвертація (переведення) миль у кілометри.

Фрагмент тексту із шостого оповідання:

Північний óлень розповів усю історію Герди, але спочатку свою власну, – вона здавалася йому, далеко важливішою. А Герда так задубіла від холоду, що й говорити не могла.

– Ах ви, бідолахи! – сказала лапландка. – Вам ще далеко треба бігти. Доведеться пройти миль сто, поки дістанетеся Фінляндії; де Снігова Королева живе на дачі і щовечора запалює блакитні бенгальські вогні. Я напишу кілька слів на сухій рибі-трісці, паперу в мене немає, а ви віднесете її фінці, яка живе в тих місцях і краще за мене навчить, що треба робити.

Умова задачі:

1. Герда звернулася до лапландки за допомогою у своїй подорожі, щоб знайти Снігову Королеву. Лапландка повідомила, що їм потрібно пробігти 100 миль, щоб дістатися до місця призначення. Але точний шлях до Снігової королеви їм може повідомити фінка, яка живе в тих місцях. Від житла фінки до замка Снігової королеви відстань утричі більше, ніж до хатинки лапландки. Скільки часу знадобиться Герді, щоб досягти замка Снігової королеви, якщо до житла фінки вона добиралася цілу ніч?
2. Подорожуючи на північ, дівчинка хоче знайти Фінку, щоб отримати напій, який дасть їй силу дванадцяти богатирів, аби подолати Снігову Королеву. Вона вирушає з Гельсінкі, який розташований на 60°10’15» північної широти, і подорожує до місця, де живе Фінка, на 68°00’00» північної широти. Відстань між цими двома точками дорівнює приблизно 880 км. Якщо дівчинка подорожує на санях, запряжених оленем, із середньою швидкістю 15 км/год, скільки часу знадобиться їй, щоб досягти місця призначення?

Розв’язання до літературної задачі:

Час, який знадобиться для подорожі, можна визначити, розділивши відстань на середню швидкість:

Час = Відстань / Швидкість = 880 км / 15 км/год ≈ 58.67 годин.

Таким чином, дівчинці потрібно приблизно 59 годин, щоб досягти місця, де живе Фінка, якщо вона буде подорожувати без зупинок.

Робота з оповіданням сьомим

ЩО БУЛО В ЗАМКУ СНІГОВОЇ КОРОЛЕВИ І ЩО ТРАПИЛОСЯ ПОТІМ

Компетентнісні літературні запитання (КЛ Зп):

1. Що НІКОЛИ не відбувалось у стінах замку Снігової Королеви? (*за фрагментом № 1*). Який висновок зробив автор про «життя» замку Королеви (*фрагмент № 2, початок абзацу*).
2. Що було найважливішою справою Кая в замку Сніжної Королеви? (*складання фігур із плескатих крижинок, а особливо хотілося скласти слово «Вічність»*). А чому, на вашу думку, саме це слово він хотів викласти із крижинок? (*відповідь на це питання в репліці Снігової Королеви, початок фрагмента № 4*).
3. Чи вдалося Герді достукатися до розуму і серця Кая, щоб він став таким, яким був на початку казки?
4. Щоб виконати наступне завдання, з'ясуймо, наскільки наголос упливає на значення слова. Лапландка написала листа на трісці чи трісці? Зверніться до словника і зробіть висновок.

Словничок:

Тріска, и, ж. Невеликий тонкий шматок деревини, який відкололи або відколовся від стовбура, колоди тощо.

Тріска́, и, ж. Промислова риба північних морів.

(Джерело: https://cutt.ly/gw76ejqp)

Перевірмо: *фінка сунула тріску чи тріску́ в казан із супом?*

Компетентнісні літературні завдання (КЛ 3в):

1. У казках Г. Х. Андерсена часто поєднуються фантастичні елементи з деталями повсякденного життя, відбуваються чудернацькі перетворення звичайного у фантастичне. Наприклад, фінка, немов справжня чарівниця, вичитує в таємничому сувої про Кая, водночас поводиться як дбайлива господиня, коли вкидає у суп сушену тріску́, на якій було написано листа. Заповніть подану таблицю, використовуючи оповідання шосте казки:

ФАНТАСТИЧНЕ / РЕАЛЬНЕ / ПОВСЯКДЕННЕ

Фантастичні елементи	Деталі повсякденного життя	Перетворення звичайних речей на фантастичні

ФАНТАСТИЧНЕ / РЕАЛЬНЕ / ПОВСЯКДЕННЕ

Фантастичні елементи	Деталі повсякденного життя	Перетворення звичайних речей на фантастичні
О́лень розповів історію	Дівчинка на спи́ні о́леня, який побіг	Лист на сухій рибі-трісці́
Герда може зв'язати однією ниткою всі чотири вітри	Сувій паперу	Дивні письмена
Напі́й «Сила дванадцяти богатирів»	Скалки дзеркала	Дванадцять богатирів. У серці і в оці сидять скалки дзеркала
Линув цілий полк снігових пластівців	Гарні сніжинки	Сніжинки
Чарі́вне дзеркало	Скалка дзеркала	Розтопили скалку

2. У народних казках переважно дії / поведінка героїв можуть бути або позитивними, або негативними. Персонажі літературних творів і їхня поведінкова модель набагато складніше описана. У «Сніговій королеві» також представлено героїв, які поєднують у собі як позитивні, так і негативні риси. Назвіть цих персонажів. Доведіть це на прикладах із казки.

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЛІТЕРАТУРНІ ЗАДАЧІ (КЛ Зд):

Літературна задача № 1

Передзавдання: перегорніть у пам'яті сторінки казки взагалі та згадайте маршрут, яким пройшла Герда в пошуці Кая.

Умова задачі:

Знаючи зміст казки і як розгортався сюжет подій на шляху Герди в пошуку Кая, вибудуй карту, використовуючи набір символів або/і відповідь запропонуй числовим варіантом.

Літературна задача № 2

Передзавдання: ознайомтесь із фрагментом сьомого оповідання – оповіддю автора про зустрічі Кая і Герди на шляху повернення додому. Зверніть увагу на виділені слова і виконайте умови літературної задачі № 2.

Кай і Герда поїхали спочатку до фінки, відігрілися в її теплій хатинці і дізналися про шлях додому. Потім поїхали до лапландки. Вона пошила їм нові ***пла́ття́****, полагодила сани і поїхала проводжати.* ***Оле́нь*** *з молодою* ***оле́ни́хою*** *теж проводжали їх до самого кордону Лапландії, де вже пробивалася перша зелень. Тут Кай і Герда попрощались і з* ***о́ле́нями****, і з лапландкою.*

– Щаслива путь! – сказали вони їм.

Умова задачі:

Визначтесь із наголошуванням виділених слів; з'ясуйте лексичне значення слова «плаття»; скажіть, що ж пошила лапландка для Кая, а що для Герди? Із трьох значень оберіть те, що відповідає змістові казки. Від слова «олень» утворіть назву малої істоти та жіночої. Для розв'язання задачі скористайтеся словниками. А щоб ви не заплуталися, відповіді впишіть у таблицю:

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ

Сумнівний варіант вживання слів	Правильний варіант мовних конструкцій
Óле́нь	Óлень
оле́ни́хою	олени́ця
óле́нями	óленями
нові пла́ття́	пла́ття – одяг
Утворити назви істот від:	
олень	оленя́тко
	олени́ця

Словничок:

Пла́ття: 1. Жіночий одяг, верхня частина якого, що відповідає кофті, становить єдине ціле з нижньою частиною, що відповідає спідниці. 2. Збірне поняття, застаріле слово – одяг. 3. Збірн., заст. Білизна. *(джерело: https://cutt.ly/9w76wr8z*

Методичний коментар: *літературна задача зорієнтована на формування україномовної компетентності, набуття навичок правильного наголошування слів, з'ясування лексичного значення слів й образних висловів у ході роботи зі словниками та доречне вживання мовних конструкцій у своєму мовленні; передбачає паралельне відпрацьовування наскрізного вміння – читати з розумінням, висловлювати власну думку усно, фіксувати письмово в таблиці, критично мислити й логічно обґрунтовувати свою позицію, розуміючи задум автора казки.*

ХРЕСТОМАТІЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ
для опрацювання та виконання проблемних компетентнісних літературних вправ

Ганс Крістіан Андерсен

СНІГОВА КОРОЛЕВА

Оповідання перше,

В ЯКОМУ ЙДЕ МОВА ПРО ДЗЕРКАЛО ТА СКАЛКИ

1. Ну, так починаємо! Коли ми дійдемо до кінця цієї історії, – ми знатимемо більше, ніж зараз.

Так ось, жив один лютий чорт. Він був дуже, лютий це і був сам сатана! Якось він був у дуже хорошому настрої, тому що зробив собі дивне дзеркало. Це дзеркало мало незвичайну властивість – усе хороше і прекрасне зменшувалося в ньому до неможливого, а все негідне і погане виступало чіткіше та здавалося ще гіршим.

2. Чудові краєвиди мали вигляд у ньому вареного шпинату, а найкращі люди – потвор, або здавалося, що вони стоять на головах і в них нема животів. Обличчя робилися такі перекривлені, що їх не можна було пізнати, а якщо в кого було ластовиння – воно розпливалося на весь ніс або рот.

– Це надзвичайно весело! – сказав чорт.

Коли людині спадало щось хороше на думку, в дзеркалі з'являлась жахлива гримаса, і сатана реготав, радіючи із цієї майстерної вигадки.

3. Усі, хто відвідував школу чорта, – а в нього була своя, чортівська школа, – розповідали скрізь про дзеркало, як про якесь чудо. – «Лише тепер можна побачити, – казали вони, – якими є насправді весь світ і всі люди».

Вони всюди бігали із цим дзеркалом, і, нарешті, не залишилося, жодної країни, жодної людини, що не відбилися б спотвореними в дзеркалі. Тоді учні чорта захотіли полетіти на небо і там повеселитися. Чим вище вони підносилися, тим більше дзеркало кривилося. Вони ледве тримали його. Вони підносилися вище та вище, і раптом дзеркало так затремтіло від жахливої гримаси, що вирвалося з рук, упало на землю і розбилося на тисячу мільйонів, більйонів і ще більше скалок.

І ці скалки наробили ще більше нещастя, ніж само дзеркало. Деякі з них, завбільшки як піщинка, літали скрізь по світу і, якщо потрапляли в око людині, там і залишалися. Людина з такою скалкою в очах бачила все навиворіт або тільки саме погане, бо кожна скалочка мала ту ж силу, що й ціле дзеркало. Деяким людям крихітна скалочка дзеркала потрапляла в серце, – і це було найжахливіше: серце перетворювалося на маленьку крижинку. Одні скалки були такі великі, що їх можна було вставляти у вікна, але крізь ці шибки не варто було дивитись на своїх друзів. Інші скалки ішли на окуляри, і біда була тій людині, яка надівала їх, щоб краще бачити й мати правильну думку про те, що є перед очима. Чорт сміявся так, що от-от міг луснути, і радів, наче його приємно лоскотали.

А по світу літало ще багато скалок дзеркала.

Слухаймо ж далі!

Оповідання друге

ХЛОПЧИК ТА ДІВЧИНКА

1. У великому місті, де так багато людей та будинків, що не вистачає місця, аби кожен міг відгородити собі невеличкий садок і тому задовольняється лише кімнатними квітами в горшках, жило двоє маленьких дітей. Але вони мали садок більший за горщик для квітів! Вони не були братом і сестрою, та любили одне одного, як брат і сестра. Їхні батьки жили в мансардах двох суміжних будинків. Там, де майже сходилися дахи обох будинків і між дахами йшли дощові ринви, виглядали маленькі віконечка. Ступивши з

якого-небудь віконечка на ринву, можна було опинитися коло вікна сусідів. Батьки мали великі дерев'яні ящики, і в них росла зелень для страв та кущики троянд, у кожному ящику по одному. Кущики чудово розростались. Якось батьки вирішили поставити ці ящики впоперек ринв, ніби дві грядки квітів виросли між вікнами. Горох спускався з ящиків униз, а троянди простягали довгі гілочки, що заглядали у вікна і перепліталися між собою. Це нагадувало тріумфальну арку з квітів та листя. Ящики були дуже високі; діти знали, що лазити на них не можна. Але батьки часто дозволяли хлопчикові і дівчинці ходити в гості одне до одного по даху й сидіти на маленькій лавочці під трояндами. Там вони так, чудово гралися

Узимку ці розваги припинялися. Вікна зовсім замерзали; але тоді діти нагрівали мідні гроші коло печі і прикладали до замерзлих вікон, відразу з'являлося чудове віконечко, таке кругле-кругле, і звідти визирало миле, ласкаве очко. Це виглядали зі своїх вікон маленький хлопчик і маленька дівчинка.

Хлопчика звали Кай, дівчинку – Герда.

Улітку вони могли одним стрибком опинитися в гостях одне в одного, а взимку треба було спочатку спуститися на багато східців униз, а потім зійти на стільки ж східців угору.

А надворі мела метелиця.

Це білі бджілки рояться! – сказала стара бабуся.

– А в них також є своя Снігова Королева? – питав хлопчик, бо він знав, що у справжніх бджіл є одна головна бджола.

– Є і в них! – відповіла бабуся. Вона літає там, де найгустіше сніжинок. Вона більша від усіх і ніколи не лишається на землі, а відлітає на чорну хмару. Інколи ночами пролітає вона вулицями міста і заглядає у вікна, от вони від того й укриваються крижаними візерунками, як квітами.

– Еге, ми це бачили! – сказали діти і гадали, що це правда.

А може Снігова Королева зайти сюди? – спитала якось дівчинка.

Нехай спробує! – сказав хлопчик. – Я її посаджу в теплу піч і вона розтане!

Але бабуся погладила його по голові та почала розповідати щось інше.

2. Увечері, коли Кай був дома й майже зовсім роздягся на ніч, він зліз на стілець коло вікна й подививсь крізь маленьку дірочку в шибці. За вікном літали сніжинки, і одна з них, найбільша, упала на краєчок ящика з квітами. Сніжинка раптом почала рости все більше й більше і стала, нарешті, молодою жінкою, закутаною в найтонший білий серпанок, зітканий з мільйонів зірчастих сніжинок. Жінка була така прекрасна та ніжна, але з криги, із сліпучої, іскристої криги. І все-таки жива!.. Очі блищали, як дві ясні зірки, але не було в них ні спокою, ні тепла. Вона кивнула хлопчикові й поманила його рукою. Хлопчик злякався і зіскочив із стільця; ніби велика птиця майнула надворі повз вікно.

3. Другого дня був славний мороз, а потім настала відлига, і незабаром настала весна – сонце світило, зелень витикалася із землі, ластівки мостили гнізда, у кімнатах відчинили вікна, і діти сиділи знову в своєму маленькому садку на даху, високо над усіма поверхами.

Троянди цвіли цього літа чудово, як ніколи! Дівчинка навчилася співати пісеньку, в якій теж говорилося про троянду.

Вона співала її хлопчикові, думаючи про свої троянди, і він підспівував їй.

Діти тримали одне одного за руки, цілували троянду, дивилися на сонечко та розмовляли з ним. Які стояли прекрасні літні дні, як добре було під кущами ароматних троянд, що, здавалося, вічно цвістимуть і ніколи не пов'януть!

4. Кай і Герда сиділи й розглядали книжку з малюнками – звірами та пташками. Великий годинник на башті продзвонив п'ять разів.

– Ай! – раптом скрикнув хлопчик – мене щось кольнуло в серце й упало в око!

Дівчинка обняла його за шию, він кліпав очима. Ні, нічого не було видно в оці.

– Я думаю, вже випало! – сказав він. Але в тому й справа, що ні, не випало. То були скалочки, які відскочили від дзеркала, чарівного дзеркала сатани. Ми пам'ятаємо, що все велике й хороше здавалося в ньому нікчемним і гидким, а все зле і погане – ще чіткішим. Бідний Кай! Скалочка потрапила, прямо в серце. Воно мусило перетворитися в крижинку. Біль уже минув, але скалки залишилися.

5. – Чого ти плачеш? – спитав він. – Ти тепер така негарна! Зі мною нічого не трапилося! Фу! – закричав він. – Цю троянду точить черв'як! Дивись! А ця зовсім крива! Ні, справді, це зовсім погані троянди. Не кращі за ящики, в яких стирчать! – І він штовхнув ногою ящики, вирвав обидві троянди.

– Кай, що ти робиш? – закричала дівчинка. А він, побачивши її переляк, вирвав ще одну, стрибнув у своє вікно і втік від маленької милої Герди.

6. З того дня, коли вона приносила книжки з малюнками, він їй казав, що це годиться лише для немовлят. Розповідала що-небудь бабуся – він присікувався до кожного слова. Та хіба тільки це! Він дійшов до того, що надівав її окуляри й розмовляв так самісінько, як вона, і це смішило людей! А незабаром Кай вивчився передражнювати мову й ходу всіх сусідів. Усе, що було в них нехорошого, всі їхні хиби, він умів виставити напоказ, і люди казали:

– Що за голова в цього хлопця!

А причиною цьому були скалки дзеркала, що потрапили йому в око і в серце. Він дражнив навіть маленьку Герду, яка любила його від щирого серця. Його розваги зробилися зовсім інакші, ніж раніше, вони стали зовсім незвичайні.

7. Якось узимку, коли випав сніг, він прийшов до Герди з великим збільшувальним склом і підставив під сніжинки полу своєї синьої курточки.

– Подивись у скло, Гердо! – сказав він.

Кожна сніжинка під склом здавалася більшою, ніж насправді, і нагадувала розкішну квітку або десятикутну зірку. Це було так дивно!

– Подивись, як майстерно зроблено! – говорив Кай. – Це куди цікавіше, ніж справжні квіти! І яка точність! Жодної нерівної лінії! Якби вони тільки не танули!

8. Трохи згодом Кай прийшов у великих рукавицях із санками на спині й гукнув Герді прямо у вухо:

– Мені дозволили кататися на великому майдані з іншими хлопцями! – і втік.

Там, на майдані, найхоробріші хлопчаки прив'язували свої санки до селянських саней і таким чином могли проїхати досить далеко. Було дуже весело. У розпалі розваг на майдані з'явилися великі сани, пофарбовані в білий колір. У них сиділа людина в хутряній білій шапці, закутана в білу хутряну шубу. Сани об'їхали двічі навколо майдану. Кай швидко прив'язав до них свої сани й поїхав. Великі сани мчали все швидше й швидше, а потім завернули з майдану у провулок. Людина в санях повернулася і дружньо кивнула Каю, ніби знайомому. Кай декілька разів хотів відв'язати свої санки, але людина в шубі все кивала йому дружньо, і він їхав далі. Ось вони виїхали за міську браму. Сніг повалив раптом ще дужче. Стало зовсім темно, хлопчик не бачив навіть своєї простягнутої руки. Він хотів скинути мотузок, яким зачепився за великі сани, але його санчата ніби приросли до них і так само вихором летіли далі й далі.

9. Кай голосно закричав – ніхто не почув його. А сніг падав, і сани мчали, поринаючи в заметах, стрибаючи через тини та рівчаки. Кай весь тремтів, хотів гукнути на допомогу своїх батьків, але, в голові у нього була лише одна таблиця множення.

Снігові пластівці все росли, росли і, нарешті, зробилися як великі білі кури.

Раптом вони розлетілися на всі боки, великі сани зупинилися і людина у сніговій шапці та шубі встала. Шуба

й шапка на ній були зі снігу – це жінка, висока, струнка, сліпучо-біла. Це була Снігова Королева.

– Ми добре покаталися! – сказала вона. – Але ти зовсім замерз. Залазь у мою шубу!

10. І вона посадила хлопчика до себе в сани, загорнула своєю шубою. Кай ніби опустився у сніговий замет.

– Ти все ще мерзнеш? – спитала вона й поцілувала його в лоб. О, поцілунок її був холодніший за кригу! Він пройняв його наскрізь, аж до серця, а воно ж і без того було наполовину крижаним. Йому здалося, що от-от він умре. Та тільки одну мить – далі, навпаки, стало легше, Кай перестав зовсім мерзнути.

– Мої санки! Не забудь моїх санок! – було перше, про що він подумав і крикнув. Санки міцно прив'язали до спини однієї з білих курок, яка полетіла за великими саньми. Снігова Королева ще раз поцілувала Кая, і він забув і Герду, і бабусю, і всіх удома.

Ну, більше я тебе не цілуватиму, – сказала вона, – бо інакше ти умреш!

11. Кай глянув на неї. Вона була така прекрасна! Розумнішого, чарівнішого обличчя він не міг собі уявити. Тепер вона не здавалася йому більше крижаною, як тоді, коли з'явилася за вікном і кивала йому. Тепер уже все в ній здавалось йому довершеністю. Хлопець зовсім не боявся її. Він розказав їй, що знає всі чотири дії арифметики, навіть з дробами, знає, скільки в кожній країні квадратних миль і скільки жителів, а вона на все тільки усміхалась. Тоді йому здалося, що насправді він знає досить мало, і Кай глянув угору в безмежний повітряний простір… Раптом Снігова Королева злетіла з ним на чорну хмару. Буря вила і стогнала, ніби співала старовинні пісні. Вони летіли над лісами та озерами, над морем і твердою землею. Під ними дули холодні вітри, вили вовки, над ними літали з криком чорні ворони, а високо вгорі світив місяць, великий та ясний. На нього дивився Кай усю довгу-довгу зимову ніч. Удень він спав коло ніг Снігової Королеви.

Оповідання третє

САДОК ЖІНКИ, ЯКА ЗНАЛА ЧАРИ

Гірко плакала Герда, довідавшись про зникнення свого названого брата. Коли настала весна, вона взулася в новенькі червоні черевички і, нікому нічого не сказавши, вирушила на пошуки. Так дівчинка опинилася на березі річки. Сподіваючись дізнатися, куди подівся Кай, вона подарувала річці свої черевички, але відповіді не дістала. Переправившись на протилежний берег, маленька мандрівниця потрапила до чарівного саду. Його хазяйка, стара добра чаклунка, теж нічого не знала про Кая. Герда вирішила продовжувати пошуки, однак старенькій дуже не хотілося з нею розставатися. Удавшись до чародійства, чаклунка змусила дівчинку забути своє минуле. Вона також потурбувалася, аби із саду зникли всі троянди. Адже ці квіти могли нагадати про Кая. Так минуло півроку. У чарівному саду завжди панувала весна – і Герда не помітила плину часу. Та одного дня вона побачила троянду на капелюшку чаклунки і, відразу все пригадавши, втекла із саду.

Оповідання четверте

ПРИНЦ І ПРИНЦЕСА

Надворі була осінь. Дівчинка страждала від холоду, але вперто йшла вперед. Незабаром вона познайомилася із чарівним вороном, який розповів, що принцеса, яка мешкає у тамтешньому палаці, нещодавно одружилася з юнаком, схожим на Кая. Герда дуже зраділа цій звістці. Аби переконатися, що Кай живий і не потребує допомоги, дівчинка попросила ворона та його дружину, придворну ворону, провести її до палацу. Незважаючи на небезпеку, ворони погодилися допомогти. Долаючи страх, Герда проникла до спочивальні юного подружжя, однак Кая там не було. Прокинувшись, принц та принцеса вислухали її історію і запропонували залишитися у своєму палаці. Утім, Герда так впевнено прагнула продовжити пошуки названого брата, що подружжя вирішило якнайкраще спорядити її в доро-

гу. Отримавши в подарунок теплий одяг і золоту карету, дівчинка в супроводі кучера та служників вирушила далі.

Оповідання п'яте

МАЛЕНЬКА РОЗБІЙНИЦЯ

1. Вони їхали темним лісом, але карета світила, наче ліхтар, і засліпила очі розбійникам. А вони цього не стерпіли.

– Золото! Золото! – закричали вони, кинулись на карету, схопили коней, убили маленьких кучера і служників, витягли з карети Герду.

– Яка ситенька, яка маленька, напевне, горішками відгодована! – сказала стара розбійниця з довгою колючою бородою і волохатими бровами, що насунулись на очі.

– Жирненька, як молоденький баранчик! Яка ж це вона на смак! І вона витягла гострий блискучий ніж.

Це було жахливо!

2. – Ай! – закричала вона раптом. Її вкусила за вухо власна донька, що сиділа в неї за спиною і була така свавільна та дика, просто страх.

– Ах ти, жахливе дівчисько! – закричала мати й не встигла убити Герду.

– Вона гратиметься зі мною, – сказала маленька розбійниця, – і віддасть мені свою муфту, своє гарне платтячко й спатиме зі мною в моєму ліжку.

І дівчинка знову так вкусила матір за вухо, що та підстрибнула і закрутилась на одному місці. Розбійники зареготали.

– Ач, як танцює зі своїм дівчиськом!

– Я хочу сісти в карету! – закричала маленька розбійниця і одразу здійснила своє бажання, тому що була дуже розпещена й уперта. Вона та Герда сіли в карету й помчали у глиб лісу по пнях, камінню. Маленька розбійниця була така на зріст, як Герда, але дужча за неї, ширша у плечах, смаглява.

Очі в неї були чорні, вони дивилися якось сумно. Вона обняла Герду за стан і сказала:

– Вони не вб'ють тебе, поки я на тебе не розсерджуся.

Ти принцеса?

– Ні, – сказала Герда й розповіла про все, що їй довелося пережити та як вона любить маленького Кая.

3. Маленька розбійниця подивилася зовсім серйозно на неї, злегка кивнула головою і мовила:

– Вони не вб'ють тебе, навіть коли я розсерджуся на тебе, – я краще сама вб'ю тебе!

І вона витерла сльози Герді, а потім сховала обидві руки в її гарненьку муфточку, м'яку й теплу.

От карета зупинилася. Вони в'їхали на подвір'я розбійницького замку. Він весь згори донизу потріскався, гайвороння вилітало з великих щілин. Вибігли величезні бульдоги, і здавалось, кожен з них може проковтнути людину. Вони підстрибували високо вгору, але не гавкали. Це їм було заборонено.

4. Посеред величезної зали, з напівзруйнованими закуреними стінами та кам'яною підлогою, палав вогонь. Дим підіймався до стелі та сам собі шукав виходу. Над вогнем кипів у величезному казані суп, а на рожнах смажилися зайці й кролики.

– Ти спатимеш цю ніч зі мною, коло моїх маленьких звіряток, – сказала розбійницька дівчинка.

Дівчаток нагодували й напоїли, і вони пішли у свій куток, де лежала солома, укрита килимами.

Вище над ними, на жердинках та перекладинах, сиділо більше сотні голубів. Усі вони, здавалося, спали, але, коли підійшли дівчатка, трохи заворушилися.

– Вони всі мої! – сказала маленька розбійниця, схопила швидко одного й потрусила так, що той замахав крилами.

– Поцілуй його! – гукнула вона, сунувши голуба Герді прямо в обличчя. – А ось тут сидять лісові пустуни! – продовжувала розбійниця, показуючи на двох голубів, що сиділи у невеличкій заглибині стіни, за дерев'яними ґратами. – Ці двоє – лісові пустуни! Їх треба тримати замкненими, а то враз полетять. А от мій любий дідуганчик «Бе», – і ді-

вчинка потягла за роги прив'язаного до стіни північного оленя в блискучому мідному нашийнику. – Його теж треба тримати на прив'язі, бо втече. Щовечора я лоскочу його під шиєю моїм гострим ножем, – він дуже цього боїться.

І маленька розбійниця витягла з розколини у стіні довгий ніж і провела ним по шиї оленя. Бідна тварина почала брикатися, а дівчинка зареготала й потягла Герду до постелі.

– Хіба ти спиш з ножем? – спитала її Герда, з острахом дивлячись на цю річ.

– Завжди! – відповіла маленька розбійниця. – Хто знає, що може трапитися. Але розкажи мені ще про маленького Кая і про те, як ти мандрувала по світу.

5. І Герда розповідала знову все спочатку, а лісові голуби воркотіли вгорі, у своїй клітинці; інші голуби вже спали. Маленька розбійниця обняла однією рукою Герду, – у другій у неї був ніж, – і захропіла. Але Герда не могла заплющити очей. Вона не знала, чи вб'ють її, чи залишать живою. Розбійники сиділи навколо вогню, співали й пили вино, а стара розбійниця перекидалась. О, як страшно було дивитися на це маленькій дівчинці! Раптом лісові голуби сказали:

– Курр! Курр! Ми бачили маленького Кая. Біла курка несла на спині його саночки. Він сидів у санях Снігової Королеви вони їхали лісом, коли ми ще лежали у гнізді. Вона дихнула на маленьких голуб'ят, і, крім нас двох, усі вмерли. Курр! Курр!

– Що ви там говорите нагорі? – скрикнула Герда. – Куди поїхала Снігова Королева? Ви знаєте про це?

– Вона поїхала, напевне, в Лапландію, – відповіли голуби. – Адже там завжди сніг і лід. Спитай у північного оленя, що стоїть на прив'язі.

– Так, там завжди сніг і крига, там так чудово, прекрасно! – Сказав північний олень. – Там можна стрибати на волі по величезних, блискучих, крижаних полях, там стоїть літнє шатро Снігової Королеви. Але її найулюбленіший палац коло Північного полюса, на острові, що зветься Шпіцберген.

– О Кай! Маленький Кай! – зітхнула Герда.

– Лежи тихо, – сказала маленька розбійниця, – а то я штрикну тебе ножем.

6. Уранці Герда розповіла їй, що чула від лісових голубів.

Маленька розбійниця серйозно подивилася на Герду, кивнула головою і сказала:

– Ну, хай буде так, хай буде так. А ти знаєш, де Лапландія? – спитала вона у північного оленя.

– Хто ж це може знати краще за мене? – відповів олень, і очі в нього заблищали. – Там я народився і виріс, там стрибав по снігових полях.

– Так слухай! — сказала Герді маленька розбійниця. – Бачиш, усі наші пішли, удома одна мати, але трохи згодом вона засне. Тоді я дещо для тебе зроблю.

Дівчинка стрибнула з ліжка, обняла матір, смикнула її за бороду і сказала:

– Доброго ранку, мій любий козлику!

А мати нащипала їй ніс так, що він почервонів і посинів, але все це робилося з великої любові.

7. Коли стара хильнула із сьомої пляшки і захропла, маленька розбійниця підійшла до північного оленя і сказала:

– Я ще могла б довго розважатися з тобою, бо ти дуже смішний, коли тебе лоскочуть гострим ножем, але нехай вже буде так. Я відв'яжу тебе і випущу на волю. Ти можеш утекти у свою Лапландію, але за це ти мусиш віднести до палацу Снігової Королеви цю дівчинку, там її названий братик. Ти, звичайно, чув, що вона розповідала. Вона говорила досить голосно, а ти завжди підслуховуєш.

Північний олень застрибав від радості. Маленька розбійниця посадила на нього Герду, міцно прив'язала її про всяк випадок і підсунула під неї м'яку подушечку, щоб було зручніше сидіти.

– Ну, хай вже буде так, – сказала вона далі, – візьми назад твої хутряні чобітки, бо буде холодно. А муфту я вже лишу собі, надто вона гарненька. Проте мерзнути я тобі не

дам. Ось материні рукавиці, вони тобі будуть аж по лікті. Засувай у них руки. Ну, ось тепер руки в тебе, як у моєї матері.

8. Герда плакала від радості.

– Терпіти не можу, коли скиглять! – сказала маленька розбійниця. – Тепер тобі треба дивитися весело. Ось на тобі ще дві хлібини й окорок. Ти не будеш голодувати.

І хлібини й окорок вона прив'язала до оленя. Потім маленька розбійниця відчинила двері, заманила всіх величезних собак у дім, перерізала своїм гострим ножем вірьовку, якою був прив'язаний олень, і сказала йому:

– Ну, біжи! Тільки бережи маленьку дівчинку!

Герда простягла маленькій розбійниці обидві руки у величезних рукавицях і сказала:

Прощавай!

9. Північний олень помчав через пні та каміння лісом, болотами, степами так швидко, як міг. Вовки вили, круки кричали.

– Фук! Фук! – почулося раптом з неба, і воно ніби зачхекало вогнем.

– Ось моє рідне північне сяйво! – сказав олень. – Дивись, як світить!

І він побіг далі, не зупиняючись ні вдень, ні вночі.

Хліб вони вже з'їли, окорок також і, нарешті, опинилися в Лапландії.

Оповідання шосте

ЛАПЛАНДКА І ФІНКА

1. Олень зупинився коло жалюгідної хатинки. Дах спускався до самої землі, а двері були такі низенькі, що людям доводилося пролазити в них рачки. Дома була одна стара лапландка, вона смажила при світлі лойового каганця рибу. Північний олень розповів усю історію Герди, але спочатку свою власну, – вона здавалася йому важливішою. А Герда так задубіла від холоду, що й говорити не могла.

2. – Ах ви, бідолахи! – сказала лапландка. – Вам ще далеко треба бігти. Доведеться пройти миль сто, поки дістанетеся Фінляндії; де Снігова Королева живе на дачі й щовечора запалює блакитні бенгальські вогні. Я напишу декілька слів на сухій рибі-трісці, паперу в мене немає, а ви віднесете її фінці, яка живе в тих місцях і краще за мене навчить, що треба робити.

3. Коли Герда зігрілася, наїлася і напилася, лапландка написала декілька слів на сухій рибі-трісці, наказала Герді добре її берегти, потім прив'язала дівчинку до спини оленя, і той знову побіг.

– Фук! Фук! – знову лунало в повітрі. Цілу ніч спалахувало чудове блакитне північне сяйво. Так добіг олень з Гердою до Фінляндії і постукав у димар фінки – дверей у неї зовсім не було.

4. Усередині було так жарко, що фінка, маленька жінка, стояла майже гола. Вона швидко стягла з Герди всю одежу, рукавиці й чобітки – інакше Герді було б надто жарко, поклала оленю на голову крижинку й почала читати те, що написано на сухій рибі-трісці. Вона прочитала все з початку до кінця тричі, поки не вивчила напам'ять, і потім сунула тріску в казан із супом. Адже риба ще могла згодитися, а у фінки нічого даремно не пропадало.

5. Тут олень розповів спочатку свою історію, а потім історію Герди. Фінка кліпала розумними очима, але не казала ні слова.

– Ти дуже мудра жінка! – сказав олень. – Ти можеш зв'язати однією ниткою всі чотири вітри. Коли шкіпер розв'яже один вузол – повіє ходовий, розв'яже другий – розгодиниться, а розв'яже третій і четвертий – зніметься така буря, що поламає на трісочки дерева. Чи не даси ти для дівчинки такого напою, що надав би їй силу дванадцяти богатирів? Тоді б вона подолала Снігову Королеву.

Силу дванадцяти богатирів? – сказала фінка. – Аякже! Хіба це допоможе їй?

6. Тут вона взяла з полиці великий сувій паперу й розгорнула його. На ньому стояли якісь дивні письмена. Фінка читала їх доти, доки піт не виступив у неї на чолі.

Олень знову почав просити за Герду, а сама Герда дивилася на фінку такими зворушливими, повними сліз очима, що та знову закліпала, відвела оленя в куток кімнати і, міняючи йому лід на голові, прошепотіла:

– Маленький Кай справді у Снігової Королеви, але він дуже задоволений і щасливий, думає, що це найкраще місце на світі. А все тому, що в нього в серці й в оці сидять скалки дзеркала. Їх треба викинути, інакше він ніколи не буде людиною, і Снігова Королева назавжди матиме над ним владу.

7. – А ти не можеш допомогти чим-небудь Герді, щоб вона стала сильнішою за всіх?

– Я не можу дати їй більше сил, ніж у неї є зараз. Хіба ти не бачиш, яка велика її сила? Хіба ти не бачиш, що їй підкоряються і люди, і тварини? Адже вона боса обійшла півсвіту. Не в нас позичати їй сили. Сила – в її серці. Якщо вона сама не зможе пройти в замок Снігової Королеви й вийняти із серця Кая скалки, то ми й поготів. За дві милі звідси починається сад Снігової Королеви. Віднеси туди дівчинку й спусти коло великого куща, що стоїть на снігу, вкритий червоними ягодами, і швидко повертайся назад, не барися ні хвилинки.

8. Із цими словами фінка посадила Герду на спину оленя, і той побіг що було сили.

– Ай, я без теплих чобіток! Ай, я без рукавиць! – закричала маленька Герда, вона згадала про них, опинившись на лютому морозі. Але олень не смів зупинитися, поки не добіг до куща з червоними ягодами. Тут він спустив Герду, поцілував її прямо в губи, і по щоках його побігли великі блискучі сльози. Бідна Герда залишилася одна, на лютому морозі, без чобіток, без рукавиць.

9. Вона побігла, як тільки могла, уперед. Назустріч їй линув цілий полк снігових пластівців, але вони не падали

з неба, небо було зовсім ясне, і на ньому палало північне сяйво. Ні, вони мчали по землі просто на Герду і, наближаючись, ставали все більшими.

10. Герда згадала великі гарні сніжинки під збільшувальним склом, але ці далеко більші, страшніші, вони були живі й мали різну форму. Це є передові загони війська Снігової Королеви. Перші нагадували потворних їжаків, другі – стоголових змій, треті – товстих ведмежат з настовбурченою шерстю, але всі були блискучо-білі, живі снігові пластівці. Герді було дуже холодно, кожен подих відразу перетворювався в густий туман.

Але нам треба подивитись, що ж було в цей час із Каєм. Він і не думав про Герду, що вона йде до нього.

Оповідання сьоме

ЩО БУЛО В ЗАМКУ СНІГОВОЇ КОРОЛЕВИ, І ЩО ТРАПИЛОСЯ ПОТІМ

1. Стіни замка Снігової Королеви збудувала метелиця, вікна й двері пробили буйні вітри. Тут було більше сотні зал, наметених віхолами, найбільша тяглася на багато-багато миль. Північне сяйво освітлювало всі ці зали, і всі вони були такі великі, пустинні, такі крижано-холодні й блискучі! Веселі розваги ніколи не заглядали сюди. Ніколи не влаштовувались тут ведмежі бали з танцями під музику завірюхи, бали, на яких білі ведмеді показали б свою грацію та вміння ходити на задніх лапах; ніколи не збиралися погуляти в карти; не сходились побазікати за чашкою кави біленькі кумасі – лисички.

2. Ні, холодно, порожньо й пустинно було завжди в залах Снігової Королеви. Північне сяйво спалахувало і світило так правильно, що можна було точно розрахувати, коли світло збільшиться або зменшиться. Посередині найбільшої пустинної безконечної снігової зали було замерзле озеро. Крига тріснула на ньому на тисячу шматків, рівних і правильних, ніби це було навмисне зроблено. Посереди-

ні озера сиділа Снігова Королева, коли була вдома. Вона казала, що сидить на дзеркалі розуму й що це єдине і найкраще дзеркало на світі.

3. Маленький Кай зовсім посинів, майже почорнів від холоду, однак не помічав цього – поцілунки Снігової Королеви зробили його нечутливим до холоду, а його ж серце було крижиною. Кай грався плескатими крижинками, складаючи з них різні фігури. Є така гра – складання фігур з дерев'яних дощечок, вона зветься китайською. Кай теж складав різні вишукані фігури, але з крижин, і це називалося «льодова гра розуму». У його очах ці фігури були чудом мистецтва, а складання їх – найважливішою справою. Так йому здавалося тому, що в оці в нього сиділа скалка чарівного дзеркала. Він складав з крижин і цілі слова. Але ніяк не міг скласти слово, яке йому особливо хотілось, – «вічність».

4. Снігова Королева сказала йому:

– Якщо ти складеш це слово, будеш сам собі володар, і я подарую тобі весь світ і нові ковзани. – Але він ніяк не міг його скласти.

– Тепер я полечу в теплі краї, – мовила якось Снігова Королева, – Подивлюся в чорні казани. – Так вона називала кратери вогнедишних гір – Везувія і Етни. – Я побілю їх трохи. Це добре після лимонів і винограду.

І вона полетіла, а Кай залишився один у неосяжній пустинній залі, дивився на крижини й усе думав, думав так, що в голові в нього боліло. Він сидів на одному місці такий блідий, непорушний, ніби неживий. Можна було подумати, що він замерз.

5. У цей час у величезні ворота, що їх пробили буйні вітри, входила Герда. Вітри тут затихли та лягли, ніби захотіли спати. Вона ввійшла у велику пустинну холодну залу й побачила Кая.

Вона пізнала його, кинулась йому на шию і крикнула:

– Кай! Милий мій Кай! Нарешті я знайшла тебе.

Та він сидів тихий, непорушний і холодний.

6. Тоді Герда заплакала, її гарячі сльози впали йому на груди, пройшли в саме серце, розтопили крижану кору і розтопили скалку чарівного дзеркала. Кай глянув на Герду, і вона заспівала про троянди.

7. Кай раптом гірко заплакав і плакав так довго й сильно, що скалка витекла з ока разом із сльозою. Тоді він пізнав Герду і зрадів.

– Герда! Мила моя Герда!.. Де ж це ти була так довго? Де був я сам? – він оглянувся навколо. – Як тут холодно, пустинно!

І він міцно притулився до Герди! Вона сміялася і плакала від радості. Радість була така велика, що навіть крижини затанцювали. Герда поцілувала Кая в обидві щоки, і вони знову зажевріли, поцілувала його в очі, і вони заблищали, як її власні, поцілувала його руки й ноги, і він знову став бадьорий, дужий.

8. Кай з Гердою вийшли з пустинного крижаного замка. Вони йшли й говорили про бабусю, про свої троянди, і на їхньому шляху затихали буйні вітри, виглядало сонце. Коли ж дійшли до куща з червоними ягодами, там уже чекав їх північний олень. З ним була молода олениха, її вим'я було повне молока. Вона напоїла ним Кая і Герду й поцілувала їх у губи.

9. Кай і Герда поїхали спочатку до фінки, відігрілися в її теплій хатинці та дізналися про шлях додому. Потім поїхали до лапландки. Вона пошила їм нові плаття, полагодила сани й поїхала проводжати. Олень з молодою оленихою теж проводжали їх до самого кордону Лапландії, де вже пробивалася перша зелень. Тут Кай і Герда попрощалися і з оленями, і з лапландкою.

– Щаслива путь! – сказали вони їм.

10. Почали цвірінчати перші пташки, дерева вкрилися зеленими бруньками. З лісу назустріч їм виїхала дівчина на баскому коні – Герда його пізнала, бо він колись віз її золоту

карету. Дівчина була в яскравій червоній шапочці й з пістолетами за поясом. Це була маленька розбійниця. Їй набридло жити дома, і вона захотіла побувати на півночі, а якщо там не сподобається – і в інших частинах світу. Вона відразу впізнала Герду, а Герда її. Їм обом було дуже радісно.

— Бач, бродяга! – сказала вона Каєві. – Хотіла б я знати, чи вартий ти того, щоб за тобою бігати на край світу!

11. Але Герда погладила її по щоці й спитала про принца та принцесу.

– Вони поїхали в чужі землі, – відповіла дівчина.

– А ворон? Спитала Герда.

– Лісовий ворон умер. Ручна ворона залишилася вдовою, ходить з чорною шерстинкою на нозі та скаржиться на долю. Але все це дрібниці, а краще розкажи, що було з тобою, як ти його відшукала.

12. І Герда та Кай розказали їй усе, як було.

– Шніп-шнап-шнуре-бассельуре – от і казці кінець!.. Сказала дівчина і, потиснувши їм руки, обіцяла відвідати їх, якщо коли-небудь заїде в їхні місця. Вона поїхала далі, у далекий світ.

Кай та Герда йшли, тримаючись за руки, і по дорозі, де проходили, розквітали квіти, зеленіла трава. Вони побачили високі башти, пізнали велике місто, де жили. Хлопчик і дівчинка зійшли знайомими сходами й увійшли в кімнату, де все було по-старому, і годинник так само йшов: тік-так, стрілка так само рухалася.

13. Але, коли Кай і Герда ввійшли в низенькі двері, вони помітили, що за цей час устигли стати дорослими людьми. Троянди цвіли й заглядали з даху у відчинене вікно; там стояли і їхні дитячі стільчики. Кай і Герда сіли кожен на свій і узяли одне одного за руки. Холодну величну красу володінь Снігової Королеви вони забули, як важкий сон.

Так сиділи вони обоє, дорослі, але ще діти серцем, а надворі стояло тепле, радісне літо.

Переклад Оксани Іваненко

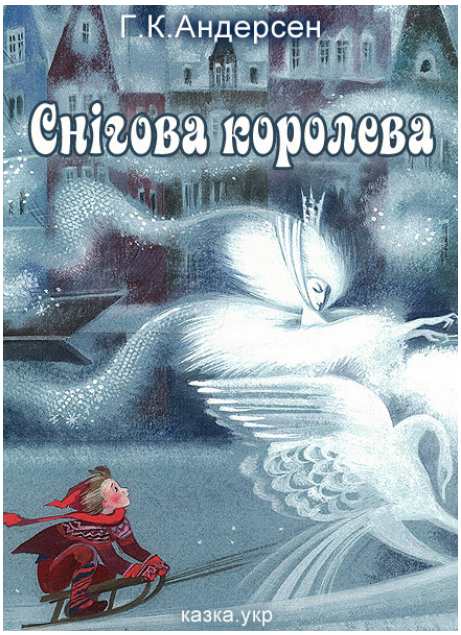

Ілюстрації – Ніка Гольц

Кай і Герда поглянули одне на одного й тут тільки зрозуміли зміст старого псалма:

Троянди цвітуть і співає земля!
Ми скоро побачим Христа-немовля

Так сиділи вони обоє, дорослі, але ще діти, діти серцем, а надворі стояло тепле, радісне літо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 5

1. Розкрито особливості візуалізації освітнього процесу в цілому та літературної освіти зокрема в постмодерновій системі навчання. Окреслено низку протиріч і проблем, що пов'язані з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій.
2. Виявлено, що формування візуальної компетентності вчителя літератури на першому етапі можливе за умови усвідомлення та використання в професійному мовленні певних понять. З'ясовано лексичне значення базових понять: «відеоматеріал», «відеотренінг», «візуальна грамотність», «візуальна компетентність», «візуальна культура»; «візуальне мислення», «методичний коучинг», «методичний тренінг», «мультимедіа».
3. Формування візуальної компетентності вчителя літератури ефективно здійснюється за умови гнучкого та доцільного впровадження перспективних методів, прийомів, методик і технологій, розроблених візуальних засобів навчання та їхнього активного застосування у практичній професійно-фаховій діяльності. З цією метою запропоновано структурований набір методів і прийомів під час візуалізації літературної освіти школярів: традиційні, нові й інноваційні засоби навчання в постмодерновому періоді.
4. Подано варіант авторського розуміння поняття «візуальна компетентність» як уміння самостійно добувати, аналізувати, відбирати, кваліфіковано моделювати, ефективно використовувати / застосовувати інформацію у професійно-методичній підготовці словесника й літературній освіті школярів, де посередниками є наочні та технічні засоби, інформаційні технології, мультимедіаресурси тощо.
5. Вибудовано інтеграційний критерій учителя літератури, який володіє візуалізаційною компетентністю в системі літературної освіти школярів, водночас уособлюючи подані нижче складники:

«патріотично орієнтована особистість + мистецтво комунікування + сучасні технології + методична майстерність + конкурентоспроможна самоорганізувальна Я-особистість».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бей Г. С. Практичне застосування логічних схем-конспектів на уроках зарубіжної літератури / Г. С. Бей // Зарубіжна література в школі. – 2009. – № 15-16. – С. 11-14.
2. Бондаренко Л. Г. Підготовка студентів-філологів до використання інфографіки на уроках української літератури / Л. Г. Бондаренко // Вісник Глухівського педагогічного університету ім. О. Довженка. Педагогічні науки. – 2018. – Вип. 37. – С. 76-81. – Режим доступу: https://cutt.ly/8edRmeMF (Дата звернення: 01.07.2024).
3. Гохман І. О. Вплив суб'єктивної картини світу на процес наукової творчості / І. О. Гохман // Наука і освіта. – 2010. – № 10. – С. 45-49.
4. Гребенюк Т. В. Свобода в літературі метамодерного світу : український вимір / Т. В. Гребенюк // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – 2018. – Вип. 78. – С. 160-164.
5. Дем'яненко Г. Українська література : візуалізований посібник / Г. Дем'яненко. – Харків : Основа, 2020. – 136 с.
6. Демидова В. Г. Формування в майбутніх педагогів прогностичного компонента професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / В. Г. Демидова. – Одеса, 2001. – 20 с.
7. Житєньова Н. В. Візуалізація : основні поняття та визначення / Н. В. Житєньова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Педагогіка. – Кам'янець-Подільськ, 2019. – Вип. 25. – С. 123-127.
8. Зарубіжна література. 7 клас: підруч. для закл. заг. середньої освіти / О. М. Ніколенко, Л. Л. Ковальова, В. Г. Туряниця, О. В. Орлова, Д. А. Лебедь. – Київ : Грамота, 2020. – 224 с.
9. Клименко Ж. В. Дива візуалізації, або як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми / Ж. В. Клименко // Всесвітня література в школах України. – 2019. – № 3 (453). – С. 2-11.

10. Кузнєцов Г. Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу / Г. Кузнєцов, Т. Калюжна // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 14.
11. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. – 848 с.
12. Лавренова М. В. Підготовка майбутніх учителів до використання технологій візуалізації на уроках у початкових класах / М. В. Лавренова, Н. В. Гецко // Наука, дослідження, розробки. Педагогіка : монографія поконференційна ; за ред. В. Окуліча-Козарина. – Berlin : Diamond trading tour, 2018. – С. 177-181.
13. Лісна Т. Ф. Використання логічних схем-конспектів на уроках зарубіжної літератури. 6-11 класи / Т. Ф. Лісна // Зарубіжна література в школі. – 2017. – № 11/12. – С. 64-70.
14. Лутай В. Про філософсько-синергетичну парадигму українського «руху на випередження» / В. Лутай // Вища школа України. – 2005. – № 1. – С. 32.
15. Матюшкіна Т. П. Використання схематичної наочності у процесі вивчення світової літератури : посібник для вчителя / Т. П. Матюшкіна. – Чернігів : ред. відділ ЧОІППО, 2011. – 182 с.
16. Моляко В. А. Творческая конструктология (пролегомены) / В. А. Моляко. – Київ : Освіта України, 2007. – 388 с.
17. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої професійної діяльності / В. О. Моляко // Вісник НАПН України. – 2022. – № 4. – С. 1-6. – Режим доступу: https://cutt.ly/bedRwAaM (Дата звернення: 01.07.2024).
18. Пахаренко В. І. Секрети мистецтва слова / В. І. Пахаренко. – К. : Освіта, 2023. – 408 с.
19. Рубель І. Г. Візуальне мислення як складова візуальної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва [Електронний ресурс] / І. Г. Рубель // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – Вип. 1. – Бердянськ : БДПУ, 2018. – 284 с. – С. 196-203. – Режим доступу: (Дата звернення: 01.07.2024). DOI : 10.31494/2412-9208-2018-1-1-196-202
20. Семеніхіна О. Уміння візуалізувати навчальний матеріал засобами мультимедіа як фахова компетентність учителя / О. Семеніхіна, А. Юрченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Вип. 33. – Ужгород: Вид-во УжНУ Говерла, 2014. – С. 176-179.

21. Семеног О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. М. Семеног. – Суми : ВВП Мрія-1, 2005. – 404 с.
22. Симоненко С. М. Психологія візуального мислення : стратегіально-семантичний підхід / С. М. Симоненко. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. – 320 с.
23. Симоненко С. М. Стратегіально-семантичний підхід до вивчення природи та механізмів візуального мислення / С. М. Симоненко // Психологія і суспільство. – 2007. – № 3. – С. 73-91.
24. Слободенюк І. Використання ОСК як методу інтерактивного навчання школярів на уроках літератури / І. Слободенюк // Зарубіжна література. Шкільний світ. – 2010. – № 10. – С. 6-9.
25. Стівенс Дж. Енциклопедія постмодернізму / Дж. Стівенс, М. Дюшан ; за ред. Ч. Вінквіста, В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. – Київ : Основи, 2003. – 503 с.
26. Сучасна художня література. 7 клас: посіб. для закл. заг. середньої освіти / О. М. Ніколенко, Л. В. Мацевко-Бекерська, Л. С. Сакович, К. С. Ніколенко та ін. – Київ : Грамота, 2020. – 208 с.
27. Тименко В. М. Метод структурно-логічних схем у літературній творчості старшокласників : збірник наукових праць / В. М. Тименко. – 2012. – Вип. 12. – С. 242-246.
28. Чайка О. М. Використання інноваційних педагогічних технологій у методичній підготовці майбутнього вчителя зарубіжної літератури / О. М. Чайка, М. О. Кушнєрьова // Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. – 2020. – № 2. – С. 287-292. – Режим доступу: https://cutt.ly/DedY9Jpt (Дата звернення: 01.07.2024).
29. Шуляр В. І. Абетка літературознавства (для початкової Нової української школи) : навч. посіб. : дидактичний матеріал у схемах і моделях : комплект із 31 листівки / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2018. – 56 с. – (Сер. «Від літературознавчої пропедевтики до теорії літератури»).
30. Шуляр В. І. Візуалізація в системі шкільної літературної освіти / Вивчення лірики Дмитра Кременя в початковій школі : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2023. – 240 с. – С. 37-76.
31. Шуляр В. І. Візуалізація методики вивчення літератури в системі професійно-фахових компетентностей учителя-

словесника : постмодерновий погляд / В. І. Шуляр // Вища освіта України. – 2007. – № 2. – С. 24-28.
32. Шуляр В. І. Візуальна компетентність у системі літературної освіти : від компендіуму понять до виваженої методики формування / В. І. Шуляр // Дивослово. – 2009. – № 5. – С. 20-22.
33. Шуляр В. І. Планування літературної освіти школярів : технологічна концепція : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр ; за ред. проф. Н. Й. Волошиної. – Миколаїв : Вид-во Ч, 2006. – 96 с.
34. Шуляр В. І. Стратегія формування компетентного учня-читача Нової української школи («Модернізм», «Сентименталізм», «Гумор і сатира») : навч.-метод. посіб. / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2021. – 188 с. – (Сер. «Формуємо компетентного читача Нової української школи»).
35. Шуляр В. І. Ціннісні орієнтири підготовки майбутнього вчителя літератури в аспекті методичної синергетики / В. І. Шуляр // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України : зб. наук. пр. – Харків : Стиль Іздат, 2005. – 326 с.
36. Шуляр В. І. Ціннісно-етична парадигма в системі літературної освіти Нової української школи (теоретико-методологічна візія) : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2022. – Ч. 1. – 198 с.
37. Щолок В. О. Використання опорних схем під час аналізу художнього твору / В. О. Щолок // Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference (Kyoto, Japan 3-5 March 2021). – С. 606-612.
38. Abramson Seth. Metamodernism : The Basics [Electronic resource] : The blog / Seth Abramson // HuffPost. – Режим доступу: https://cutt.ly/hedRsEaS (Дата звернення: 01.07.2024).
39. Abramson Seth. The Metamodernist Manifesto [Electronic resource] : The blog / Seth Abramson // HuffPost. – Режим доступу: https://cutt.ly/QedRThHC (Дата звернення: 01.07.2024).
40. Turner L. The Metamodernist Manifesto [Electronic resource] / L. Turner. – Режим доступу: http://www.metamodernism.org/ (Дата звернення: 01.07.2024).

Розділ 6

ВІЗУАЛІЗОВАНІ МОДЕЛІ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ АКУТАҐАВИ РЮНОСКЕ «ПАВУТИНКА»

6.1. Особливості візуалізації за ресурсом «Canva»

Технологію візуалізації в системі літературної освіти нами частково розкрито в попередньому розділі (5). Сконцентруємо увагу читачів на використанні онлайн-сервісу «Canva».

У сучасному інформаційно наповненому середовищі виникає важлива проблема: як забезпечити візуалізацію в системі літературної освіти учнів-читачів узагалі та використання інструментів, що забезпечать візуалізування літературного заняття. Візуальний контент під час вивчення літературної освіти може бути як одноосібним (здійснюватися суб'єктом – учителем), так і багатоканальним:

учень-читач / учениця-читачка ↔ учитель літератури;
учитель літератури ↔ учні-читачі; учень-читач ↔
↔ учениця-читачка; учні-читачі ↔ однокласники
учні-читачі; учні-читачі одного класу ↔
↔ учні-читачі іншого / інших класів

Тут простежуються форми організації співпраці: індивідуальна, парна, у малих групах, колективна, міжгрупова / міжкласна тощо.

Питання візуалізації освітнього процесу та застосування вебресурсу «Canva» є затребуваними. Вони потужно вивчаються науковцями й упроваджуються у практику співпраці. Електронні освітні ресурси досліджували: Барна О., Вембер В., Литвинова С., Кухаренко В., Морзе Н., Шишкіна М.; використання ресурсу «Canva» розглядали: Захар О., Тихонова Т. (2015 р.); Цехмістрова А., Олефірен-

ко Н. (2020 р.); Гуснієв Є., Чепелюк О. (2020 р.); Лещенко Т., Жовнір М., Гринько Н. (2021 р.); Шевченко Г. (2021 р.); Антоненко Є., Мінтій І. (2023 р.); Яковлєва І. (2022 р.); Захар О. (2023 р.); Ліхошерствова В. (2023 р); Шпиталь В., Горобець С. (2023 р.).

Недостатня кількість наукових розвідок і практичних напрацювань у системі літературної освіти викликала потребу поділитися досвідом щодо візуалізації теорії літератури за допомогою розрізного візуалізованого посібника / плакатів із теорії літератури, розробленого автором у 90-ті роки минулого століття. Це висвітлено в публікаціях (Шуляр В. І. ....) та низці відеофрагментів-коментарів до візуального посібника. Деякі напрацювання здійснюються автором і з використанням сервісу «Canva».

Дослідження про застосування освітніх платформ Інни Яковлєвої засвідчили, що «для візуалізації даних 74,3% опитаних освітян використовують платформу «Canva» та 22,9% – платформу «Prezi»; для створення інтерактивних аркушів, плакатів 60,3% учителів використовують дошку «Jamboard», 47,7% – платформу «Padlet» (Яковлєва І., 2022, с. 143).

Canva – безкоштовна платформа. Початок її роботи – 2013 рік. У ковідний період запущено платформу «Canva для навчання», що налічує більше ніж 250 тис. шаблонів. Вона має зрозумілий інтерфейс, високий відсоток затребуваності та використання. Проаналізовані праці сприяли появі узагальнювальної таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

CANVA В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

	Характеристики
1. Принципи реалізації	**1.** «Drag and drop» – «перетягни та встав» – зручно, оперативно, доступно. **2.** «Mix and create» – «комбінуй та твори» – варіативно, багатовимірно, творчо. **3.** «Visualize - present» «візуалізуй – презентуй» – продуктивно, креативно, репрезентативно.
2. Складники візуалізації контенту	**1. Візуальне представлення ідей** *(літературний плакат; малюнкоопис (комікс) до художнього твору та інші ідеї / пропозиції від суб'єктів літературного заняття).* **2. Зручний засіб спілкування** *(комунікація під час спільної співпраці в різних форматах щодо реалізації колективного літературного продукту).* **3. Стимулювання літературно-мистецької творчості** *(інструмент розвитку / самореалізації учнів-читачів у використанні графічних символів до візуалізації художнього твору та міжгрупового спілкування / інтерпретування текстів / підтекстів / контекстів).* **4. Спільне редагування / узаємодія** *(візуальний контент у режимі «тут-і-зараз» дає можливість узгоджувати вибір графічного матеріалу, поглиблюватися в реалізації ідеї, вносити зміни / доповнення, коментувати).*
3. Можливості вебсервісу	**1. Створення навчальних матеріалів** *(інтерактивні презентації: біографії письменника, змісту художнього твору, вивчення теорії літератури та ін.; постери: літературні / мистецькі плакати; малюнкооописи / комікси до біографії письменника, за художнім твором тощо).* **2. Форми співпраці** *(ідеальний інструмент різних форм співпраці суб'єктів літературної освіти в режимі реального часу: індивідуальна, парна, мікрогрупи, групові, класні, міжкласні).* **3. Авдіосупровід** *(озвучення презентацій, коментування літературно-мистецького матеріалу, розтлумачування складного теоретико-критичного матеріалу за різних режимів організації освітнього процесу: наживо плюс авдіозапис; дистанційна форма з використанням інтерактивної презентації тощо).* **4. Вибір шаблонів** *(великий вибір різних креативних шаблонів із сучасним дизайном, що можна увідповіднювати / редагувати*

3. Можливості вебсервісу	*до обраної ідеї / задуму зі збереженням основного стилю; можливість виявити творчий підхід, оригінального візуалізування літературно-мистецького матеріалу).* **5. Інтеграційний потенціал** *(можливість узаємодіяти з різними сервісами / вебресурсами: WordPress, Instagram, Facebook; розширювати сферу використання створених матеріалів; підтримувати платформи для зберігання файлів Dropbox; вставляти елементи з Giphy та інших сервісів).* **6. Мобільний додаток** *(наявність мобільного додатка для планшетів і смартфонів; можливість редагувати «тут-зараз-будь-де» та створювати графічний контент).* **7. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс** *(редактор дуже простий і забезпечує доступний шлях до швидкого освоєння програми, створення візуального контенту; просте меню та легка навігація для роботи з графічним редактором).* **8. «Магічне перетворення»** *(інтерфейс постійно вдосконалюється, утворюються нові можливості у використанні різних застосунків: конвертація презентацій у текстові документи).* **9. Розвиток творчих навичок** *(можливість свою ідею креативно втілювати в життя – репрезентувати її колективу, демонструвати дизайнерські та творчі навички).*
4. Причини використання	1. Викликати інтерес учнів-читачів. 2. Умотивувати до заглиблення в літературну тему. 3. Осягнути великий обсяг інформації компактно. 4. Швидко передати інформацію за допомогою зображення. 5. Подати інформацію без розлогого тексту. 6. Складний теоретичний матеріал подати просто й дохідливо. 7. Організувати самостійну діяльність учнів-читачів. 8. Забезпечити співпрацю суб’єктів літературної освіти. 9. Створити інфографіку з покроковими інструкціями для їх вирішення. 10. Залучити учнів-читачів до роздумів над реалізацією ідеї. 11. Розвивати комунікативні навички учнів-читачів. 12. Дати можливість проявити творчий потенціал. 13. Формувати риторичні навички під час репрезентації напрацьованого літературно-мистецького продукту.

5. Варіанти використання	**1. Наочний посібник** (інформацію подати в логіко-семіотичному форматі, щоб викликати інтерес). **2. Управління класом** (через алгоритмізацію виконати завдання за визначеним часом). **3. Співпраця учнів-читачів** (організація різних форм співпраці учнів-читачів для виконання групового / колективного літературно-мистецького продукту). **4. Навчання на основі дослідження** (організація дослідно-пошукової літературно-мистецької діяльності за підготовленою інфографікою / слайдом презентації / літературним плакатом з метою вирішення проблеми / створення розлогого усного тексту-коментаря тощо). **5. Інтерпретація даних** (розвиток навичок складати власний текст, тлумачити, дискутувати / дебатувати з учнями-читачами за виявленими даними свого літературно-мистецького проєкту). **6. Формувальне оцінювання** (розвиток організаційних, технологічних, аналітичних, творчих навичок щодо демонстрування літературної компетентності / підготовленого соціального особистісно значущого літературно-мистецького продукту).
6. Умови використання	**1.** Реєстрація через електронну пошту. **2.** Реєстрація в системі «Canva» викладача / учителя. **3.** Надання доступу студентам / учням-читачам для перегляду. **4.** Надання доступу студентам / учням-читачам для редагування. **5.** Робота / співпраця в режимі реального часу. **6.** Особиста виконавська діяльність у будь-який час
7. Алгоритм реалізації	**1.** Реєстрація / авторизація в сервісі. **2.** Обрати потрібний дизайн. **3.** Обрати необхідний шаблон. **4.** Установити налаштування – відкрити доступ для перегляду або редагування дизайну. **5.** Обрати з добірки унікальних дизайнів, елементів та текстових стилів (ліва бокова панель) необхідне. **6.** Вставити / перетягнути потрібні елементи з лівого бічного меню. **7.** Відредагувати дизайн для створення нового (за потреби).

6.2. Візуалізовані динамічні моделі вивчення біографії письменника

Компетентнісні літературні запита́ння: факти з життя письменника; філософія японської культури. ПИСЬМЕННИК НА МЕЖІ … Назване власне розкриває четвертий розділ, де репрезентуємо постать письменника. Зазначаємо, що для семикласників маємо сконструювати ситуацію, яка міститиме декілька лаконічних фактів із біографії Акутаґави Рюноске. Головне, щоб ці факти підготували учнів читачів до відповіді на деякі питання: яку державу / країну та культуру представляє цей письменник? Яка аксіосфера автора, його ціннісно-етична поведінкова модель? Що спонукало автора написати новелу «Павутинка»? Із цією метою відбиралися символи, речові деталі (іграшка дракона), портретний матеріал. Саме низка світлин автора допоможе уявити, яким він був. Віднайти в підручниках, додаткових матеріалах причини, які спонукали письменника розповісти / оповісти сюжет новели. Сподіваємося, що за таких умов ми пробуджуватимемо в учнів-читачів інтерес, умотивовуватимемо до прочитання твору й вичитування підтекстів, сприятимемо вибудовуванню персональної ціннісної траєкторії поведінкової моделі.

Подаємо з попереднього розділу візуалізаційний малюнок (рис. 6). Він надасть змогу ще раз уявити хід реалізації ситуації: вивчення фактів із біографії письменника. Використовуємо для цього продуктивний інструмент – компетентнісні літературні вправи: запитання, завдання, задачі.

Наголошуємо, що світлини, ілюстрації, символи тощо потрібно відбирати дуже прискіпливо. Вони мають точно відбивати суть поставлених цілей і завдань. Відшукувати у світлинах деталі, кольорову палітру, прочитувати їх підтексти. Такий набір візуалізацій допоможе учням-читачам віднайти відповіді на зазначені вище запитання. Більш конкретні алгоритми, які можуть бути застосовані до вивчення біографії письменника – у наступних розділах.

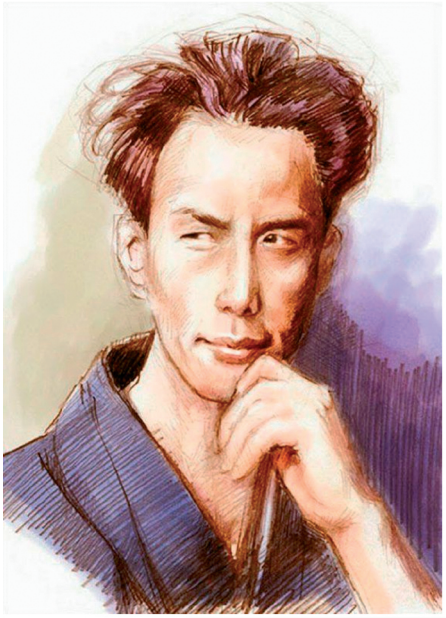

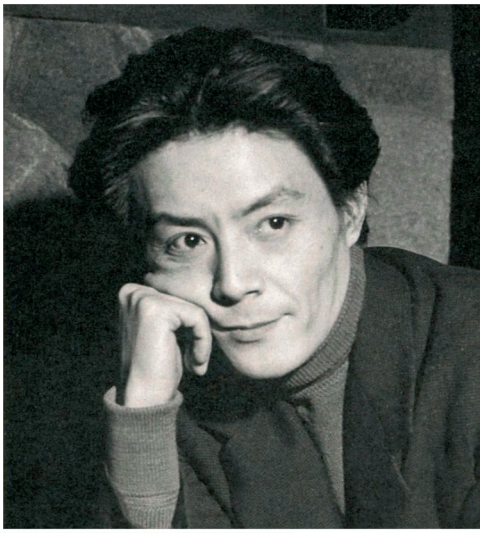

Рис. 6. Акутаґава Рюноске

Китай	Японія
龙	竜
ЯПОНІЯ	

6.3. Візуалізовані динамічні моделі вивчення теорії літератури

Пропонуємо низку копій динамічної презентації. Вона сконцентрована на демонстрацію технології конструювання візуалізації понять із теорії літератури. Її побудова / архітектоніка / складники відповідають алгоритмові, що буде нами виписаний послідовно. Загострюємо увагу вчителів літератури: твороцентризм / читацькоцентризм / дитиноцентризм має бути витриманий незалежно від тої чи іншої освітньої ситуації в моделі літературного заняття.

По-перше, символи до понять із теорії літератури не повинні мати велику кількість елементів. По-друге, їх демонстрація має відбуватися поступово, збільшення кількості має бути оптимально доцільне. По-третє, вживання понять / термінів і їх складників необхідно узгоджувати з конкретним завданням. По-четверте, завершений варіант використовуємо ситуативно, коли пройшли всі етапи усвідомлення. По-п'яте, кінцевий візуалізований плакат / опорний сигнал можемо застосовувати за потреби, щоб нагадати / повторити / виокремити під час читацької діяльності. І, шосте, головне: схеми / моделі / таблиці не повинні «тиснути» на художній твір / розсіювати увагу учнів-читачів, а забезпечувати естетичне сприйняття теоретичного матеріалу, який згодом буде адаптований до конкретного художнього твору. Розглянемо цей блок: візуалізація теоретико-літературних понять / явищ за творчістю Акутаґави Рюноске.

Відпрацьовуємо з учнями-читачами поняття: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора й читачів». Це базові складники у формуванні літературної компетентності учнів-читачів. Запропонований візуальний ряд буде доречним, якщо вчитель уперше використовуватиме зазначену технологію візуалізації літературної освіти у своїй практичній діяльності та учнівській. Якщо починати з початкової школи або з п'ятого класу, то під час вивчення новели «Павутинка» набір символів для семикласників буде ще більш мінімізованим.

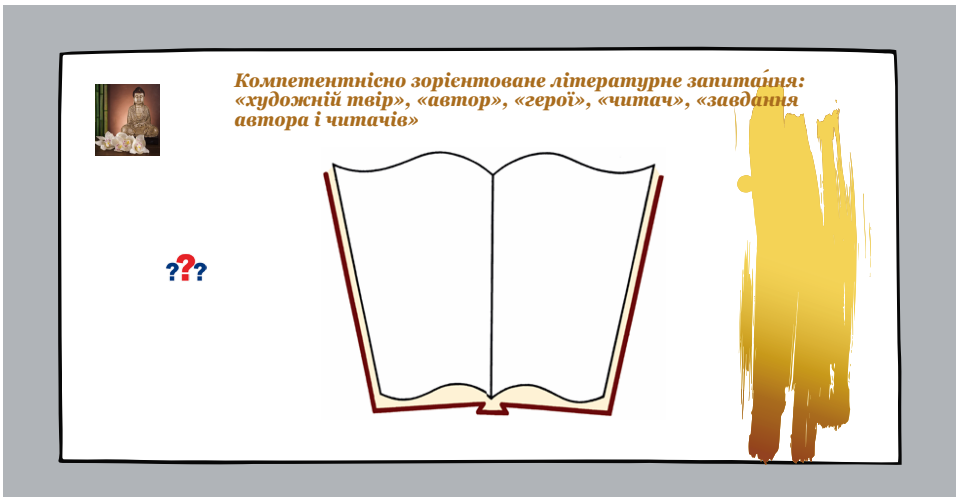

З'ясовуємо з учнями-читачами, що може символізувати речова деталь-зображення в центрі слайда або на дошці. Як варіанти: «розгорнута книга», «зошит», «щоденник», «записник», «підручник». Учитель із запропонованого відбере той варіант, який увідповіднюватиметься поставленому завданню до літературного заняття. Звичайно, відштовхнемося в цій ситуації від варіанта «підручник». Наступний крок – з'ясовуємо, що в підручнику зарубіжної / української літератури вміщено. Варіанти: «картинки», «ілюстрації», «твори». Можемо проговорити низку питань: автори підручника, форзац, побудова підручника, умовні позначки тощо.

У будь-якого художнього твору є автор. Наступний малюнок це відбиває. З'являється символ-елемент – Автор.

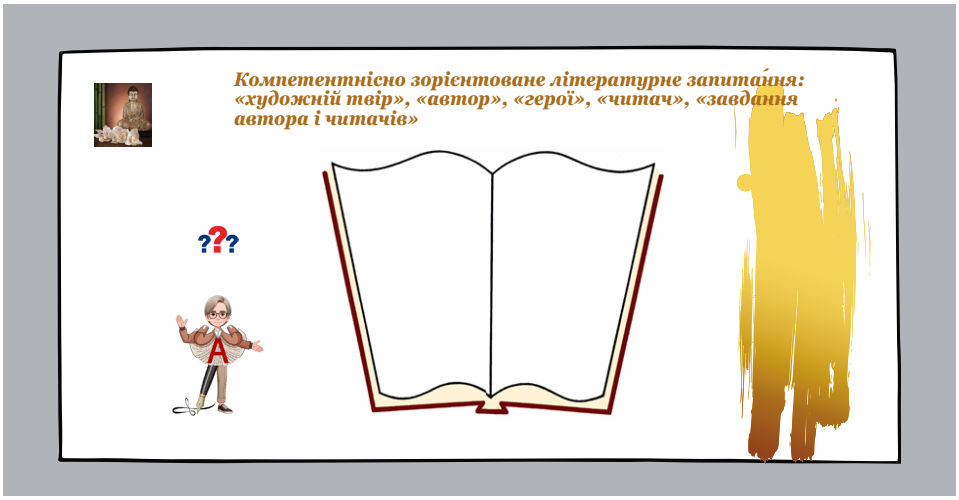

Наступний крок – визначення завдань «автора»: «пише», «оповідає», «розповідає», «висловлює ставлення / точку зору / оцінює». Автор створює художній твір: «автор» – «пише» – «художній твір». Творить він для учня-читача / учениці-читачки. З'являється відповідний символ і завдання читача / читачки: «читає», «слухає», «переказує», «висловлює (своє ставлення / точку / оцінку поведінковій моделі літературних персонажів / художньому творові в цілому / авторові цього твору)» – тут з'являться символи: «око» (точка зору / ставлення / оцінка), «повітряні кульки» (настрій автора, літературних персонажів, художнього твору, учня-читача / учениці-читачки).

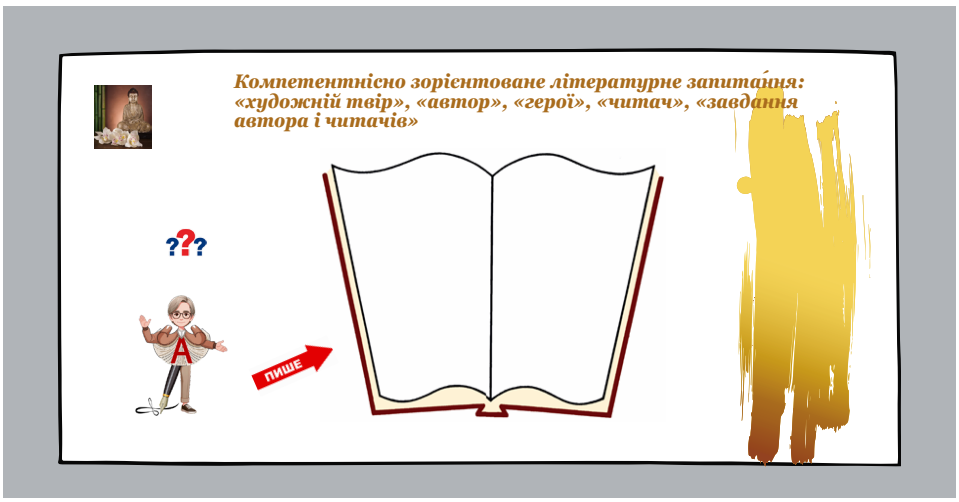

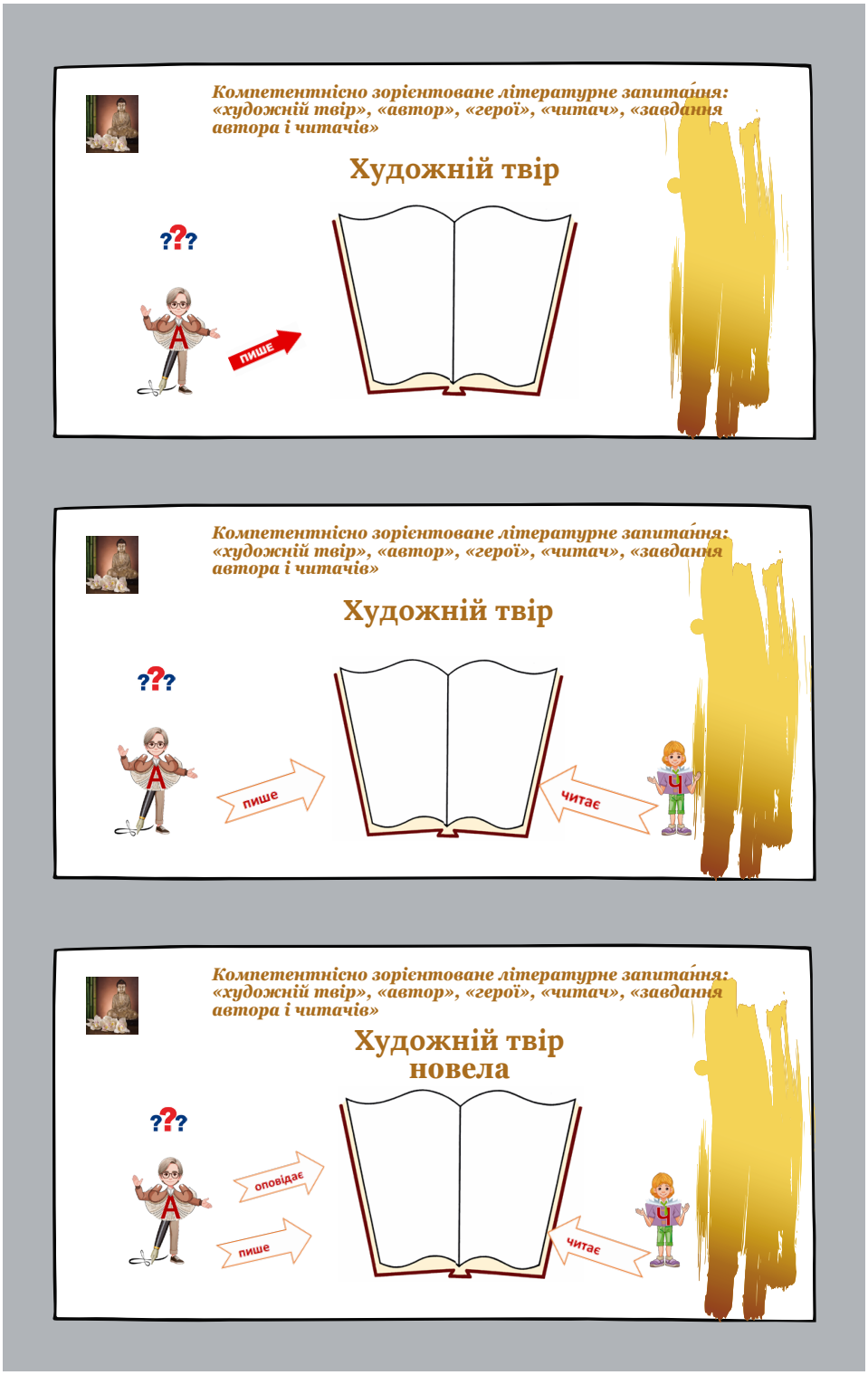
Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора і читачів»
Художній твір
???
А
пише
Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора і читачів»
Художній твір
???
А
пише
читає
Ч
Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора і читачів»
Художній твір
новела
???
А
оповідає
пише
читає
Ч

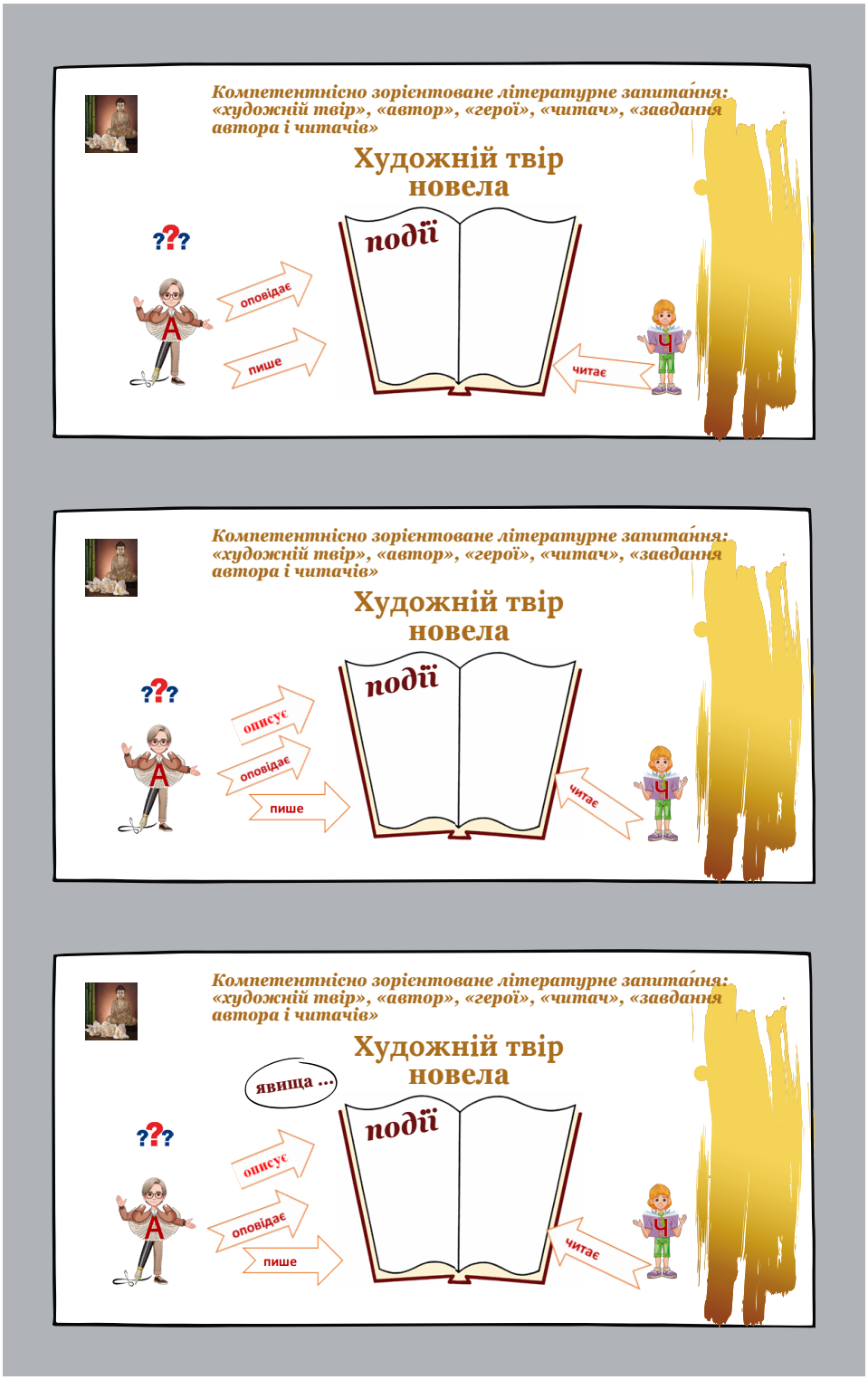
Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора і читачів»
Художній твір
новела
події
оповідає
пише
читає
А
Ч
описує
явища ...

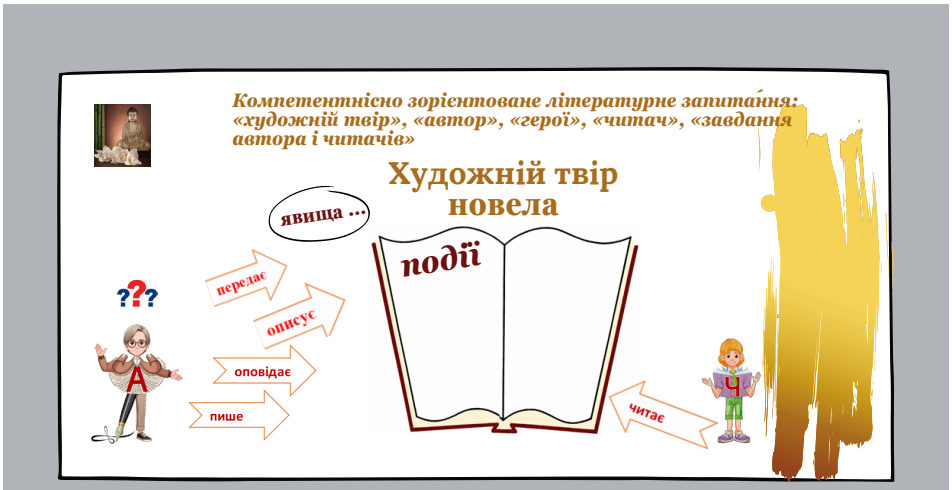
Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора і читачів»
Художній твір
новела
події
явища ...
передає
описує
оповідає
пише
читає
А
Ч

Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора і читачів»
Художній твір
новела
події
явища ...
почуття...
передає
описує
оповідає
пише
читає
А
Ч

Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «художній твір», «автор», «герої», «читач», «завдання автора і читачів»
Художній твір
новела
події
явища ...
почуття...
передає
описує
оповідає
пише
висловлює
читає
А
Ч

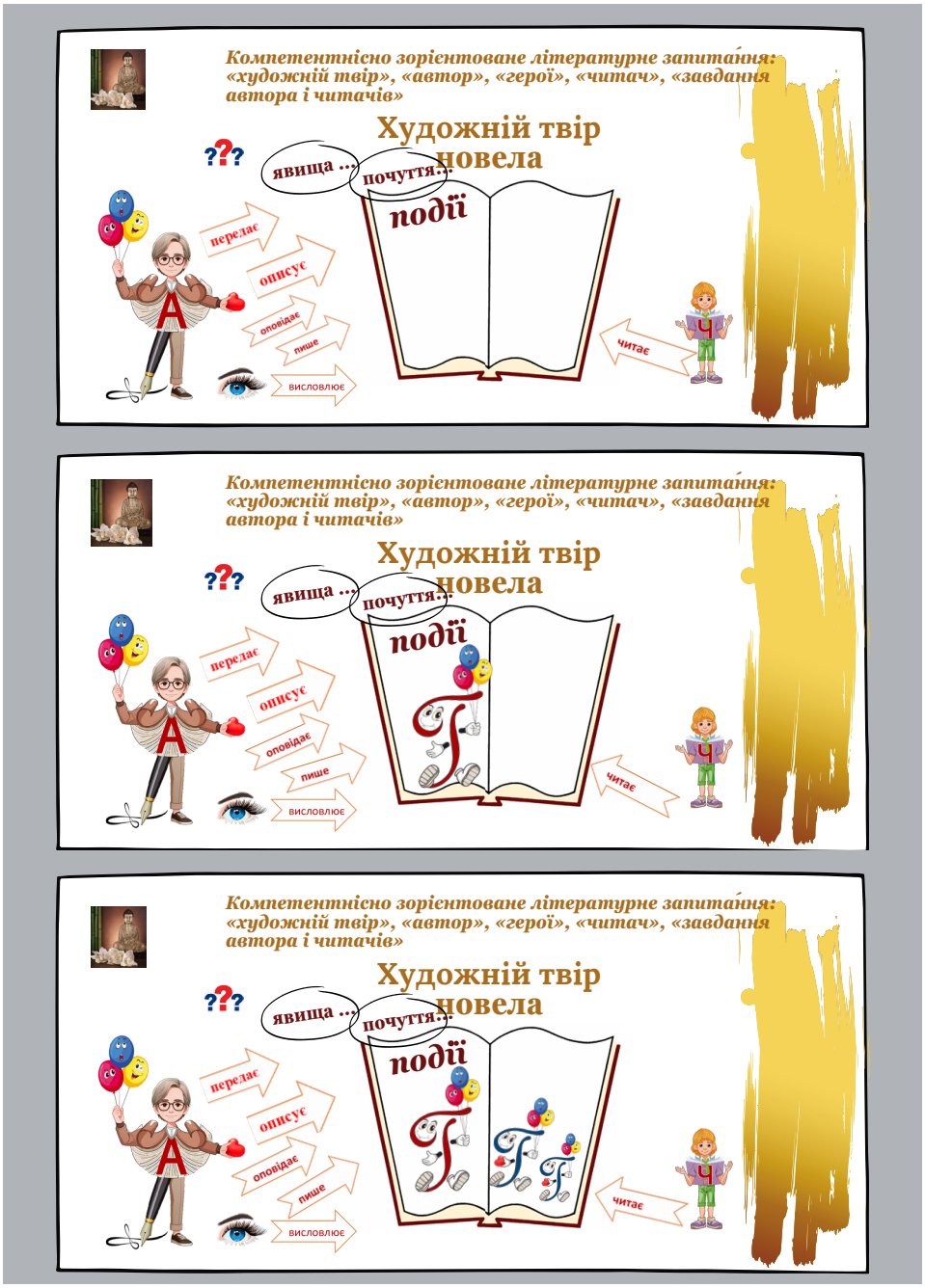

На попередніх зображеннях з'являлися ще символи-елементи, які проговорювалися з учнями-читачами: «події», «явища», «почуття», «персонажі», «головний герой», «другорядні герої», «настрій», «новела».

Наступний блок передбачає логічний перехід від абстрактних символів-понять до комбінованого варіанта. Це використання абстрактних символів із реальними або/і наближеними символами-малюнками: портрети / фото письменника, ілюстрації з художнього твору, образи літературних персонажів через ілюстрації / малюнки тощо. Мета такого підходу: привчати учнів розуміти, що є, наприклад, загальне поняття «текст», а є поняття, яке вже відповідає роду, жанру, стилю. Зокрема, «твір», «художній твір», «епічний твір», «новела», «оповідання» тощо. Це забезпечить виявлення рівня розуміння / підготовленості учнів-читачів до продуктивної діяльності за конкретним художнім твором. Надалі учні-читачі мають уживати той понятійний апарат, який відповідає конкретному художньому твору. Учителеві літератури радимо самому постійно вживати конструкції, які відповідають зазначеному вище. Варто готувати для школярів набір таких мовних конструкцій: «у новелі письменник описав…», «сюжет оповідання розгортається…», «в оповіданні наявний опис – портретний, … або/і пейзажний, інтер'єрний…»; «в експозиції новели подано…», «розв'язка оповідання відсутня…», «із цією метою письменник використав прийом «обриву»… або «риторичної фігури: запитання, оклику, звернення…». У такий спосіб буде легше формувати кваліфіковане мовлення читачів. Вони мають розуміти, що кожна наука послуговується своєю мовою. Наприклад, ми не говоримо віднайдіть у реченні слова, що називають предмет, а вживаємо поняття «іменники». Такою мовою в літературі є теоретико-літературні поняття, терміни.

На поданих малюнках умонтовано портрет письменника – Акутаґави Рюноске. Звернемо увагу на деталі, світловий контент тощо. Про це ми писали вище. Поруч обкладинка видання новели «Павутинка». Проговоримо образ, який там уміщено, та прочитаємо підтекст такого дизайнерського варіанта. І переходимо до розгляду понять через низку компетентнісних літературних запитань.

У запропонованих моделях учні-читачі мають віднайти невідповідності щодо ознак поняття «оповідання». Із

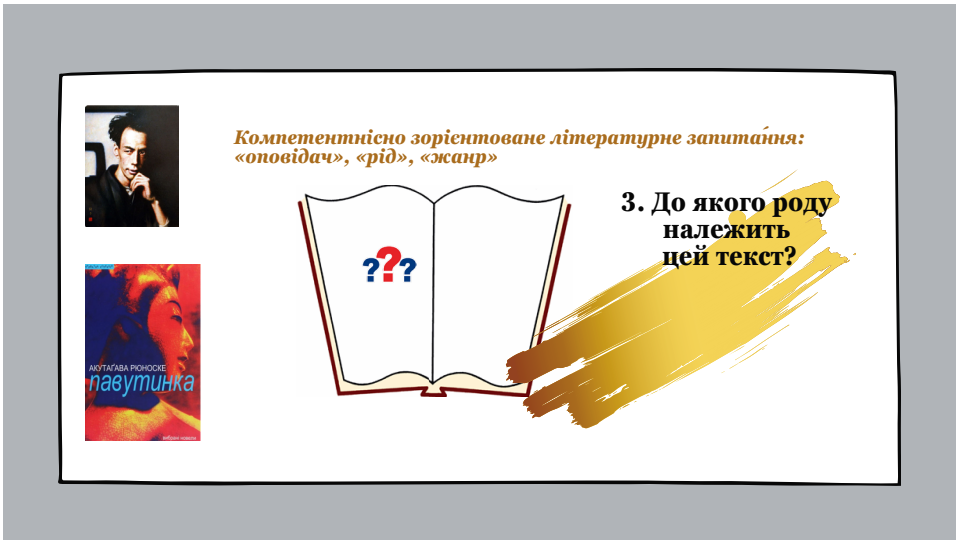

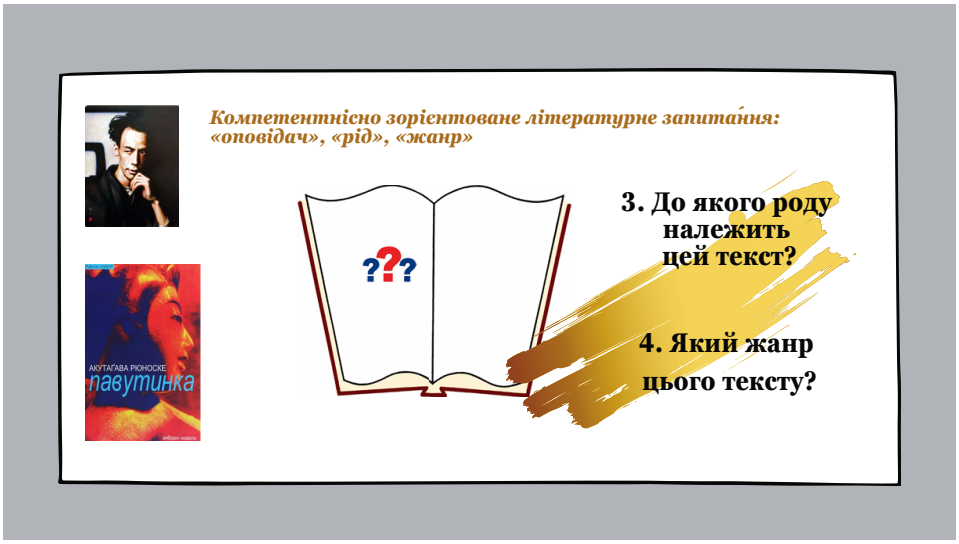

цим поняттям семикласники вже знайомі. Відстежуємо, наскільки вони уважні, чи вміють «дивитися – вдивлятися – бачити», чи пам'ятають ознаки поняття «оповідання», щоб зрозуміти, що поняттям «приписано» не ті характеристики, які на малюнку верхньому. Нижній малюнок: ознаки увідповіднені до зазначених понять. У подальшому виокремлюємо характеристики / ознаки до поняття «новела» (див. серію малюнків).

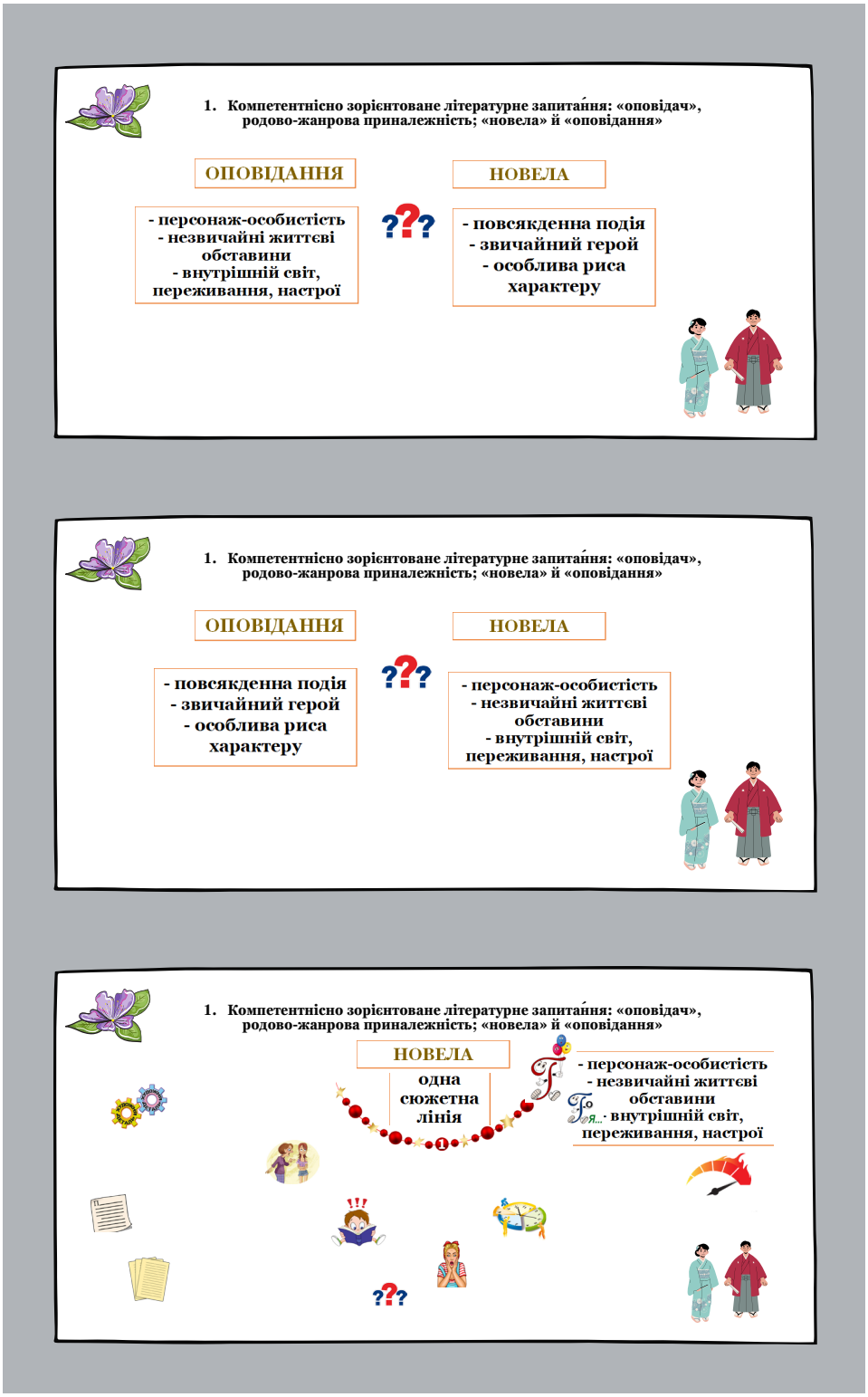
1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
ОПОВІДАННЯ
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
НОВЕЛА
- повсякденна подія
- звичайний герой
- особлива риса характеру
1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
ОПОВІДАННЯ
- повсякденна подія
- звичайний герой
- особлива риса характеру
НОВЕЛА
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
одна сюжетна лінія
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
одна сюжетна лінія
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
напружений сюжет

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
одна сюжетна лінія
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
напружений сюжет
стрімкий розвиток подій

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
посилена увага до окремих художніх деталей
НОВЕЛА
одна сюжетна лінія
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
напружений сюжет
стрімкий розвиток подій

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
одна сюжетна лінія
посилена увага до окремих художніх деталей
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
напружений сюжет
стрімкий розвиток подій
невеликий проміжок часу

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
одна сюжетна лінія
посилена увага до окремих художніх деталей
мало дійових осіб
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
напружений сюжет
стрімкий розвиток подій
невеликий проміжок часу

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
одна сюжетна лінія
посилена увага до окремих художніх деталей
мало дійових осіб
прозова форма
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
напружений сюжет
стрімкий розвиток подій
невеликий проміжок часу

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
посилена увага до окремих художніх деталей
одна сюжетна лінія
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
мало дійових осіб
напружений сюжет
стрімкий розвиток подій
прозова форма
невеликий проміжок часу
невеликий обсяг

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
посилена увага до окремих художніх деталей
одна сюжетна лінія
- персонаж-особистість
- незвичайні життєві обставини
- внутрішній світ, переживання, настрої
мало дійових осіб
напружений сюжет
стрімкий розвиток подій
прозова форма
невеликий проміжок часу
невеликий обсяг
несподіване закінчення

ОПОВІДАННЯ
• ПОВСЯКДЕННА ПОДІЯ
• ЗВИЧАЙНИЙ ГЕРОЙ
• ОСОБЛИВА РИСА ХАРАКТЕРУ
ОДНА СЮЖЕТНА ЛІНІЯ
МАЛО ДІЙОВИХ ОСІБ
ХУДОЖНЯ ДЕТАЛЬ: ПОБУТОВА, ПСИХОЛОГІЧНА, ПОРТРЕТНА, ПЕЙЗАЖНА
ОПОВІДАЧ – АВТОР – ГЕРОЙ
ОПОВІДАЄ
ПРИЧИНА-НАСЛІДОК
ОКРЕМІ ЕПІЗОДИ
ДОКЛАДНО
НЕВЕЛИКИЙ ПРОМІЖОК ЧАСУ
НЕВЕЛИКИЙ ОБСЯГ
ПРОЗОВА ФОРМА
1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач», родово-жанрова приналежність; «новела» й «оповідання»
НОВЕЛА
ПРОЗОВА ФОРМА
НЕВЕЛИКИЙ ОБСЯГ
МАЛО ДІЙОВИХ ОСІБ
НЕВЕЛИКИЙ ПРОМІЖОК ЧАСУ
НАПРУЖЕНИЙ СЮЖЕТ
СТРІМКИЙ РОЗВИТОК ПОДІЙ
НЕСПОДІВАНА РОЗВ'ЯЗКА

Два останні малюнки дають загальне розуміння понять «оповідання» і «новела» у зіставленні. Загострюємо увагу вчителів літератури, що такий опорний візуальний плакат має вибудовуватися поступово. Недоцільно його відразу демонструвати учням-читачам. Від «перенаситу» символів школярам важко буде відразу сприйняти / розуміти ці поняття. Набір і демонстрація символів має відбуватися поступово. А ось повторити / нагадати змістове наповнення цих понять після поетапного конструювання із символів є доречним. Учні-читачі вже будуть готові до сприйняття великого обсягу візуалізованого матеріалу.

6.4. Візуалізовані динамічні моделі вивчення новели «Павутинка»

Вивчення художніх творів, зокрема новели «Павутинка», організовуємо в такий же спосіб, як описано вище. Особливістю співпраці учнів-читачів з конкретним художнім твором є використання символів: як загальних / абстрактних, так і наближених до змісту. Тут можуть бути фото / малюнки / символи, які увідповіднюються до культури тієї країни, автор якої вивчається. Реалізуємо це через застосування базового інструментарію – системи компетентнісних літературних вправ: компетентнісних літературних запитань, компетентнісних літературних завдань, компетентнісних літературних задач. Їх використання здійснюється паралельно з ресурсом візуалізації, а також із заповненням таблиць / схем / моделей. Зазначене забезпечує розвиток обох півкуль головного мозку, утримання інформації не тільки в короткочасній пам'яті (лівій півкулі), а перенесення її до правої півкулі мозку – тривалої пам'яті. Упровадити такий підхід зможемо, якщо задіювати п'ять каналів інформування з використанням моделей / символів / схем / таблиць тощо.

Наступна архітектоніка світлин-малюнків подана нами за попередньою схемою. Завдання читача: «дивитися» – «вдивлятися» – «побачити»; «читати» – «вчитуватися» – «вичитувати».

Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач»

І. Одного дня самотній Будда знічев'я походжав берегом озера Лотосів. Білосніжні, як перли, квіти на воді із своїх золотистих тичинок ненастанно ширили навкруги невимовно приємні пахощі. У раю був ранок.

2. Про що і про кого оповів А°?

Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: «оповідач»

І. Одного дня самотній Будда знічев'я походжав берегом озера Лотосів. Білосніжні, як перли, квіти на воді із своїх золотистих тичинок ненастанно ширили навкруги невимовно приємні пахощі. У раю був ранок.

2. Про що і про кого оповів А°?

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: "враження", "почуття"

АРХІТЕКТОНІКА НОВЕЛИ

1. Будда і Лотос

Які враження від описаного або/і літературних персонажів?

Які назви запропонуєте до частин новели?

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: “враження”, “почуття”

АРХІТЕКТОНІКА НОВЕЛИ

1. Будда і Лотос

2. Пекло

Які враження від описаного або/і літературних персонажів?

Які назви запропонуєте до частин новели?

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне запитання: “враження”, “почуття”

АРХІТЕКТОНІКА НОВЕЛИ

1. Будда і Лотос

2. Пекло

3. Рай

Які враження від описаного або/і літературних персонажів?

Які назви запропонуєте до частин новели?

Компетентнісно зорієнтоване літературне завдання: «образи», «підтексти»

I.

1. **Одного дня самотній Будда знічев’я походжав берегом озера Лотосів. Білосніжні, як перли, квіти на воді із своїх золотистих тичинок ненастанно ширили навкруги невимовно приємні пахощі. У раю був ранок.**

2. Зачитати експозицію новели «Павутинка».

Виокремити образи, які наявні в цій частині.

Компетентнісно зорієнтоване літературне завдання: «образи», «підтексти»

I.

1. **Одного дня самотній Будда знічев'я походжав берегом озера Лотосів. Білосніжні, як перли, квіти на воді із своїх золотистих тичинок ненастанно ширили навкруги невимовно приємні пахощі. У раю був ранок.**

3. Виявлені образи занести до порівняльної таблиці, увідповід-нивши до значення, тлумачення цього образу.

1. Компетентнісно зорієнтоване літературне завдання: виявити образи / символи новели, підтексти та сюжетні елементи

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТА ЇХ ПІДТЕКСТИ

Образ	Значення / підтексти
1.	просвітлений, осяяний; зразок духовної досконалості
2.	райське озеро, яке прикрашали лотоси
3.	символ відродження, краси, життя, щастя, чистоти та духовності
4.	символ людських страждань
5.	символ центру світу, його засновника; символ марних сподівань невіруючих
6.	мережа, побудована павуками з павутини; у Біблії павук із павутиною – символ марних сподівань невіруючих
7.	красива, благодатна місцевість; чудове, спокійне, щасливе життя; насолода, блаженство, щастя; лагідне звертання до людини
8.	місце для посмертного покарання за гріхи; підземелля, де люди чи їхні душі страждають через нестерпні умови і катування
9.	загадкова водойма, яку прозвали пеклом
10.	в японській народній традиції річка, яка розділяє світ живих та світ мертвих

3. Виявлені образи занести до порівняльної таблиці, увідповід-нивши до значення, тлумачення цього образу.

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТА ЇХ ПІДТЕКСТИ

Образ	Значення / підтексти
1. Будда	просвітлений, осяяний; зразок духовної досконалості
2. Озеро Лотосів	райське озеро, яке прикрашали лотоси
3. Лотос	символ відродження, краси, життя, щастя, чистоти та духовності
4. Пекло	символ людських страждань
5.	символ центру світу, його засновника; символ марних сподівань невіруючих

Перечитайте експозицію, зав'язку і частину розвитку подій (фр. № 1-3). Випишіть образні характеристики: звукові, кольорові та запахові до Будди, раю, пекла.

Компетентнісно зорієнтоване літературне завдання: побудувати «Образну модель новели «Павутинка»

I.

1. **Одного дня самотній Будда знічев'я походжав берегом озера Лотосів. Білосніжні, як перли, квіти на воді із своїх золотистих тичинок ненастанно ширили навкруги невимовно приємні пахощі. У раю був ранок.**

ЕКСПОЗИЦІЯ

Перечитайте експозицію, зав'язку і частину розвитку подій (фр. № 1-3).

Випишіть образні характеристики: звукові, кольорові та запахові до Будди, раю, пекла.

Компетентнісно зорієнтоване літературне завдання: побудувати «Образну модель новели «Павутинка»

2. **Будда пройшов понад озером, потім став і крізь листя лотосів, що вкривали поверхню води, подивився вниз. Під озером було пекло, а тому крізь прозору, як кришталь, товщу води, наче в стереоскопі, ясно прозирала ріка Сандзунокава й Шпиляста гора. Погляд Будди привернув чоловік на ім'я Кандата, що разом з іншими грішниками, яких аж кишіло, мучився в пеклі.**

ЗАВ'ЯЗКА

Перечитайте експозицію, зав'язку і частину розвитку подій (фр. № 1-3).

Випишіть образні характеристики: звукові, кольорові та запахові до Будди, раю, пекла.

Компетентнісно зорієнтоване літературне завдання: побудувати «Образну модель новели «Павутинка»

2. **Той Кандата, великий лиходій, за життя вбивав людей, підпалював їхні оселі й учинив чимало інших злочинів. А добро зробив лише один раз. Якось, мандруючи густим лісом, він побачив, як через стежку повзе павучок. Кандата підняв було вже ногу, готуючись його роздушити, та враз передумав: «Ні, не треба. Хоч воно й мале, але теж, напевне, хоче жити. Тож шкода безпричинно вкорочувати йому віку».**

ЗАВ'ЯЗКА

Перечитайте експозицію, зав'язку і частину розвитку подій (фр. № 1-3).

Випишіть образні характеристики: звукові, кольорові та запахові до Будди, раю, пекла.

Перечитайте експозицію, зав'язку і частину розвитку подій (фр. № 1-3).

Випишіть образні характеристики: звукові, кольорові та запахові до Будди, раю, пекла.

Компетентнісно зорієнтоване літературне завдання: побудувати «Образну модель новели «Павутинка»

3. **Споглядаючи пекло, Будда згадав, як Кандата врятував життя павукові, й вирішив віддячити йому за добро – при нагоді помогти вибратися з пекла. На щастя, поблизу над зеленим, як малахіт, листям лотосу райський павук плів свою чарівну сріблясту нитку. Будда взяв павутинку і мимо сніжно-білих, як перлина, квітів швидко спустив її далеко-далеко вниз, до самого пекла.**

Розвиток подій

Перечитайте експозицію, зав'язку і частину розвитку подій (фр. № 1-3).

Випишіть образні характеристики: звукові, кольорові та запахові до Будди, раю, пекла.

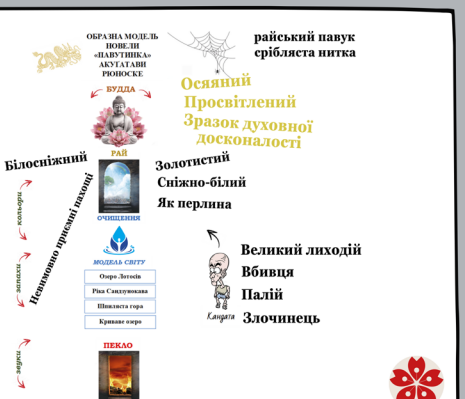

Подальші дії учнів-читачів й учителя літератури вибудовувалися з дотримання принципу «твороцентризму». Через компетентнісні літературні вправи школярі вчитувалися в новелу, із сюжетних частин відбирали те, що вимагала умова вправи, увідповіднювалося до образів. Це й забезпечило поетапне заповнення образної схеми / моделі / таблиці. Для зразку ми подали її малюнком вище. Інші малюнки цієї моделі не вміщуємо, а представимо вже завершений літературний продукт учнів-читачів.

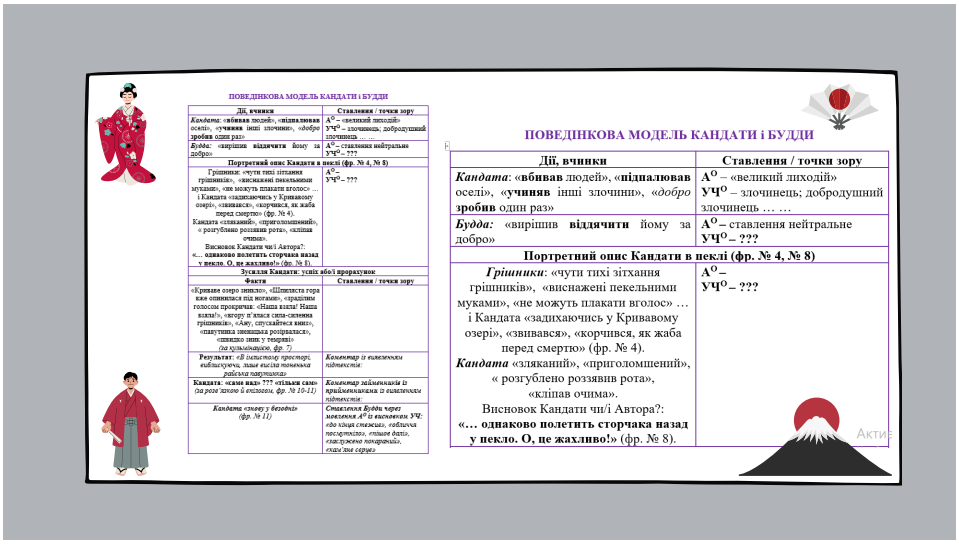

ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ КАНДАТИ і БУДДИ

Дії, вчинки	Ставлення / точки зору
Кандата: «**вбивав** людей», «**підпалював** оселі», «**учиняв** інші злочини», «*добро* **зробив** один раз»	**А^{О}** – «великий лиходій» **УЧ^{О}** – злочинець; добродушний злочинець … …
Будда: «вирішив **віддячити** йому за добро»	**А^{О}** – ставлення нейтральне **УЧ^{О}** – ???
Портретний опис Кандати в пеклі (фр. № 4, № 8)	
Грішники: «чути тихі зітхання грішників», «виснажені пекельними муками», «не можуть плакати вголос» … і Кандата «задихаючись у Кривавому озері», «звивався», «корчився, як жаба перед смертю» (фр. № 4). ***Кандата*** «зляканий», «приголомшений», « розгублено роззявив рота», «кліпав очима». Висновок Кандати чи/і Автора?: **«… однаково полетить сторчака назад у пекло. О, це жахливо!»** (фр. № 8).	**А^{О}** – **УЧ^{О}** – ???

Наступна частина малюнків розкриває партнерсько-діалогову співпрацю суб'єктів літературного заняття. Вона передбачає реалізацію ціннісно-етичного компонента заняття. Реалізація його буде можливою, якщо учні-читачі чітко розумітимуть поняття «ставлення», «ціннісне ставлення» автора – літературних персонажів – учнів-читачів до прочитаного. Знову ж організовуємо роботу з автором – новелою – «твороцентризм» – «читацькоцентризм» – «дитиноцентризм». Останній складник – це формування інтелігентного читача, побудова ним персональної поведінкової моделі, що ґрунтується на виборі учнями-читачами низки тих цінностей та етичних норм, які допоможуть їм бути Людиною культури.

Базові поняття до ціннісно-етичного компонента заняття: «персонаж», «ставлення», «поведінкова модель».

Прокоментуйте розв'язку:

Виявіть ставлення Будди до Кандати

(фр. № 11).

Компетентнісно зорієнтоване літературне завда́ння: виявити «ставлення»

11. **Стоячи на березі озера Лотосів, Будда від початку до кінця стежив за цією сценою. А як Кандата каменем упав у Криваве озеро, обличчя Будди посмутніло і він пустився йти далі. Мабуть, жалюгідним здався йому Кандата, який намагався тільки сам вилізти з пекла, але був заслужено покараний за своє черстве серце і знову опинився в безодні.**

розв'язка

Компетентнісне літературне завда́ння:
"персонаж", "ставлення", "поведінкова модель"

Перечитайте епілог.

Виявіть у пейзажному описові психологічний компонент до покарання Кандати, який опинився в безодні: «Стан Будди і лотосу» (фр. № 12)

Компетентнісно зорієнтоване літературне завда́ння: побудувати «Образну модель новели «Павутинка»

12. **А лотосу до всього байдуже. Його білий, як перлина, цвіт похитував вінчиками коло ніг Будди, а золотисті тичинки сповнювали повітря невимовно приємними пахощами. У раю бралося до полудня.**

ЕПІЛОГ

Компетентнісне літературне завда́ння:
“персонаж”, “ставлення”, “поведінкова модель”

вчинки

дії

Пейзажний опис-епілог (фр. 12): психологічний стан Будди і лотосу	*«байдуже», «цвіт біля ніг Будди», «золотисті тичинки сповнювали повітря приємними пахощами», «бралося до полудня».* ***Висновок:*** *у раю спокій, урівноваженість між бажаним і вдіяним, гармонія райського життя*

висловлює

висловлює

оцінює

Компетентнісно зорієнтоване літературне завда́ння:
побудувати «Образну модель новели «Павутинка»

Прокоментуйте формулу поведінки Кандати:

Кандата
«саме над» ??? «тільки сам»,

вчитуючись у розв’язку новели (фр. № 10-11).

«Саме над» ? «Тільки сам»

Кандата

Кандата: «саме над» ??? «тільки сам» *(за розв’язкою й епілогом, фр. № 10-11)*	***Коментар займенників із прийменниками*** *із виявленням підтекстів:*

Прокоментуйте формулу поведінки Кандати:

Кандата
«саме над» ???
«тільки сам»,

вчитуючись у розв’язку новели (фр. № 10-11).

Компетентнісно зорієнтоване літературне завда́ння:
побудувати «Образну модель новели «Павутинка»

10.

Але тої ж миті павутинка зненацька розірвалася саме над Кандатою і він, закрутившись дзиґою, швидко зник у темряві. В імлистому просторі, виблискуючи, лише висіла тоненька райська павутинка

розв’язка

Цікавим, на наш погляд, є ресурс – компетентнісні літературні задачі. До новели «Павутинка» нами розроблено їх декілька. Вони, звичайно, вимагають попередньої підготовки. Не всі літературні задачі доцільно зреалізувати відразу: «тут-і-зараз». Задачі можуть виконуватися індивідуально / у парі / колективно, а також як у класі, так і вдома. Усе залежить від мети літературного заняття, рівнів фахової компетентності вчителя та літературного розвитку учнів-читачів. Продемонструємо літературну задачу № 2.

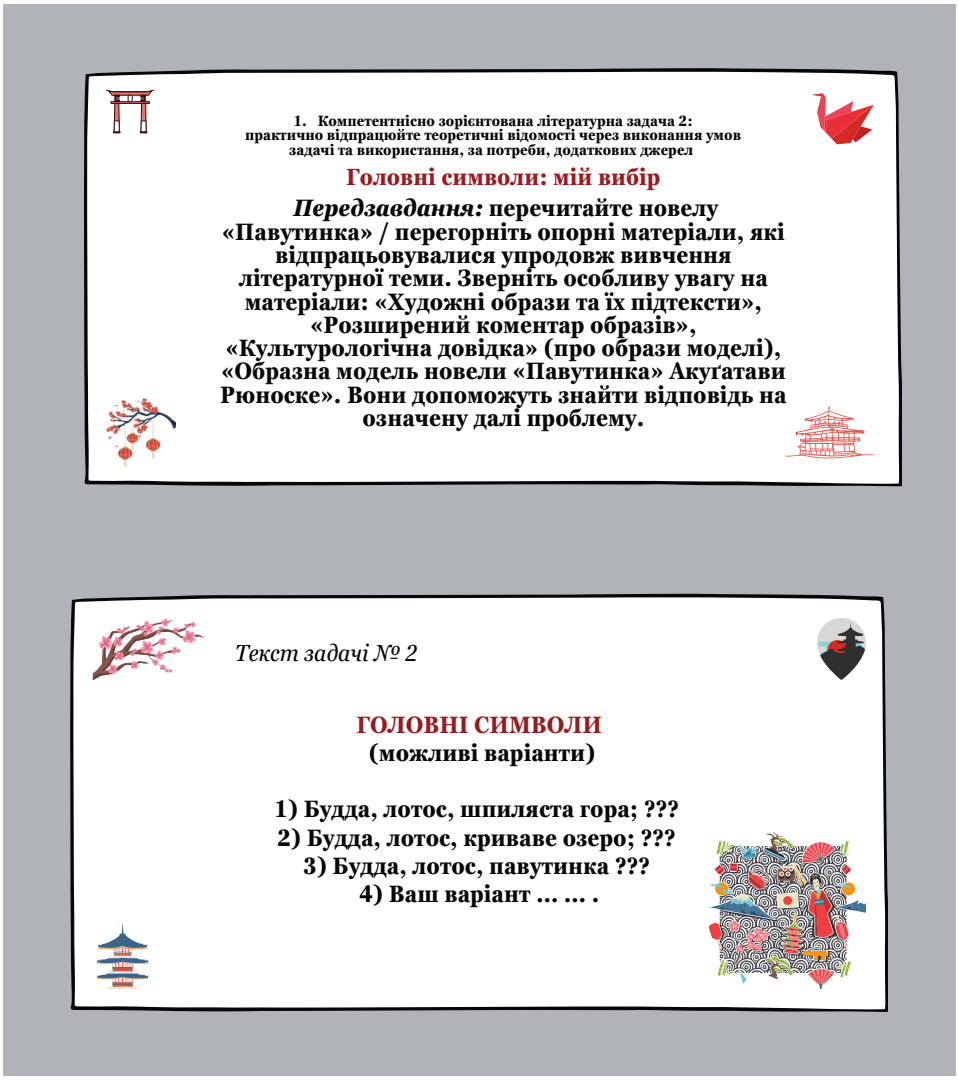

Умова задачі № 2

Опрацювати текст новели та літературознавчі / культурологічні матеріали. Визначтеся з головними символами новели «Павутинка». Врахуйте, скільки і який символ раз згадується. Яке змістове наповнення він виконує? Чи є він домінувальним і чи обов'язково він домінує або/і часто згадується? Наскільки допомагає зрозуміти ідею твору та поведінкові моделі літературних персонажів? Виберіть той набір символів, який відповідає умові задачі та заповніть узагальнювальну візуальну таблицю. До таблиці додайте візуальні символи із коментарем. По завершенні роботи зробіть висновок.

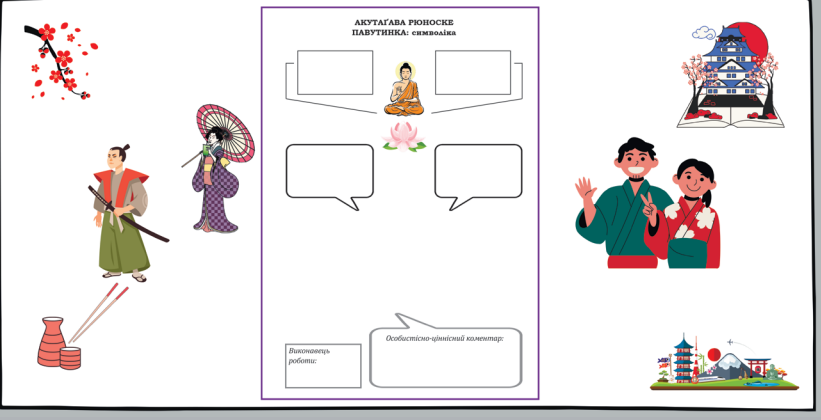

7. Компетентнісно зорієнтована літературна задача 3: практичне відпрацювання теоретичних відомостей через виконання умов задачі та використання, за потреби, додаткових джерел

ОПОВІДАННЯ чи НОВЕЛА СИМВОЛАМИ

Передзавдання: **повторіть поняття «оповідання», «новела»; вивчіть опорні матеріали з теорії літератури; зверніться до словників / довідників із теорії літератури; перегорніть матеріали до теми «Акутаґава Рюноске. Павутинка». Ці орієнтовні дії та матеріли допоможуть виконати задачу із теорії літератури.**

Матеріал-ТЕКСТ
із символами для виконання задачі № 3

ОПОВІДАННЯ чи НОВЕЛА СИМВОЛАМИ

УМОВА ЗАДАЧІ № 3

ОПОВІДАННЯ чи НОВЕЛА СИМВОЛАМИ

Умова задачі: **опрацювавши літературознавчі / культурологічні матеріали, визначтеся, який символ відповідає поняттю «новела»; відберіть необхідні символи-картки до зазначеного теоретико-літературного поняття; укладіть опорний плакат «Новела»; підготуйте коментар-доведення: «Павутина» Акутаґави Рюноске – новела, тому що … … . Як варіант, можете підготувати в «Канві» презентацію із використанням поданих символів та особистим висновком-коментарем.**

НОВЕЛА

одна сюжетна лінія

Бланк для підготовки плакату «Новела»

ОПОВІДАННЯ чи НОВЕЛА СИМВОЛАМИ

«Павутина» Акутаґави Рюноске – новела, тому що … …

Учням-читачам пропонуємо опорний аркуш, у який вони заносять свої варіанти відповіді, працюючи з текстом новели та додатковим матеріалом. Можна запропонувати школярам використати сервіс «Canva» і за допомогою його продемонструвати розв'язок проблеми, яку передбачає друга літературна задача.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 6

1. CANVA – універсальний інструмент, що оптимізує діяльність учителя літератури / суб'єктів літературної освіти, забезпечує співпрацю з учнями-читачами й художнім твором (літературно-мистецьким матеріалом) та створення креативного візуального контенту за літературною темою.
2. Проаналізовані дослідження та практики сприяли напрацюванню узагальнювальної таблиці «Canva в системі літературної освіти», що вибудувана з такими характеристиками: принципи реалізації; складники візуального контенту; можливості сервісу «Canva»; причини, варіанти, умови використання; алгоритм реалізації. Запропонована авторська таблиця розроблена для вчителів літератури вперше. Вона допоможе зорієнтуватися в технології застосування сервісу й активно її впроваджувати в практику літературної діяльності суб'єктів літературної освіти.
3. Сервіс «Canva» підходить для репрезентації напрацьованого літературно-мистецького продукту будь-якого суб'єкта літературної освіти. Він надає змогу здобувачам літературної освіти опрацювати / структурувати / візуалізувати літературний матеріал і виявити креативний потенціал, творчо втілити свою ідею, зреалізувати читацький потенціал у новому форматі.
4. Використання сервісу «Canva» у системі літературної освіти розвиває індивідуальні темпи учня-читача / учениці-читачки в навчально-пізнавальній літературній діяльності. Подана платформа забезпечує колективну співпрацю суб'єктів літературного заняття,

формування в них інтелектуальних / візуальних / дослідницьких умінь.

5. Продемонстровані динамічні моделі літературного заняття за новелою «Павутинка» засвідчують багатовекторне застосування засобів візуалізації літературного матеріалу. Вони можуть бути статичними й динамічними, із символами та малюнками, які увідповіднені до теми / фактів з біографії письменника, змісту художнього твору, базових і фонових теоретико-літературних понять, термінів.
6. Візуалізація в системі літературної освіти є перспективним напрямом. У подальшому більш широко плануємо описати можливості сервісу «Canva» за конкретними літературними темами з української та зарубіжної літератур, інтегрованого курсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко Є. Д. Використання онлайн-редактора Canva в освіті [Електронний ресурс] / Є. Д. Антоненко, І. С. Мінтій // Матеріали VI Всеукраїнської наук.-техн. конф. «Комп'ютерні технології: інновації, проблеми, рішення» (Житомир, 29-30 листопада 2023 р.). – С. 321-324. – Режим доступу: https://cutt.ly/xedRe0U7 (Дата звернення: 01.07.2024).
2. Гуснієв Є. Р. Інфографіка як інструмент дистанційного навчання : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» / Є. Р. Гуснієв ; наук. кер. д-р. техн. наук, проф. О. В. Чепелюк – Херсон : ХНТУ, 2020. – 91 с.
3. Захар О. Г. Цифрові інструменти для ефективного планування професійної педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / О. Г. Захар // Вересень : науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2023. – № 2 (97). – С. 16-26. – Режим доступу: https://cutt.ly/6edRrVPv (Дата звернення: 01.07.2024).
4. Лещенко Т. Навчання української мови як іноземної за допомогою ментальних карт. Освітологічний дискурс. Соціокультурологічні засади сучасної освіти [Електронний ресурс] / Т. Лещенко, М. Жовнір, Н. Гринько. – Т. 33 № 2 (2021). – Режим доступу: https://cutt.ly/wedRuowa (Дата звернення: 01.07.2024).
5. Ліхошерствова В. Г. З досвіду використання сервісу Canva на заняттях з англійської мови [Електронний ресурс] / В. Г. Ліхошерствова // International scientific journal «Grail of Science». – 2023. – № 27. – С. 452-456. – Режим доступу: https://cutt.ly/NedRuAos (Дата звернення: 01.07.2024).
6. Ніколенко О. М Сучасний стан реформування літературної освіти в Україні / О. М. Ніколенко // Світова література. – 2013. – № 23. – С. 4-9.
7. Ніколенко О. М. Філософія життя у китайській та японській літературах / О. М. Ніколенко, І. О. Філіна. – Харків : Ранок, 2003. – 192 с.
8. Тихонова Т. В. Інфографіка як інформатична технологія візуалізації навчальних матеріалів / Т. В. Тихонова, О. Г. Захар // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2015. – № 2-3.
9. Цехмістрова А. І. Інфографіка в освітньому процесі / А. І. Цехмістрова, Н. В. Олефіренко // Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя : зб. наук. пр. – Вип. 19. – Харків, 2020. – С. 117-122.

10. Шевченко Г. Створення інфографіки в сервісі «Canva для навчання» [Електронний ресурс] / Г. Шевченко // Вересень : науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2021. – Т. 3. – № 3 (90). – С. 121-132. – Режим доступу: https://cutt.ly/hedRiqfB (Дата звернення: 01.07.2024).
11. Шпиталь В. Онлайн сервіси для командної роботи над проектами / В. Шпиталь, С. Горобець // Актуальні питання сучасної інформатики : матеріали доп. VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Сучасні інформаційні технології в освіті та науці» (Житомир, 16-17 листопада 2023 р.) – С. 147-151.
12. Шуляр В. І. Абетка літературознавства (для початкової Нової української школи) : навч. посіб. : дидактичний матеріал у схемах і моделях : комплект із 31 листівки / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2018. – 56 с. – (Сер. «Від літературознавчої пропедевтики до теорії літератури»).
13. Шуляр В. І. Візуалізація в системі шкільної літературної освіти / Вивчення лірики Дмитра Кременя в початковій школі : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2023. – 240 с. – С. 37-76.
14. Шуляр В. І. Візуалізація методики вивчення літератури в системі професійно-фахових компетентностей учителя-словесника: постмодерновий погляд / В. І. Шуляр // Вища освіта України. – 2007. – № 2. – С. 24-28.
15. Шуляр В. І. Візуальна компетентність у системі літературної освіти : від компендіуму понять до виваженої методики формування / В. І. Шуляр // Дивослово. – 2009. – № 5. – С. 20-22.
16. Шуляр В. І. Стратегія формування компетентного учня-читача Нової української школи («Модернізм», «Сентименталізм», «Гумор і сатира») : навч.-метод. посіб. / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2021. – 188 с. – (Сер. «Формуємо компетентного читача Нової української школи»).
17. Шуляр В. І. Ціннісно-етична парадигма в системі літературної освіти Нової української школи (теоретико-методологічна візія) : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2022. – Ч. 1. – 198 с.
18. Яковлєва І. Використання освітніх платформ в освітньому середовищі [Електронний ресурс] / І. Яковлєва // Український педагогічний журнал. – 2022. – № 3. – С. 137-150. – Режим доступу: https://cutt.ly/QedRiQdJ (Дата звернення: 01.07.2024).
19. Canva [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.canva.com/uk_ua/

20. Canva. Візуалізована абетка літературознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.canva.com/design/DAGC2oHQaLA/3gbCnblHcpm2bjDFsNiO7g/edit.
21. Canva. Візуалізуємо новелу. Акутаґава Рюноске «Павутинка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.canva.com/ design/DAGHKQwtyQ4/8fFIH_wDSttMAbChKdlIIQ/edit.

Увага!

Матеріал 6-го розділу та опис візуалізації літературної теми «Акутаґава Рюноске. “Павутинка”» подано стисло. Обсяг матеріалу не можливо «втиснути» в один розділ. Повна версія візуалізації літературної теми та її презентація є доступною. Покликання до неї зазначено у списку використаних джерел, позиція № 21.

Якщо читачів зацікавила візуалізована абетка літературознавства, вони можуть переглянути відеосюжети за покликанням, яке вміщено в позиції № 20.

Розділ 7

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ-ЧИТАЧІВ

7.1. Націозорієнтовані інтелігентні учні-читачі в «дусі нації» (за ідеями Костянтина Ушинського та Якова Чепіги)

Формування ідеалу «справжньої людини», «синів народу» та її модель стане зрозумілою, якщо ми звернемося до фактів із життя Костянтина Дмитровича Ушинського. На його світогляд мали вплив традиції, звичаї, етичні норми, поведінкові ситуації з життя українського народу та подорожі в Європу, погляди, світоглядні позиції як українців, так думки європейських філософів. Це стало можливим, бо педагог володів багатьма мовами: англійською, німецькою, французькою, латинською, грецькою, російською та рідною українською. Читання праць і спілкування із провідними філософами, ученими, педагогами мовами оригіналу забезпечували осмислення перспективних тенденцій, які базувалися на засадах етнопедагогіки, законів і норм народу.

К. Ушинський вивчав історію свого, українського народу, його культуру, мову, збирав фольклорні тексти, вчитувався в етнографічні записки. Для прикладу: тільки у «Рідному слові» видатний педагог використав понад 500 прислів'їв, приказок, народних казок, пісень, скоромовок та ін. Серед зібраного чільне місце посідала казка. З неї К. Ушинський видобував норми народної педагогіки, у якій закладено педагогічний геній народу. Це наштовхнуло його на думку скасування привілеїв для багатих і проведення ліберальних реформ як у суспільстві взагалі, так і в освіті зокрема на користь народних верств, простих людей.

«Справжню людину», «синів народу» можна виховати, якщо враховувати в освітньому процесі, за переконанням

Костянтина Ушинського, національну приналежність дитини, особливість її національного характеру, яка передається спадково або/і набувається у процесі активної діяльнісно-поведінкової участі в житті свого народу, суспільства. Саме це може стати підґрунтям у формуванні такої Людини-патріота свого народу. І приходить висновку, що принцип «народності» (К. Ушинським уперше було введено поняття «народна педагогіка») «…служить найміцнішою основою для всього, що становить згодом повний характер людини» [3, с. 126] й ґрунтується на потребі навчання дітей рідною мовою, освітній процес має вибудовуватися на національних засадах.

Народність у потрактуванні К. Ушинського в системі освітнього / педагогічного процесу:

«Є лише одна загальна для всіх природжена схильність, на яку може розраховувати виховання: це те, що ми звемо народністю» [4, с. 99].

«Народ без народності – тіло без душі, якому лишається тільки піддатися законові розкладу і знищитися в інших тілах, що зберегли свою самобутність» [4, с. 100].

«Виховання створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [3, с. 100].

Складники народності за К. Ушинським: національний характер, національна психологія, народні традиції, звичаї, обряди, свята, символи та ін. Висновок, як аксіома, очевидні: народ, який хоче себе зберегти як націю, повинен з покоління в покоління плекати власну, властиву тільки йому «народну» педагогіку та власну систему національного виховання.

К. Д. Ушинський застерігав від необачного механічного перенесення систем виховання й навчання одного народу для іншого, оскільки вони розвивалися за різних умов і в різні історичні епохи. «Коли б, наприклад, хто-небудь побажав виховувати азіатські сучасні народи за тією ж системою, що й новоєвропейські, не звертаючи уваги ні на історію, яку прожив кожен народ, ні на релігію, ні на

державній устрій, то, звичайно, таке виховання не досягло б ніякого щасливого результату», – спирається Костянтин Ушинський на думку німецького педагога Дістервега у праці «Про народність у громадському вихованні».

У своїх твердженнях К. Ушинський однозначний, що має бути враховано в ситуації вивчення або/і копіювання чужорідного досвіду: «...саме основи виховання і мета його, а отже, і його головний напрям, різні в кожного народу і визначаються народним характером, тим часом як окремі педагогічні деталі можуть вільно переходити, і часто переходять від одного народу до іншого. Чому не користуватися педагогічним досвідом іншої держави? Однак це користування не шкідливе лише тоді, коли основи громадської освіти твердо закладені самим народом. Можна і треба запозичити знаряддя, засоби винахідництва, але не можна запозичити чужого характеру і тієї системи, в якій виявляється характер» [6, с. 78].

Основою виховання української дитини мають стати духовно-моральні норми співжиття. Для цього варто розвивати в дитини гуманність, почуття національної і власної гідності в поєднанні зі скромністю, чесністю і правдивістю, патріотизм. Українська нація й держава будуть, якщо українці збережуть свою ідентичність, стануть стійкою нацією, гордим і самодостатнім народом із високим почуттям громадянського обов'язку.

Система освіти і виховання Нової української школи майбутнього матиме «істинних українців», якщо формуватиметься твердість характеру і волелюбність, а «слуги народу» і «сини народу» сповідуватимуть національні й державницькі чесноти, житимуть і діятимуть за «загальнолюдськими та християнськими цінностями» та «вищими духовними законами». Аксіоми К. Д. Ушинського, за його працями, нами представлено логіко-семіотичною моделлю за філософією триєдності (рис. 7.1).

Завдання і зміст духовно-морального виховання Костянтин Ушинський визначив з огляду вселюдських, народних і національних культурних цінностей, виходячи з вимог народних чеснот і норм християнської моралі. Ос-

Рис. 7.1. Модель формування ідеалу «справжньої людини», «синів народу» за К. Д. Ушинським
Джерело: авторська модель

новою духовно-морального виховання – протиставлення: Бога – дияволу, Добра – злу, Світле – темряві, Правди – брехні, Милосердя – жорстокості, Розуму – невігластву, Честі – ганьбі, Працьовитості – неробству, Краси – потворству.

Суб'єктами освітнього процесу в умовах розбудови Нової української школи майбутнього може бути аксіома, що залишив нам Костянтин Дмитрович Ушинський:

* * *

«Духовний розвиток, духовне виховання людини зокрема і народу взагалі здійснюється не лише школою, а кількома великими вихователями: природою, життям, наукою і релігією».

* * *

«... народність є «досі єдиним джерелом життя народу в історії», а народне виховання є «живим органом в історичному процесі народного розвитку».

* * *

«Загальної системи народного виховання для всіх народів немає не тільки на практиці, а й у теорії. У кожного народу своя особлива національна система виховання...»

Сучасний розвиток української освіти стане продуктивним, якщо не відмовлятимемося від напрацювань педагогів минулого. Для цього важливо вивчати ідеї, погляди, положення, концепції, які залишили для нащадків відомі персоналії педагогіки. Серед них позірно виокремлюється набуток Якова Феофановича Чепіги (Зеленкевича) – педагога, психолога, практика, ученого, громадського діяча (1875-1938 рр.), ідеї якого можуть прислужитися для побудови Нової української школи.

На підставі проаналізованих матеріалів нами вибудувано «Модель національної української школи як «вільного дитячого розвитку природничих здібностей» (за Яковом Чепігою та ідеями Нової української школи) (рис. 7.2).

Забезпечення «вільного дитячого розвитку природничих здібностей» (Чепіга Я.) у національній українській школі за Я. Чепігою стане зрозумілим, якщо звернемося до фактів із життя Якова Феофановича. Назвемо лише такі: виходець із давнього козацького роду по лінії матері – Чепіга; народжений у Мар'янці на Херсонщині (нині Миколаївська область); виходець із давнього козацького роду (прізвище Зеленкевич по батьку, а Чепіга – по матері); навчання у Грушівському двокласному народному училищі та в Новобузькій учительській семінарії (1892–1895 рр.) (Миколаївська область); дружба з національно зорієнтованими товаришами (колегами) С. Черкасенком, С. Русовою; співпраця в часописах «Світло», «Вільна українська школа»; трудова діяльність на Донеччині. Обіймаючи різні по-

Рис. 7.2. Модель національної української школи як «вільного дитячого розвитку природничих здібностей» за Яковом Чепігою
Джерело: авторська модель

сади, залишався вірним своїй громадянській позиції: завідувач народною освітою Київського повітового земства (1917 р.); інспектор початкових шкіл м. Києва (1918 р.); активна участь у діяльності Наркомосу УСРР (1919 р.); завідувач дошкільним відділом та секцією дитячих будинків Київської губернської народної освіти (1920 р.); заступник завгубсоцвиху Київщини (1921 р.).

Яків Феофанович активно вивчає досвід інших освітніх систем як вітчизняних, так і світових: «Школа й освіта на Вкраїні» (статті в період 1917–1920 рр.), «Школа в Західній Європі й Америці» (1919–1920 рр.). Персоналії та їх погляди стали також предметом вивчення Я. Ф. Чепіги: П. Блонський, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Рабле, Я. Коменський, Л. Толстой. Співпраця із КІНО (Київським інститутом народної освіти,

1920 р.) стали предметом прискіпливого вивчення відповідних служб. Перебуваючи в оточенні колег і співпрацюючи з ними (В. Дога, О. Дорошкевич, Г. Іваниця, Б. Манжос, К. Лебединцев, В. Помагайба та ін.), були звинувачені у створенні антирадянської націоналістичної організації, яка пропагувала націоналістичні погляди серед викладачів та студентів (за Л. Березівською).

Драматичні й трагічні події переслідували Якова Феофановича впродовж практично всього життя: київський період (з УНДІПу з мотивацією «скорочення тематики»), білоруський (із-за хвороби), харківський (арешт за начебто участь в антирадянській націоналістичній організації та проведення терористичних актів проти керівництва партії і радянського уряду – засуджений до 10 років заслання).

Підсумковою працею для Якова Чепіги, де викладено роздуми, ідеї, напрацювання, досвід, став «Проект української школи» (1913 р.). Власне в цьому програмовому документі-праці містяться твердження про запровадження природної школи, яка сприятиме духовному розвитку з урахуванням народної культури. Ним були сформульовані основні вимоги до нової української школи: 1) у створенні її повинно брати участь усе українське вчительство; 2) школа має бути народною і відповідати інтересам народних мас; 3) важливо, щоб освіта була глибоко національною, рідномовною, відповідала душі й розуму народу, його культурному, соціальному та економічному розвиткові; 4) школу слід будувати на підвалинах, які не порушують прав людини, вільного і нормального розвитку її фізичних і духовних сил, індивідуальних (Чепіга Я. Ф., 1913. с. 36-37).

Аналіз документів, які регламентують побудову Нової української школи в багатьох позиціях узгоджуються з тим, що закладалося концепцією (проектом) Якова Феофановича Чепіги ще в 1913 році. Виписані імперативи зі статті «Ґрунтовні принципи нормальної школи» та Концепція «Нова українська школа» засвідчують актуальність ідей педагога, їх узгоджуваність із нормами нової моделі освіти в Україні, принципів побудови співпраці із суб'єк-

тами освіти, де сповідується людиноцентризм: дитино- й учителецентризм. Співпраця суб'єктів освіти передбачає партнерські стосунки вчителів, дітей, батьків, громади.

Перспективним є виокремлення імперативів щодо національного виховання, підготовки вчителя, підручникотворення та ін. зі спадщини Якова Феофановича Чепіги. Репрезентуємо їх шляхом візуалізації в логіко-семіотичній моделі, яка вибудована на філософії тріадності (рис. 7.2).

7.2. Націозорієнтований інтелігентний учень-читач / учениця-читачка як мета нової літературної освіти

Формування інтелігентного читача / читачки є актуальним для нас із професійної точки зору, надважливо сьогодні – забезпечити зростання націозорієнтованого, істинного українця / українки. Слугувати цьому може література. Ще Володимир Вернадський зазначав, що «національне життя на Україні не зникло: воно в цей час почало відроджуватись у нових формах, відповідно до нових умов. Завдяки зверненню українських письменників до живої народної мови отримала значний розвиток і зробилась могутнім фактором національного українського руху оновлена література, близька широким масам українського населення» (Вернадський В. В. Українське питання і російська громадськість // Вісті з України. – 1993. – № 6).

Події російсько-української війни активно мобілізували митців і літераторів на осмислення нинішньої ситуації словом та фарбами. Низка патріотичних проєктів на регіональних рівнях й у масштабах України сприяють національному рухові, утвердженню української ідеї.

Розбудова національної школи в незалежній Україні потребує необхідного підходу до освіти, формування українця-патріота, який «живе-і-діє» як активний учасник реалізації національної ідеї. Вернадський В. І. підкреслював, що «розбудова національної школи в суверенній, незалежній Україні на основі повсякденного відродження духовного життя народу, повноправного утвердження рідної мови, вільного розвою літератури, мистецтва і всієї багатовіко-

вої культури великого українського народу, гідного займати чільне місце в житті та спілкуванні людства й поділяти долю народів світу, – зумовлює новий підхід до народної освіти, в цілому, й літературної – особливо і передусім, в силу її пріоритетності серед факторів духовного вираження людини».

Формування націозорієнтованого, інтелігентного учня-читача / учениці-читачки здійснюємо в контексті вивчення художнього твору, аналізу образів-персонажів. Беремо до уваги напрацювання в галузі націоналізму й етнічності, національної ідентичності зарубіжних учених (Монтсеррат Ґібернау, Ентоні Сміт), українських науковців-дослідників проблеми національного виховання (Олександр Дорошкевич, Василь Сухомлинський, Яків Чепіга, Іван Бех, Омелян Вишневський, Георгій Філіпчук). Позірно виділяється в цьому напрямі напрацювання докторки педагогічних наук Лариси Удовиченко. Учена запропонувала технологію аналізу образів-персонажів, наголосивши на культурно-національному аспекті, створила у співавторстві низку підручників, в яких продемонструвала шляхи реалізації.

Для культурно-національного аспекту аналізу художніх образів-персонажів Удовиченко Л. М. визначає такі маркери: «чуття належності до певної національної культури, що впливає на життєву позицію; усвідомлення спільної національної культури та історії; любов до своєї землі, міфів і символів, що породжує емоційні зв'язки з народом і культурою країни; сповідування національних цінностей (звичаї, традиції, ритуали, символи, мова)»; «любов до нації», «ненависть до тих, хто нації загрожує», «сентиментальна ідентифікація з нацією», «чуття гідності індивіда, причетного до справ нації» тощо (Ґібернау М., 2012, с. 23); «чуття культурної спільності» та «чуття національної ідентичності» (Сміт Е., 1994, с. 65, с. 105) (Удовиченко Л., 2020, с. 262).

Побудова нової моделі учня-читача / учениці-читачки – потреба часу. Значущість літератури сьогодні посилюється. Засадничим у діяльності закладів освіти й учителів є формування патріотично зорієнтованої, здатної відстоювати свої переконання та навчатися впродовж усього жит-

тя Я-особистості. Особистісно зорієнтована освіта ставить за мету розвинути людину в людині, дати їй можливість для самореалізації. Це можна зробити під час освоєння художніх творів. Виховуючи в Я (особистості) людину-інтелігентного читача та формуючи необхідні читацькі якості, уміння, забезпечуватимемо здатність естетично, творчо сприймати й кваліфіковано оцінювати прочитане.

Ураховуючи, що завдання навчання й освіти полягає не просто в повідомленні знань, а й у перетворенні їх на інструмент творчого освоєння світу, літературного та теоретико-критичного матеріалу тощо, маємо вибудувати траєкторію літературного розвитку учня-читача. Вона містить модель гіпотетично ідеального випускника-читача, яка проєктувалася за положеннями, що запропонували свого часу Т. Гілберт, М. Бахтін, П. Білоус, Н. Пастушенко, та може мати такий вигляд (рис. 7.3).

Рис. 7.3. Модель ідеального (компетентного) випускника-читача
Джерело: авторський варіант моделі, 2004 р.

Ці моделі є стратегією / орієнтиром / матрицею як для вчителя літератури, так й учнів-читачів у побудові траєкторії розвитку. Для першого суб'єкта літературної освіти – учителя – матриця необхідна в побудові системи компетентнісних літературних вправ, що увідповіднені до одинадцяти ключових компетентностей, одинадцяти наскрізних умінь, п'яти читацьких компетентностей та чотирьох груп навчальних досягнень. У моделях ураховано рівні читацької діяльності, що вимагає нині Нова українська школа – діяльнісний підхід; узято до уваги рівні реакції учнів-читачів на художній твір і літературно-мистецький матеріал. Значущим є той факт, що в моделі закладено аксіологічну стратегію – ціннісно-етичний компонент за нашим дослідженням, ставлення (за вимогами держстандарту), які й допоможуть учителеві літератури формувати істинних українців-патріотів, інтелігентних читачів, Людей культури. Вони житимуть і діятимуть за вищими духовними законами, нормами. Для учнів-читачів важливо розуміти читацькі орієнтири в побудові траєкторії свого літературного розвитку. Школярі через твороцентричну стратегію мають визначитися зі своєю ціннісно-етичною поведінковою моделлю, якщо вони хочуть побудувати майбутнє як особистостей, конкурентоспроможних, багатих духовно. Спільно суб'єкти мають створити ситуацію вибору, де кожен визначається: на якому рівні розробляються компетентнісні літературні вправи, на якому рівні учень-читач / учениця-читачка будуть співпрацювати, вибудовувати діалогову комунікацію, здійснювати самооцінювання своїх літературних досягнень.

Нами враховувалися також типології читача, запропоновані літературознавцями в різні часи: **«імпліцитний (ідеальний) читач»** *(В. Ізер);* **«поінформований читач»** *(С. Фіш);* **«взірцевий (зразковий) читач», «читач-сучасник»** *(У. Еко);* **«архічитач (статистично-середній)»** *(М. Ріффатер);* **«уявний (гіпотетичний) читач», «задуманий читач»** *(Е. Вульф);* **«читач-мисливець» і «читач-мандрівник»** *(Г. Гессе);* **«віртуальний реципієнт – пасивний читач й активний читач»** *(М. Гловинський);* **«уявний читач» і «концепціональний читач»** *(Г. Грімм);* **«концепірова-**

ний читач» *(Б. Корман);* **«духовний побратим», «вільний художник», «читач-навігатор»** *(Дж. Барт)*; **«фіктивний (узагальнений) читач»** *(О. Білецький),* **«одухотворений читач»** *(О. Потебня),* **«читач-співрозмовник»** *(М. Бахтін),* **«читач-професіонал»**, **«читач-критик», «читач-аматор», «звичайний читач»** *(Л. Завгородня).*

У поданій моделі названі ролі «спрацюють», якщо у випускника буде сформовано нормотворчі компоненти (навички). Модель забезпечує виконання загальної мети шкільної літературної освіти, що визначається науковцями по-різному (Н. Волошина, П. Білоус, В. Марко, Н. Пастушенко).

Мета нової літературної освіти нами представлена так:

формувати націозорієнтованого, істинного українця / українку й інтелігентного учня-читача / ученицю-читачку, здатних зрозуміти глибинний зміст твору, осягнути красу й багатство його художньої форми і сформувати себе як Я-особистість, збагативши свій духовно-естетичний досвід.

Зважаючи на мету освіти взагалі й літературної зокрема, процес навчання та учіння вибудовуємо в моделі з урахуванням рівнів реакції на літературно-мистецьке явище (рис. 7.4).

Викладені вище моделі є своєрідним стандартом, каркасом, на основі якого вибудовується система організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці / занятті літератури, підготовка наочних засобів навчання, діагностичних матеріалів та ін. Відповідно, у вчителя літератури мають бути сформовані прогностичні, конструкторсько-операційні, рефлексивно-моніторингові, програмно-планувальні функції, компетенції. Критерій сформованості проєктно-конструкторських умінь – конкретний продукт, система засобів. Автором розроблено програмно-тематичний комплекс вивчення курсу (ПТКЛ), описаний у публікаціях (Шуляр В. І.), де визначено вимоги, принципи, складники, технологія підготовки та критерії для експертного оцінювання.

Рис. 7.4. Рівні реакції на літературно-мистецьке явище
Джерело: авторський варіант моделі, 2004 р.

7.3. Модель формування істинного патріота Нової української школи в системі літературної освіти

Пріоритетом системи літературної освіти є потреба у формуванні в «молодого покоління активної громадянської позиції» на національному ґрунті (Д. Дроздовський), «нового типу модерної соціокультурної особистості». Місія художньої літератури взагалі та уроку літератури / літературного заняття зокрема полягає в «одуховненні людини», «гуманізації, естетизації особистості» (Г. Клочек), її мовленнєво-риторичному розвиткові. Але цього недостатньо, оскільки відсутність у молодої людини патріотизму, за твердженням Г. Клочека, «є точним показником аномальності процесу розумового, морального та етико-естетичного виховання…».

Системи літературних занять, вивчення того чи іншого художнього твору потребують створення системи концептів, що, власне, забезпечить уведення учнів-читачів у ціннісній простір наших пращурів, інших народів та їх культур. Для цього необхідно виокремити українознавче концептосферне ядро заняття, навколо якого конструюватимемо модель вивчення художнього твору та формуватимемо учня-читача як громадянина України.

Українознавче концептосферне ядро моделей літературних занять та формування учня як громадянина й патріота України вибудовувалося з урахуванням праць таких науковців: О. Вертія, Н. Волошиної, Л. Горболіс, Г. Клочека, О. Ніколенко, Г. Островської, Г. Токмань, Л. Удовиченко, Т. Усатенко, Т. Яценко.

У змісті літературного матеріалу під час проєктування діяльності вчителя й школярів, способів осягнення тканини художнього твору необхідно зважати на формування національних, громадянських, патріотичних, духовно-ціннісних та інших орієнтацій Я (особистості) учнів, складники пропонованої моделі (рис. 7.5.). Наприклад, вивчаючи в 5 класі міфи й легенди українців, народні казки, твори І. Франка, В. Короліва-Старого, важливо знайти таку ціннісну домінанту, яка допоможе школярам на літературному матеріалі вибудувати власну систему цінностей, що може стати нормою їхнього життя. Об'єднувальними елементами до названих літературних тем є, зокрема, поняття-цінності «мужність», «патріотизм». У старших класах після вивчення творчості М. Хвильового, Ю. Яновського, О. Довженка читачі вибудовують ціннісну парадигму для себе: «життєвий вибір», «героїзм», «відданість».

Автори підручників із зарубіжної літератури (О. Ісаєва, Ж. Клименко, Ю. Ковбасенко, О. Ніколенко, Л. Удовиченко) засадничим складником визначають формування учнів-патріотів. Науковці подбали про відбір низки компаративних фактів, візуальних елементів, цінностей, які демонструють для учнів-читачів поведінкові моделі патріотичності. Це простежується на прикладах із біографії письменників, через паралелі національної ідеї різних країн у зіставленні з патріотизмом українського народу.

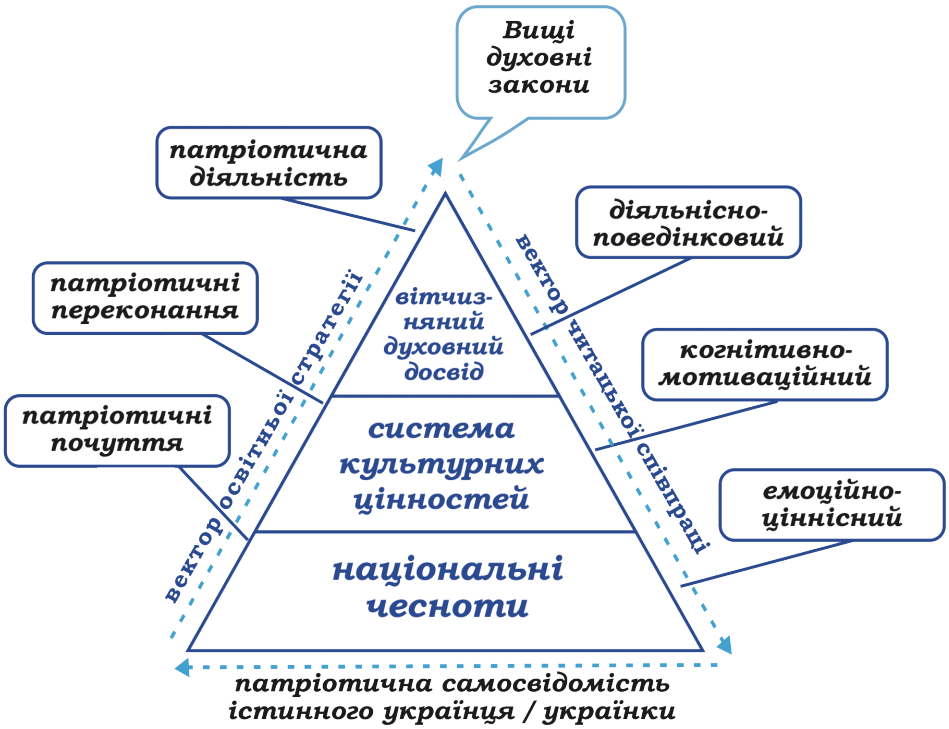

Рис. 7.5. Модель формування істинного патріота нової української школи
Джерело: авторська модель

Шляхи втілення цієї моделі (рис. 7.5.) в урочну систему передбачають пізнавальну стратегію співпраці. Розпочинати її реалізацію доцільно з демонстрування патріотичних переконань автора художнього твору або/і літературних персонажів на основі виучуваного тексту (наукові предметні знання). Пробудивши патріотичні почуття, можемо вводити школярів у систему культурних цінностей нації, які закладено автором в умовно змодельованих картинах літературного твору, привчати їх читати й прочитувати підтексти, розкодовувати смисли твору. Важливо зорганізувати учнів-читачів на патріотичні дії, щоб кожен через активну участь набув духовного досвіду для безкорисливого служіння своїй Вітчизні. Вектор співпраці під час літературного заняття має містити діяльнісно-поведінковий, емоційно-ціннісний, когнітивно-мотиваційний компоненти.

Знаннєві конструкти літературного заняття не повинні тяжіти над співпрацею його суб'єктів у реалізації ідеї патріотизму. Важливо дієве їх вправляння і вияв конкретних зусиль у реалізації своєї громадянської позиції істинного українця в Україні. Такі літературні заняття мають бути позбавлені бального оцінювання переживань і емоційного стану школярів, пережитих від художнього твору, емпатійного його прочитання. Вказана модель літературного заняття може стати рухом кожного до патріотичної дії.

7.4. Компетентний учень-читач / учениця-читачка: психологічні й методичні основи

Компетентнісна літературна стратегія організації освітнього процесу в системі шкільного навчання потребує осмислення й аналізування різних підходів. Нова українська школа та модельні програми компоненту «Літератури» визначають мету суб'єктів літературної освіти як «розвиток компетентних учнів-читачів, прилучення їх до високохудожніх надбань класичної та сучасної української літератури...» (Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, 2023). Однозначності в її реалізації серед науковців і практиків немає, особливо в частині застосування методик і технологій. Із різноманіття запропонованого маємо визначити ті методи, прийоми і засоби, що безпосередньо працюють на реалізацію мети. А також визначитися із методиками і технологіями, які передбачають формування інтелігентного / компетентного / розвинутого читача. Читацьку компетентність учені потрактовують по-різному. Звернемося до праць психологів. Фундаментальні дослідження Наталії Чепелєвої щодо особливостей читача, зокрема і компетентного, провідною характеристикою визначають здатність учнів-читачів до ефективної роботи з текстом художнього твору. Цю засадничу норму враховуємо для реалізації твороцентризму в системі шкільної літературної освіти та під час вивчення художніх творів. Читацьку компетентність Н. В. Чепелєва потрактовує як

«систему якостей особистості, інтелектуальної та операціональної сфер читача, які дозволяють йому ефективно вступати у взаємодію з будь-яким твором, міняючи, залежно від цілей читання, жанру твору, стратегії сприймання та розуміння тексту, оперувати його елементами, вести діалог із ним» (Чепелєва Н. В., 2015, с. 64).

Провідні характеристики (за Н. В. Чепелєвою) ми подаємо логіко-семіотичною моделлю (рис. 7.6) на основі філософії триєдності (тріадності).

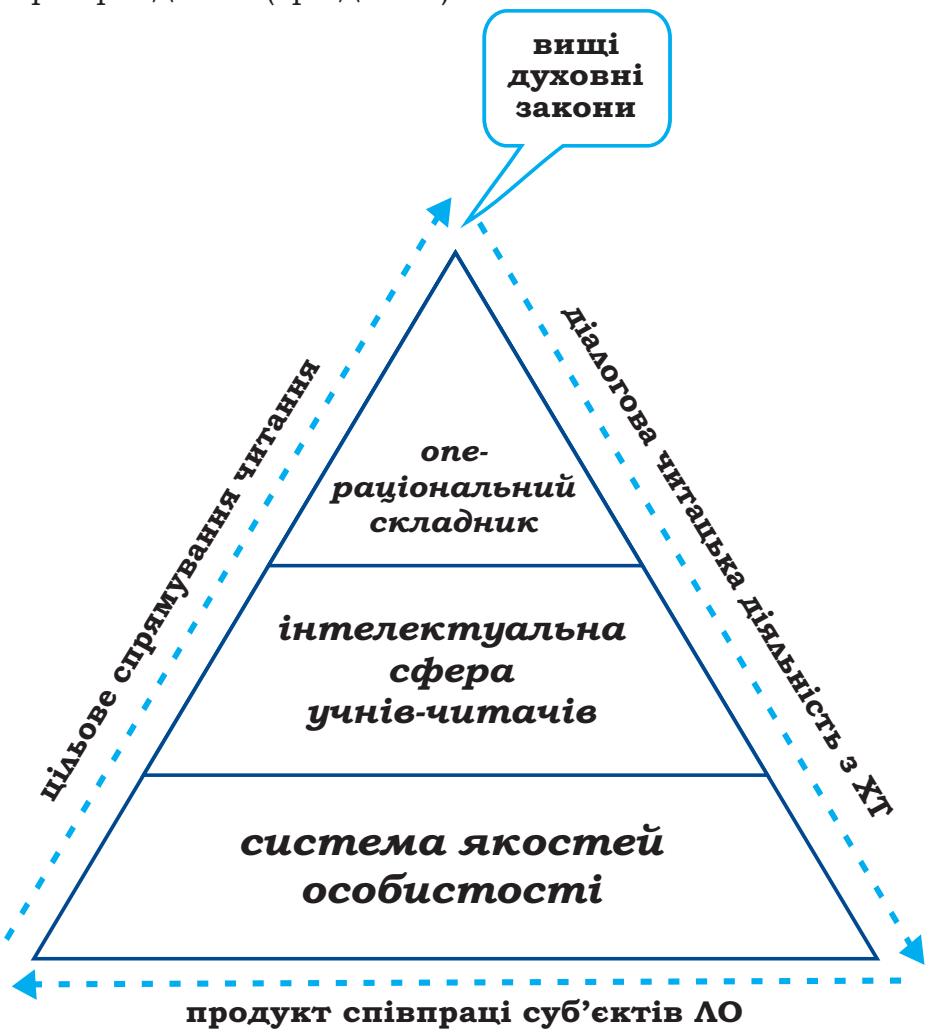

Рис. 7.6. Характеристики читацької компетентності за Наталією Чепелєвою
Джерело: авторський варіант моделі

Учена зазначає, що читацька компетентність, із позиції психології, містить три основних блоки якостей. Вони можуть між собою взаємодіяти або ні. Від цього буде залежати якість читацької діяльності. Відразу подаємо логіко-семіотичну модель за філософією триєдності (рис. 7.7), а далі додамо коментарі.

Рис. 7.7. Складники читацької компетентності за Н. В. Чепелєвою, 2015.
Джерело: авторський варіант моделі

Складники читацької компетентності, що запропонувала Наталія Чепелєва, стали базовими в нашій моделі (рис. 7.7). Ми використали їхні назви, а змістове наповнення подали з позиції методики літератури.

Когнітивна компетентність учнів-читачів містить у собі лінгвістичну компетентність. Вона передбачає знання учнів-читачів рідної мови (державної) або/й іномовну компетентність. Учні-читачі, що володіють різними мовами, набагато легше читатимуть в оригіналі художні твори. Набуття лінгвістичних навичок забезпечить школярам поповнення словникового запасу, розуміння побудови мовних конструкцій (речень, текстів), здатність визначати їхнє значення та смислові відтінки. «Текстове знання» (за Н. В. Чепелєвою) як складник когнітивної компетентності передбачає ознайомлення з теорією тексту, забезпечує розуміння структури / композиції / способів кодування інформації в тому чи іншому художньому творові. Фонове знання (за Н. В. Чепелєвою) як частина когнітивної компетентності сприяє розумінню прихованих натяків, викликатиме асоціації за прочитаним. Володіння ними стануть реальністю, якщо учні-читачі набуватимуть навичок суміжних дисциплін / предметів / галузей. Такі інтегровані знання забезпечать культурологічне прочитання художніх творів. У комплексі означена компетентність надасть можливість учням-читачам глибинно проникати в тканину художнього твору. За таких умов учні-читачі одержуватимуть емоційний заряд й естетичне задоволення, демонструватимуть особистісне прочитанням / проникнення / тлумачення змістів і смислів художнього твору.

У поданій вище моделі (рис. 7.7) другим складником читацької компетентності є **комунікативна компетентність**. У процесі організації читацької діяльності (керованої або/і самостійної) вчителеві літератури важливо звернути увагу на те, як саме учні-читачі вибудовують діалог із художнім твором. Для забезпечення діалогової платформи літературного заняття важливо: 1) враховувати настанову на діалог із автором художнього твору, 2) вступати у взаємодію з ним через набуття навичок ставити запитан-

ня до автора, художнього твору та знаходити приховані запитання (це можуть бути риторичні (або за В. І. Пахаренком – *патетичні*) фігури: запитання, звертання, оклик (вигук), заперечення, ствердження (Пахаренко В. І., 2007, с. 108–109), 3) виявити вміння передбачати подальший розвиток сюжету (прийом «передбачення»), 4) висувати гіпотези і відшукувати низку прикладів із художнього твору для підтвердження / спростування / доведення власної думки; 5) виявляти здатність до міжтекстового прочитання художнього твору, відшукувати міжтекстуальні характеристики / приклади художнього твору (або «міжтекстова компетентність» за Н. В. Чепелєвою); 6) виявляти здатність занурюватися в загальнокультурний контекст, набувати досвіду спілкування з іншими текстами на основі прочитання художнього твору; 7) демонструвати особистісне сприйняття / прочитання / тлумачення художнього твору; 8) виокремлювати базові й додаткові мотиви / проблеми, порівнюючи з іншими художніми творами зарубіжної літератури або/і національних меншин; 9) будувати зв'язне монологічне / діалогічне / полілогічне висловлювання / тексти за прочитаним художнім твором; 10) виявляти та робити персональний вибір ціннісно-етичних норм, що закладені в тексті про письменника, у діях літературних персонажів, у художньому творі в цілому з метою побудови власної ціннісно-етичної поведінкової моделі.

«учень-читач / учениця-читачка ↔ автор ↔
↔ художній твір ↔ персонаж ↔ учитель ↔
↔ джерела комунікації ↔ соціум ↔
↔ національна і світова культура

Операціональний складник читацької компетентності або **операціональна компетентність** передбачає: 1) набуття навичок та демонстрування власної техніки читання; 2) володіння нормами виразного / майстерного / художнього читання літературного твору; 3) демонстрування різних навичок читання / переказування / відтво-

рення текстів, художніх творів із застосуванням технічних засобів (аудіо, відео, фільмування, презентації різних типів тощо); 4) побудову висловлювання за алгоритмом / конструктивно / довільно; 5) набуття навичок виконувати компетентнісні літературні вправи із використанням додаткових джерел, засобів усемережжя, електронних застосунків тощо; 6) візуалізування із застосуванням різних прийомів прочитання художніх творів та власної відповіді або/і виступу (ілюстрування, озвучування, опредмечування описаних явищ / подій із використанням речових предметів, символів, образів тощо).

Авторський колектив Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України під керівництвом д.пед.н. Т. О. Яценко запропонували свій варіант розуміння поняття «читацька компетентність як предметна». Потрактовують його в такий спосіб: «... це інтегрований результат навчальних досягнень учнів-читачів, пов'язаних із читацькою діяльністю; здатність до осмисленого здобуття предметних знань і вмінь, передбачених конкретною програмовою навчальною темою та шкільним курсом літератури загалом; система ціннісно-світоглядних та естетичних орієнтацій, сформованих на матеріалі високохудожніх творів; здатність учня-читача до цільового застосування комплексу предметних знань, умінь і способів діяльності в нових навчальних і життєвих ситуаціях. Структурні компоненти читацької компетентності: культурний, літературознавчий, інтерпретаційний, аксіологічний, творчо-мовленнєвий» (Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, 2023).

І психологи, і методисти (Михальчук Н. О. (2012), Чепелєва Н. В. (2015), Старагіна І. П., Терещенко В. М., Панченков А. О. (2020), Гладишев В. В., Паламар С. П., Назаренко Л. А. та ін.) суголосні в розумінні поняття «читацька компетентність». Спільним для них є: інтегральний результат; читацькі якості і характеристики, якими мають оволодіти учні-читачі; система ціннісних й етичних норм, що

забезпечуватимуть формування інтелігентного читача (*автор запропонував це поняття у 2004 році – прим. наша*), здатного вибудувати власну ціннісно-етичну поведінкову модель як Я-особистість, Я–Людина культури.

Компетентнісний підхід до вивчення літератур у системі шкільної освіти став предметом вивчення низки авторів: Бійчук Г. Л., Братко В. О., Логвіненко Н. М., Тименко В. М., Фасоля А. М., Шевченко З. О. (*авторський колектив подано за абеткою – прим. наша*) (2017). Авторський колектив запропонував розуміння понять «компетенції», «компетентності», «ЗУНИ» в системі літературної освіти (Фасоля А. М., 2014; 2017, с. 8), вивчення літератури на засадах компетентнісного підходу (Паламар С. П., 2017, с. 29), особливості навчання української літератури в культурологічному контексті (Братко В. О., 2017, с. 38). Висловлені позиції представлено в публікаціях (Шуляр В. І., 2022).

Набір компетентностей учнів-читачів збережено за Модельною програмою Т. О. Яценко, а змістове наповнення та структура й складники визначено в авторських публікаціях.

7.5. Технологія оцінювання літературних досягнень учнів-читачів: методика й практика

Проблема оцінювання читацьких / літературних досягнень учнів-читачів у сучасній новій українській школі – у топових. Рекомендацій можна віднайти безліч, проте більшість не має чіткої критеріальної основи. Існує низка об'єктивних і суб'єктивних чинників. Виміряти рівень творчості – надскладно. Тут більше суб'єктивного, ніж реального / адекватного / відповідного оцінювання.

Нова українська школа сповідує стратегію формувального оцінювання. Як ідея – дуже цікава. Чи є перспектива – можливо. Головне, що мало визначеності на рівнях конкретних предметів досліджень і ще менше описаних результатів.

У 2000 році нами запропоновано модель оцінювання навчальних досягнень у системі літературної освіти, коли

було введено 12-бальну систему оцінювання навчальних досягнень школярів. Протягом чотирьох років апробовували методику оцінювання літературних досягнень учнів-читачів. Перші результати оприлюднені в кандидатській дисертації (Шуляр В. І., 2004 р.). Там викладено модель і зразки вимірників з різними формами тестування. Наступні публікації в практико-орієнтованій монографії за результатами дослідження (Шуляр В. І., 2006 р.) та ж. «Українська література в загальноосвітній школі».

Протягом останніх років модель удосконалювалася. Головне залишалося незмінним: 1) вивчення результатів здійснювати в системі (див. рис. 1, 2); 2) усі запитання і завдання вибудовувати навколо художнього твору (а не згадування / угадування); 3) тестові завдання закритого типу мають чітку структуру, необхідно поєднувати завдання на знання змісту художнього твору та теорії літератури; 4) у наступних завданнях відкритого формату, що вибудовуються навколо уривку / фрагмента / цілісного твору, не порушувати принцип «твороцентризму; 5) важливо виявити здатність учнів-читачів застосовувати літературні знання у практичній читацькій діяльності; 6) суттєвим є дотримання моделі учня-читача / учениці читачки, яка нами запропонована в попередніх розділах (для зручності дублюємо й у цій частині монографії); 7) конструювання завдань тематичного оцінювання виконувати за рівнями: поточне, за літературну тему, розділ (чверть), літературний період (1, 2 семестри), курс літератури (річна), підсумкова атестація або/і зовнішнє незалежне оцінювання; 8) ураховувати в усіх варіантах завдань рівень літературних / читацьких досягнень, які увідповіднені до чотирьох груп досягнень, навчальних цілей: розпізнавання, відтворення, конструювання та творення, а також рівневі навченості згідно з 12-бальною шкалою. У сукупності це і є, на наш погляд, накопичувальна система, формувальне оцінювання. Останнє може бути на якомусь етапі словесне, символьне, бальне за різні види читацької діяльності. Візуалізуємо описане логіко-семіотичною моделлю (рис. 7.8)

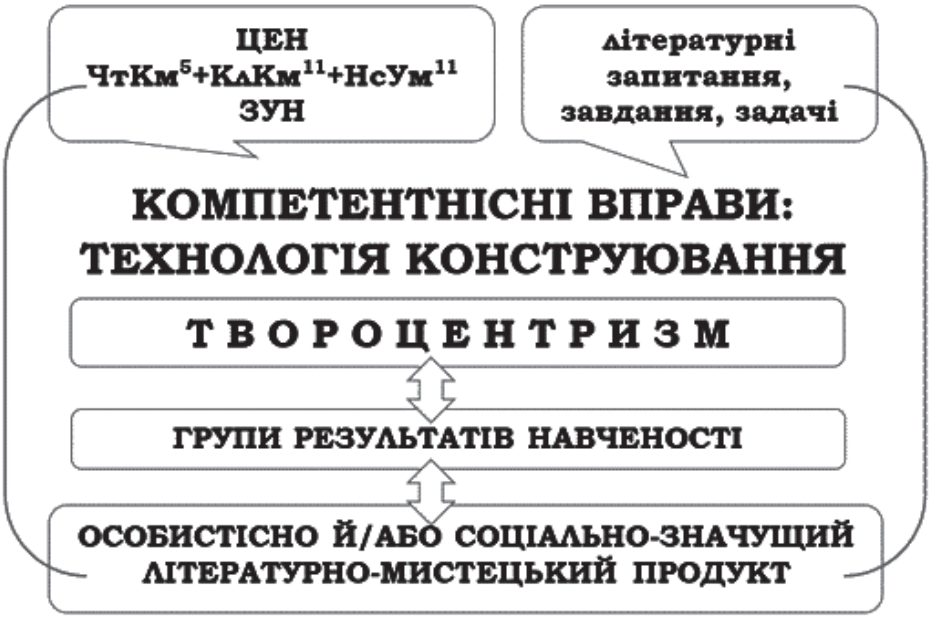

Рис. 7.8. Модель конструювання компетентнісних вправ у системі формувального оцінювання
Джерело: червень, 2024 р.

Заповнюємо понятійно-термінологічне поле

Оцінка – це позначення (бально-знакове, словесне, символьне) якості літературного досягнення учня-читача / учениці-читачки.

Оцінювання – процес, який визначає рівень / якість / цінність навченості та вектори особистісного літературного розвитку учнів-читачів.

Оцінка й оцінювання – оприявнення досягнень учня-читача / учениці-читачки та потреб додаткової підтримки для само- (взаємо-) розвитку.

Стратегії оцінювання: ***вербальне*** (слово), ***бальне*** (за шкалою від 1 до 12 або буквено-рівневе: П, С, Д, В), ***символьне*** (позначка).

Види оцінювання: діагностувальне (**Д**), поточне (**П**), тематичне (**Т**), четвертне (за розділ, чверть) (**Ч**), семестро-

ве (**С**), річне (**Р**), державна підсумкова атестація (**ДПА**), зовнішнє незалежне оцінювання (**ЗНО**) / національний мультипредметний тест (**НМТ**).

Групи оцінювання: поточне *(діагностувальне, поточне, тематичне),* **підсумкове** *(семестрове, річне, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) / національний мультипредметний тест (НМТ),* **формувальне**.

Поточне оцінювання – локальне визначення рівня навчальних досягнень учнів-читачів, зафіксоване в балах відповідно до цільових завдань літературного заняття.

Функції **поточного оцінювання: р**озвивальна, **у**мотивувальна, **н**авчально-перевірювальна (**РУН**).

Підсумкове оцінювання – комплексне бальне оцінювання результатів навчальних досягнень учнів-читачів за декількома параметрами після завершення опанування окремими освітніми компонентами або/і освітньою програмою в цілому.

Функції **підсумкового оцінювання**: діагностувальна, **н**авчальна, **к**оригувальна (**ДНК**).

Формувальне оцінювання – цілеспрямована побудова / виявлення якісного описового зворотного зв'язку для одержання найкращого результату навчальних досягнень кожним учнем-читачем / ученицею-читачкою з метою наступного коригування своїх пізнавальних потреб, мотивів і ставлень у процесі літературної освіти.

Функції формувального оцінювання в системі діяльнісного складника літературної освіти спрямовано на розвиток стратегій метапізна́ння **(Три^{С}):**

САМОРЕФЛЕКСІЯ,
САМОРЕГУЛЯЦІЯ,
САМОНАВЧАННЯ

ЕТАПИ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ як результат виконаного / підготовленого літературного / читацького продукту:

аналізування переваг *(само-, взаємо-)* **–**
виявлення недоліків *(помилок, неточностей)* **–**
покращення результатів *(рекомендації, шляхи вирішення).*

Цілеутворення (система цільових завдань) як процес передбачає вибудову набору цільових завдань до всіх видів оцінювання літературних (навчальних) досягнень учнів-читачів. Це спроможність суб'єктів літературної освіти до реалізації прогностичної компетенції.

Прогностична компетенція – здатність до планування майбутнього кінцевого результату читацької діяльності або/і літературної творчості, дослідно-практичної чи науково-дослідної роботи, проєкту через цілеутворення, постановку мети й завдань у досягненні бажаного кінцевого продукту на основі попередньо заданих (визначених) цілей / критеріїв.

Реалізація названої компетенції ґрунтується на системі навчальних цілей, що, за нашим переконанням, містить етапи та складається з: *цілеприпущення* (**ЦП**), *цілевизначення* (**ЦВ**), *цілеутворення* (**ЦУ**), *цілездійснення* (**ЦЗ**), *цілеосягнення* (**ЦД**); *гарантованого* (планóваного) *кінцевого результату* (**ГКР**).

Або це можемо представити логіко-семіотичною моделлю (ЛСМ) (рис. 8.1, 8.2).

Рис. 8.1. Система навчальних цілей: етапи та складники
Джерело: складено автором (2004; 2006 рр.)

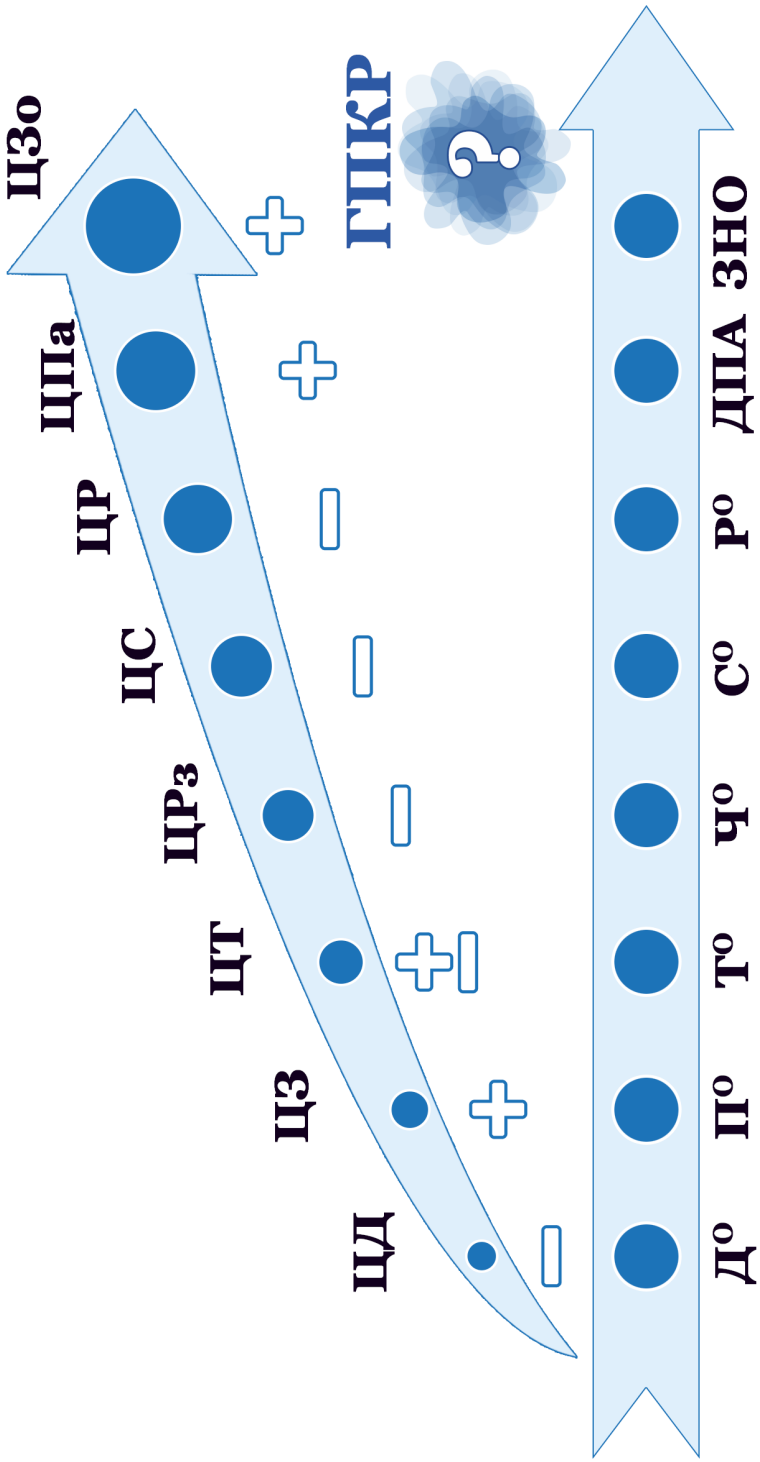

Рис. 8.2. Узгоджувальна модель системи цілей і видів оцінювання літературних досягнень учнів-читачів
Джерело: авторська модель (2004; 2006 рр.)

Наш коментар:

Накреслена модель засвідчує відсутність узгодженості та єдності між двома системами: видами оцінювання (горизонтальна лінія) й визначеними навчальними цілями в системі літературної освіти школярів (висхідна лінія).

До кожного заняття / уроку літератури вчитель формулює мету та завдання, відповідно оцінюючи успіхи й досягнення учнів (ПО – поточне оцінювання). Проте проблематичною є постановка СНЦ до літературної теми.

Якщо вчитель витримує вимоги Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти, затверджених наказом МОНУ від 05.05.2008 № 371 (зі змінами та доповненнями), то він має доводити до відома школярів що, коли, в який спосіб вивчатиметься та як оцінюватимуться літературні досягнення. Співбесіди з учителями, анкетування учнів, відвідані уроки літератури засвідчують, що це здійснюється в кращому варіанті усно або розміщуються відомості на стенді (до якого школярі звертаються лише за вказівкою вчителя).

Також можна зорієнтувати учня на вимоги модельної програми з літератури – групи навчальних досягнень. Тема програми не враховує визначення досягнень учня-читача для тематичного, семестрового, річного оцінювання та державної підсумкової атестації. Нові модельні програми хоч і передбачають норму – чотири групи навчальних досягнень, що є досить продуктивним механізмом, але їх набір занадто обсягово, виписаний до літературної теми. Тож важко визначити, до якого заняття чи умовно чверті, семестру й що наприкінці року учні-читачі мають продемонструвати. Отже, правила гри не є чіткими й прозорими, тому сподіватися на досягнення планованого кінцевого результату проблематично.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ РІВНЯ НАВЧЕНОСТІ З НОРМАМИ / РЕЗУЛЬТАТАМИ

Рівні навчальних цілей	Рівні навченості учнів-читачів
1. Розпізнавання (знання і розуміння – *розпізнавально-відтворювальний)*	***Початковий (1–3 бали)***
2. Відтворення (уміння – *відтворювально-оцінний*)	***Середній (4–6 балів)***
3. Конструювання (навички та норми – *оцінювально-конструктивний)*	***Достатній (7–9 балів)***
4. Творення (норми й цінності; усне та писемне мовлення – *конструктивно-позиційний)*	***Високий (10–12 балів)***
Групи результатів навченості	
ГРН-1*. Сприйняття і комунікація в різних освітніх ситуаціях*	
ГРН-2. *Читання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації*	
ГРН-3. *Аргументоване висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія*	
ГРН-4. *Дослідження літературних і мовних явищ, власна мовна (літературно-мистецька) творчість*	

7.6. Конструктор компетентнісних літературних вправ

Конструктор компетентнісних літературних вправ містить набір мовних конструкцій. Вони можуть використовуватися вчителем літератури для формулювання компетентнісних вправ і задач. Набір мовних конструкцій увідповіднений до вимог Державного стандарту базової середньої освіти. Автор їх розробив у 2000–2001 навчальному році, після введення 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень школярів. Наступні роки – роки вдосконалення, апробування через активну вчительську практику та в системі підвищення кваліфікації вчителів літератури.

Мовні конструкції враховують рівні начальних цілей: початковий (1–3 б.), середній (4–6 б.), достатній (7–9 б.),

високий (10–12 б.). Їх узгоджено з рівнями реакцій на літературно-мистецький матеріал, художні твори: 1) **розпізнавання** (знаннєвий компонент та розуміння прочитаного художнього твору – розпізнавально-відтворювальний рівень); 2) **відтворення** (уміння, що учні-читачі набувають у роботі з художнім твором – відтворювально-оцінний рівень); 3) **конструювання** (відпрацювання навичок і норм за конкретним художнім твором: оцінювально-конструктивний рівень); 4) **творення** – набуті / сформовані навичкові норми до розвитку й появи власного літературного / читацького продукту, а також система цінностей для побудови власної ціннісно-етичної поведінкової моделі учнем-читачем / ученицею-читачкою (усне і писемне мовлення: конструктивно-позиційний рівень).

Запропоноване узгоджується з типами компетентнісних літературних вправ: розпізнавання – компетентнісне літературне запитання, відтворення і конструювання – компетентнісні літературні завдання, творення – компетентнісні літературні завдання і задачі. Їх комбінацію вибудовує вчитель літератури, ураховуючи рівень літературного розвитку учнів-читачів і конкретного художнього твору.

КОНСТРУКТОР КОМПЕТЕНТНІСНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ВПРАВ

1.	**Рівні навчальних цілей**	**Мовні конструкції до формулювання компетентнісних літературних вправ: запитань, завда́нь, задач**
1. Розпізнавання (знання і розуміння – *розпізнавально-відтворювальний рівень*)		
Дайте визначення *поняття «сюжет»...;* ***прочитайте / віднайдіть*** *у художньому творі опис (портретний, пейзажний ...)...;* ***назвіть*** *головних (другорядних) героїв оповідання (повісті)...;* ***визначте*** *автора художнього твору...;* ***перелічіть*** *збірки поезій...;* ***відтворіть*** *послідовність подій (емоційних станів ліричного / -их героя (-їв)) ...;*		

складіть *список збірок (художніх творів)...;* ***розташуйте*** *в певному порядку розгортання подій у художньому творі...;* ***прочитайте / перекажіть / назвіть /... ;*** ***поясніть*** *причину конфлікту між героями ...;* ***визначте*** *логіку розгортання подій ...;* ***виокреміть*** *(ключові епізоди; описи; образні вислови ...), які сподобалися ...;* ***спрогнозуйте*** *розвиток подій у ХТ...;* ***прокоментуйте*** *сюжет ...;* ***наведіть*** *приклади / аргументи / художні засоби ...;* ***установіть*** *приналежність літературних героїв / персонажів до того чи іншого художнього твору;* ***продемонструйте*** *розуміння сюжету (фабули) твору, використовуючи різні засоби візуалізації*

2.	**Рівні навчальних цілей**	**Мовні конструкції до формулювання компетентнісних літературних вправ: запитань, завда́нь, задач**
	2. Відтворення (уміння – *відтворювально-оцінний рівень*)	
	Відберіть / запропонуйте *факти з життя письменника, що пов'язані з художнім твором (літературними персонажами ...) ...;* ***продемонструйте*** *навички стисло (детально, від 1-ої ос. ...) переказувати твір...;* ***відберіть*** *і/або* ***перекажіть*** *зміст епізодів (подій, сцен, картин ...)...;* ***з'ясуйте*** *і/або* ***прокоментуйте*** *зміст теоретико-літературного поняття, який використав автор ...;* ***порівняйте*** *поведінкові моделі літературних героїв / персонажів ...;* ***запропонуйте*** *спосіб, що дозволяє віднайти описи (роздуми, репліки ...)...;* ***обґрунтуйте*** *поведінкові рішення героїв, описаних у ...;* ***відберіть*** *факти / образні вислови / художні засоби, які використав письменник, щоб аргументувати своє твердження...;* ***аргументуйте*** *свою оцінку творчості письменника (художнього твору, літературних героїв, дійових осіб ...), використовуючи ХТ тощо ...;*	

підготуйте / проведіть *репрезентацію свого виступу / повідомлення і т. ін. ...;* ***відберіть*** *ілюстративний матеріал до основних подій художнього твору, використовуючи альбоми / каталоги / усемережжя тощо ... .*

3.	**Рівні навчальних цілей**	**Мовні конструкції до формулювання компетентнісних літературних вправ: запитань, завда́нь, задач**
	3. Конструювання (навички та норми – *оцінювально-конструктивний рівень*)	
	Запропонуйте *розв'язку (зав'язку) до художнього твору ...;* ***поясніть*** *(авторське ставлення; ставлення героїв один до одного; ставлення учнів-читачів до описаного ...);* ***підтримайте*** *під час читацької діяльності (діалог; проголосити монолог ...)...;* ***запропонуйте*** *(розгорнуте тлумачення деталей у художньому творі; авторського ставлення до героїв ...);* ***виявіть / згрупуйте*** *(спільні риси персонажів)...;* ***проілюструйте*** *свої твердження прикладами / фактами / деталями художнього твору...;* ***розробіть / візуалізуйте*** *маршрут розвитку літературного персонажа; розгортання подій у житті головного героя; розгортання подій художнього твору ...;* ***підсумуйте*** *свої враження / результати дослідження проблеми (-атики) творчості письменника...;* ***створіть*** *модель образу ліричного героя; подій художнього твору...;* ***підготуйте*** *висновки, використовуючи різну інформацію та засоби візуалізації ...;* ***охарактеризуйте*** *літературний процес; творчість письменника (-ів);* ***установіть*** / ***поясніть*** *причинно-наслідкові зв'язки між особистістю письменника й соціальним явищем (-ми); його біографією і творчістю; між подіями в ХТ; між темою твору й культурним контекстом епохи;* ***проаналізуйте / проінтерпретуйте*** *художній твір; образи (за зразком, алгоритмом у стандартних і нових ситуаціях);* ***використайте*** *для тлумачення / аналізу змісту / смислів ХТ, образів, героїв тощо теоретико-літературні поняття;* ***складіть*** *узагальнювальну таблицю, тези майбутнього виступу; порівняльну таблицю рис характеру літературних персонажів ...;* ***проілюструйте*** *основні події художнього твору; літературних героїв ...;* ***проаргументуйте*** *доцільність розгортання сюжетів у художньому та екранізованому творах...;* ***установіть / проведіть рейтинг*** *популярності художніх творів / письменників, які рекомендовані до читання / обрані самостійно учнями-читачами*	

4.	Рівні навчальних цілей	Мовні конструкції до формулювання компетентнісних літературних вправ: запитань, завда́нь, задач
4. Творення: *норми й цінності* (усне і писемне мовлення – *конструктивно-позиційний рівень)*		
Оцініть *художньо-мистецьку вартісність твору (особистості письменника; творчості письменника; літературного процесу) на інтелектуально-емоційному та/і аналітичному рівнях, з позиції рівня розвитку культурологічного контексту;* ***підготуйте / звізуалізуйте*** *особистісне сприйняття письменника (художнього твору; творчості письменника; літературної групи);* ***протлумачте*** *описані картини / сцени / події, виявивши підтексти;* ***змоделюйте*** *розгортання сюжету за іншою сюжетною лінією або/і введенням інших героїв / персонажів;* ***запропонуйте*** *власний варіант сюжетної лінії / експозиції / розв'язки художнього твору з позиції сучасності;* ***проекспериментуйте*** *з лінійним текстом художнього твору, запропонувавши креолізований текст (буклети, постери, колажі, комікси) з вербальними й невербальними елементами;* ***підготуйте*** *рекламу / короткий відеоролик за мотивами книги, художнього твору, творчості письменника;* ***проремiксуйте*** *за мотивами поетичних / прозових / драматичних творів одного або/і декількох авторів (твір-мішанина);* ***напишіть*** *фрагмент кіносценарію / сценарію театралізованого дійства (сцени / картини / дії) за мотивами поетичних / прозових / драматичних творів одного або/і декількох авторів;* ***розіграйте*** *ролі за мотивами поетичних / прозових / драматичних творів одного або/і декількох авторів;* ***створіть*** *власний художній текст, вибудовуючи систему подій, художніх образів зі своєю індивідуальною інтерпретацією;* ***запишіть*** *підкаст (аудіозапис) інтерв'ю письменника / художнього твору / свій виступ;* ***доведіть*** *актуальність і значущість творчості / твору автора;* ***розробіть / ведіть*** *відеоблог за обраним жанром / тематикою / персоналією;* ***опублікуйте*** *свої тексти у всемережжі / часописах й* ***оприлюдніть*** *(репрезентуйте) на літературно-мистецьких конкурсах*		

7.7. Модель тематичного оцінювання літературних досягнень учнів-читачів. Усна народна творчість. «ПАНІ МЕТЕЛИЦЯ»

СКАРБНИЦЯ НАРОДНИХ КАЗОК

Тематична контрольна робота, 5 клас

І і ІІ варіанти

(непарні завдання для ПЕРШОГО варіанта, парні – для ДРУГОГО)

І. РІВЕНЬ ВІДТВОРЕННЯ

Прочитайте текст, поданий у додатку. Виконайте завдання 1–4.

*І. Виберіть **ОДИН** правильний варіант відповіді (по 0,5 б.)*

1. Твір про вигадані події та явища, що сприймаються й розповідаються як реальні – це:

а) переказ;
б) казка;
в) оповідання;
г) легенда.

2. Прочитаний уривок із твору за жанром є:

а) переказ;
б) казка;
в) оповідання;
г) легенда.

3. У прочитаному тексті відсутні такі сюжетні елементи:

а) зачин й основна частина;
б) основна частина й кінцівка;
в) кінцівка й розвиток подій;
г) зачин і кінцівка.

4. Складова твору, в якій автор завершує розповідь про події – це:

а) експозиція;

б) зав'язка;
в) кульмінація;
г) розв'язка.

5. Падчерка пішла до криниці, щоб:
а) води принести;
б) води напитися;
в) кинутися у воду;
г) скупатися у воді.

6. У бажанні падчерки пані Метелиця схвалила:
а) бажання побачити рідних;
б) побачити зводну сестру;
в) побачити рідну домівку;
г) врятувати веретено.

7. Оберіть правильний варіант логістики виконання роботи падчерки:
а) потрусила яблуню; вийняла хліби; перину й подушки повибивала;
б) перину й подушки повибивала; потрусила яблуню; вийняли хліби;
в) потрусила яблуню; перину й подушки повибивала; вийняла хліби;
г) вийняла хліби; потрусила яблуню; перину й подушки повибивала.

8. У пані Метелиці падчерці жилося:
а) добре;
б) ситно;
в) смачно;
г) безпечно.

У завданнях 3–4 до кожного з п'яти або чотирьох рядків інформації, позначених цифрами, виберіть ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ, на Вашу думку, варіант, позначений буквою.

9. Установіть відповідність між поняттям (словом) та його значенням (1 б.).

Поняття (слово)	***Значення поняття (слова)***
1. Фольклор **2.** Зав'язка **3.** Падчерка **4.** Тема твору **5.** Зарубіжна література	**А.** Сукупність різних національних літератур від давнини до сучасності **Б.** Твори, що виникли в глибоку давнину, існували в усній традиції як утілення народних уявлень, ідеалів **В.** Коло подій і явищ, змальованих у творі **Г.** Нерідна (зводна) дочка **Д.** Початковий момент у розвитку подій, зображених у художньому творі

1 Б; 2 Д; 3 Г; 4 В; 5 А

10. Установіть відповідність між поняттям (словом) та його значенням (1 б.).

Поняття (слово)	***Значення поняття (слова)***
1. Усна народна творчість **2.** Ідея твору **3.** Верете́но **4.** Почи́нок **5.** Зарубіжна література	**А.** Сукупність різних національних літератур від давнини до сучасності **Б.** Твори, що виникли в глибоку давнину, існували в усній традиції як утілення народних уявлень, ідеалів **В.** Провідна думка, емоційна спрямованість **Г.** Ручне знаряддя для прядіння у вигляді палички, на яку й намотували нитку **Д.** Пряжа (нитка), намотана на веретено

1 Б; 2 В; 3 Г; 4 Д; 5 А

II. РІВЕНЬ ЗАСТОСУВАННЯ І ТВОРЕННЯ
Читання й аналіз тексту

Перечитайте текст, поданий у додатку. Зверніть увагу, завдання за прочитаним художнім твором мають по чотири варіанти відповіді, серед яких ***ОДИН або ДВА є ПРАВИЛЬНИМИ.*** *Кожне завдання оцінюється* ***в 1 б.***

11. Від пані Метелиці падчерка у винагороду одержала:
а) золото;
б) веретено;
в) свободу;
г) показ дорогу додому.

12. Падчерку пані Метелиця годувала:
а) добре і завжди;
б) завжди ситно;
в) добре і смачно;
г) завжди смачно;
д) добре і ситно.

РОЗГОРНУТА ВІДПОВІДЬ НА ПИТАННЯ
(по 1 б. – чотири завдання; по 2 б. – два завдання)

Завдання передбачають повторне перечитування запропонованого тексту. Відповіді мають бути повними й ґрунтовними. Висловіть Ваші думки. За потреби використовуйте чернетку.

1. На карті світу (додаток 2) зазначте країну, де народилися автори, назву художнього твору. Запропонуйте власну назву до прочитаного тексту. Установіть жанр епічного твору, поданого в додатку 1.
2. На карті світу (додаток 2) віднайдіть країну, в якій народилися письменники, зазначте їх прізвища (псевдоніми), назву художнього твору. Запропонуйте власну назву до прочитаного тексту. Установіть жанр епічного твору, поданого в додатку 1.

3. Перечитайте фрагмент № 3. З'ясуйте ставлення автора до пані Метелиці, виписавши образний вислів. Прокоментуйте його підтекст: прямий чи прихований. Поясніть його зміст.
4. Перечитайте фрагмент № 3. З'ясуйте ставлення падчерки до пані Метелиці, виписавши образний вислів. Прокоментуйте його підтекст: прямий чи прихований. Поясніть його зміст.
5. Перечитайте фрагмент № 4. Випишіть епітети, що характеризують падчерку. Зробіть свій коментар-ставлення до персонажа.

№ з/п	Назва художнього засобу	Твій коментар, пояснення
1.	Епітети	

6. Перечитайте фрагмент № 4. Випишіть порівняння, яке характеризує падчерку-трудівницю. Зробіть свій коментар-ставлення до персонажа.

№ з/п	Назва художнього засобу	Твій коментар, пояснення
1.	Порівняння	

ТВОРЧА РОБОТА (3 б.)

1. Перечитайте фрагменти № 3–4 запропонованого тексту (додаток). Випишіть дієслова, які описують трудову діяльність падчерки. Використайте епітети, що характеризують дівчину. Доречно вжити одне з прислів'їв / приказок: «Від лінощів усі вади» (укр.), «Хто добре працює, тому щастить» (укр.), «Хліб не пада з неба – працювати треба» (польськ.); «Пиха снідає в достатку, обідає в злиднях, вечеряє в ганьбі» (англ.), «Не роби сьогодні те, що завтра в сором введе» (індійс.), «У гідної людини життя – до інших співчуття» (індійс.).
2. Підготуйте есе, розкривши підтекст (прямий чи прихований) вислову за твоїм вибором:

Добре працюй – добре тобі буде.
З перини пір'я летить – сніг на землі іде.
Прийшла додому дівчина в смолі!

Обсяг роботи творчого завдання має складати орієнтовно 0,25 сторінки. У разі потреби використовуйте чернетку. Уся робота оцінюється в 12 балів.

Бажаємо успіху!

_____
назва творчої роботи

Додаток 1

_____

назва творчої роботи

1. <…>Пішла дівчина по галявині, дивиться: стоїть піч, а в печі хліби печуться. Хліби крикнули їй:

– Ах, виймай нас, дівчино, з печі скоріше! Ах, виймай скоріше! Ми вже спеклися! А не то ми скоро зовсім згоримо!

2. Взяла дівчина лопату і вийняла хліби з печі. Потім вона пішла далі та прийшла до яблуні. А на яблуні було багато стиглих яблук. Яблуня крикнула їй:

– Ах, потруси мене, дівчино, потруси! Яблука давно вже достигли!

Стала дівчина трусити дерево. Яблука дощем на землю посипалися. І аж доти трусила вона яблуню, поки не залишилося на ній жодного яблука.

3. Склала дівчина яблука у купу і пішла далі. І от нарешті прийшла вона до хатинки. З вікна хати визирнула старенька пані. З рота у неї стирчали величезні білі зуби. Побачила дівчина стареньку, злякалася і хотіла втекти, але та гукнула їй:

– Чого ти злякалася, любо? Залишайся-но краще в мене. Будеш добре працювати, добре й тобі буде. Ти мені тільки ліжко застилай гарненько та перину і подушки збивай посильніше, щоб пір'я на всі боки летіло. Коли з моєї перини пір'я летить, на землі сніг іде. Знаєш, хто я? Я – сама пані Метелиця.

– Що ж, – сказала дівчина, – я згодна піти до вас на службу.

4. От і стала вона працювати у старої пані. Дівчина вона була лагідна, працьовита і робила все, що їй наказувала стара.

Перину і подушки вона так сильно збивала, що пір'я, наче пластівці снігу, летіло на всі боки.

Добре жилося дівчині у пані Метелиці. Ніколи та її не сварила, а годувала завжди ситно і смачно.

І все ж таки скоро дівчина засумувала. Спочатку вона й сама зрозуміти не могла, чому сумує, – адже їй тут у тисячу разів краще ніж удома живеться, а потім зрозуміла, що сумує вона саме за рідною домівкою. І хоч як там було погано, а все ж таки вона дуже до неї звикла.

5. От раз і каже дівчина Пані Метелиці:

– Я дуже сумую за домівкою. Хоч мені у вас добре, а все-таки не можу я тут більше залишатися. Мені дуже хочеться побачити рідних.

Вислухала її Метелиця і каже:

– Мені подобається, що ти своїх рідних не забуваєш. Ти добре в мене попрацювала. За це я тобі сама покажу дорогу додому.

Взяла вона дівчину за руку і привела до великих воріт. Ворота відчинилися, і коли дівчина проходила під ними, посипалося на неї зверху золото. Так і вийшла вона з воріт, уся золотом обсипана.

– Це тобі в нагороду за твоє старання, – сказала Метелиця і дала їй веретéно, те саме, яке в колодязь впало. <…>

(Переклад Валерії Воробйової.
Ілюстрації Еріка Прассе)

Додаток 2

1. На карті Європи (додаток 2) віднайдіть країну, в якій народилися письменники, зафарбуйте її. Зазначте їх прізвища (псевдоніми), назву художнього твору. Запропонуйте власну назву до прочитаного тексту. Установіть жанр епічного твору, поданого в додатку 1.

_____

назва країни, столиця, прізвище автора твору

_____

_____

2. На карті Європи (додаток 2) зафарбуйте державу, в якій народилися автори прочитаного твору. Зазначте її назву, столицю та прізвище письменників. Запропонуйте власну назву до прочитаного тексту. Установіть жанр епічного твору, поданого в додатку 1.

_____

назва країни, столиця, прізвище автора твору

Ісландія
Фінляндія
Росія
Швеція
Норвегія
Естонія
Латвія
Литва
Ірландія
Велика Британія
Білорусь
Польща
Німеччина
Україна
Чехія
Австрія
Угорщина
Франція
Румунія
Італія
Болгарія
Туреччина
Португалія
Іспанія

© Daniel Dalet
500 km
300 mi

3. Візуалізуйте маршрут випробувань падчерки, позначивши порядок розгортання подій цифрами.

4. Візуалізуйте маршрут випробувань дочки, позначивши порядок розгортання подій цифрами.

5. За малюнками установіть персонажів, позначивши їх абревіатурами: падчерка – П; дочка – Д; мачуха – М; пані Метелиця – п.М.

6. За малюнками установіть персонажів, позначивши їх абревіатурами: падчерка – П; дочка – Д; мачуха – М; пані Метелиця – п.М.

7. До репліки пані Метелиці: «Мені подобається, що ти своїх рідних не забуваєш» відібрати ОДНЕ прислів'я й ОДНУ приказку. Обґрунтуйте свій вибір. Запропонуйте прислів'я або приказку, що стосується вашої родини, та прокоментуйте.

Матеріал для вибору:

Дружна сім'я не знає печалі; родичі хоч і сваряться, та одне одного не цураються; сім'я міцна ладом; без роду, хоч з мосту та у воду; сім'я сильна, коли над нею один дах; свого доправляйся, від роду не відчужайся; у нашому роду нема переводу; наш рід добрий на плід; нема роду без вироду (без *виродка – людина, яка втратила кращі якості); не трать ходу до поганого роду; як до такого роду, то краще з моста у воду; рідня тільки до чорного дня; рід великий, а родича нема; у дружній родині і в холод тепло; у своїй родині всяк сам великий.*

МОЯ РОДИНА

Репліка пані Метелиці	**Приказка**	**Прислів'я**
	Коментар	***Коментар***
«Мені подобається, що ти своїх рідних не забуваєш»		
Прислів'я (приказка), що характеризує мою родину. Коментар мого вибору		

8. Перечитайте два фрагменти казки різних перекладачів: перший із підручника Сидора Сакидона, другий – Валерії Воробйової. Який із заспівів найбільш влучно розкриває суть рішення пані Метелиці? Заспіви вжито в прямому чи/або переносному значенні? Який художній засіб застосовано авторами казки. Зверніть увагу на малюнок. Обґрунтуйте. Використайте одне з прислів'їв у своєму коментарі.

із підручника Сидора Сакидона	**із підручника Валерії Воробйової**
«І прийшла ледащиця додому, вся вкрита смолою, а півень, побачивши її, злетів на цямрину і загорлав: *Кукуріку, кукуріку! –* *Наша ледащиця йде, –* *що брудна буде довіку!»*	«Прийшла ледарка додому, а півник, що сидів на криниці, побачив її і закричав: *– Сміятимуться* *люди на селі:* *Прийшла додому* *дівчина в смолі!»*

Доречно використайте одне з прислів'їв / приказок у своєму коментарі.

Матеріал для вибору:

1. Від лінощів усі вади (укр.).
2. Хто добре працює, тому щастить (укр.).
3. Хліб не пада з неба – працювати треба (польськ.).
4. Пиха снідає в достатку, обідає в злиднях, вечеряє в ганьбі (англ.).
5. Не роби сьогодні те, що завтра в сором введе (індійс.).
6. У гідної людини життя – до інших співчуття (індійс.).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 7

1. Удосконалено модель націозорієнтованого інтелігентного (компетентного) учня-читача / учениці читачки в умовах нової літературної освіти. Запропоновані моделі є стратегією / орієнтиром / матрицею як для вчителя літератури, так й учнів-читачів у побудові траєкторії розвитку. Вони увідповіднені до одинадцяти ключових компетентностей, одинадцяти наскрізних умінь, п'яти читацьких компетентностей та чотирьох груп навчальних досягнень. Моделі враховують рівні читацької діяльності, що вимагає нині Нова українська школа – діяльнісний підхід. Узято до уваги рівні реакції учнів-читачів на художній твір і літературно-мистецький матеріал. У моделях закладено аксіологічну стратегію – ціннісно-етичний компонент, що допоможе формувати істинних українців-патріотів, інтелігентних читачів, Людей культури, які житимуть і діятимуть за вищими духовними законами й нормами.
2. Вивчено моделі читачів в українській освіті та закордонні, концепції літературної освіти різних авторів. Мету нової літературної освіти нами представлено так: формувати націозорієнтованого, істинного українця / українку й інтелігентного учня-читача / ученицю-читачку, здатних зрозуміти глибинний зміст твору, осягнути красу й багатство його художньої форми, розвинути себе як Я-особистість, збагативши свій духовно-естетичний досвід.
3. Запропоновано технологію формувального оцінювання в системі літературної освіти. Вибудувано понятійний апарат: види оцінювання, групи оцінювання, функції оцінювання. Уперше подано визначення в системі літературної освіти: формувальне оцінювання – цілеспрямована побудова / виявлення якісного описового зворотного зв'язку для одержання найкращого результату навчальних досягнень кожним учнем-читачем / ученицею-читачкою з метою наступного коригування

своїх пізнавальних потреб, мотивів, ставлень у процесі літературної освіти.

4. Виокремлено функції формувального оцінювання в системі діяльнісного складника літературної освіти, які спрямовані на розвиток стратегій метапізна́ння (ТриС): саморефлексія, саморегуляція, самонавчання. Вони узгоджені з етапами формувального оцінювання читацьких досягнень: як результат виконаного / підготовленого літературного / читацького продукту. Етапи містять: аналізування переваг (само-, взаємо-) – виявлення недоліків (помилок, неточностей) – покращення результатів (рекомендації, шляхи вирішення).
5. Розроблено конструктор компетентнісних літературних вправ, в який входить набір мовних конструкцій. Мовні конструкції враховують рівні начальних цілей: початковий (1–3 б.), середній (4–6 б.), достатній (7–9 б.), високий (10–12 б.). Їх узгоджено з рівнями реакцій на літературно-мистецький матеріал, художні твори: 1) розпізнавання; 2) відтворення; 3) конструювання; 4) творення, а також з аксіологічною стратегією для побудови власної ціннісно-етичної поведінкової моделі учнем-читачем / ученицею-читачкою.
6. Подано модель тематичного оцінювання літературних досягнень учнів-читачів за темою «Усна народна творчість. Пані Метелиця». Роботу організовано згідно з концепцією формувального оцінювання, основним принципом літературного заняття – «твороцентризмом», ураховано модель реакції учнів-читачів на художній твір, передбачено вправи на різний рівень навчальних досягнень учнів-читачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Д. Він був одним із перших: Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) (1875-1938) // Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : навчальний посібник / Упор., науковий редактор Л. Д. Березівська / Інститут педагогіки АПН України. – Харків : «ОВС», 2006. – 328 с. – С. 9-20.
2. Вернадський В. І. Українське питання і російська громадськість / В. І. Вернадський // Вісті з України. – 1993. – № 6.
3. Ґібернау М. Ідентичність націй / М. Ґібернау ; пер. з англ. П. Таращука ; ред. Л. Марченко. – Київ : Темпора, 2012. – 303 с.
4. Компетентнісний підхід до вивчення української літератури в основній школі : посібник / С. П. Паламар, Г. Л. Бійчук, В. О. Братко, Н. М. Логвіненко, А. М. Фасоля, В. М. Тименко, З. О. Шевченко. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – 112 с.
5. Пахаренко В. І. Основи теорії літератури / Василь Іванович Пахаренко. – К. : Генеза, 2007. – 296 с.
6. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Е. Д. Сміт ; пер. з англ. П. Таращука. – Київ : Основи, 1994. – 223 с.
7. Старагіна І. П. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання : навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Терещенко В. М., Панченков А. О. – Харків : Соняшник, 2020. – 176 с.
8. Удовиченко Л. М. Теорія і технологія вивчення художніх образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи : монографія / Л. М. Удовиченко. – Київ, 2020. – 352 с.
9. Ушинський К. Питання про народні школи // Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. – Т. 1. – К., 1983. – С. 9–26, 43 – 120.
10. Ушинський К. Про наочність у громадському вихованні. – Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. – Т. 2. – К., 1983. С. 43–102.
11. Ушинський К. Рідне слово // Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. – Т. 1. – К., 1983. – С. 121-133.
12. Фасоля А. Компетентнісно зорієнтовані завдання: новація? Імітація? / А. М. Фасоля // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014. – № 5. – С. 14–20.
13. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір : монографія / Г. Філіпчук. – Чернівці : Друк Арт, 2016. – 304 с.
14. Чепелєва Н. В. Текст і читач : посібник / Наталія Василівна Чепелєва. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2015. – 124 с.

15. Чепіга Я. Ф. Ґрунтовні принципи нормальної школи // Я. Ф. Чепіга / У кн. : Він був одним із перших: Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) (1875-1938) // Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : навчальний посібник / Упор., науковий редактор Л. Д. Березівська / Інститут педагогіки АПН України. – Харків : «ОВС», 2006. – 328 с. – С. 25-28.
16. Чепіга Я. Ф. Проект української школи. Передмова // Чепіга Я. Світло. – 1913. – Кн. 1. – С. 36-37.
17. Шуляр В. І. Аксіоми Нової української школи й дидактична система К. Д. Ушинського : практико орієнтована монографія / Шуляр В. І. – Миколаїв : ОІППО, 2020. – 108 с.
18. Шуляр В. І. Нова українська школа й імперативи Якова Чепіги (за статтею «Ґрунтовні принципи нормальної школи») / В. І. Шуляр // Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2020. – № 2-3 (85-86). – С. 80-97.
19. Шуляр В. І. Засоби діагностування літературних досягнень учнів-читачів із урахуванням дитино / читацько / текстоцентричної парадигми. «Усна народна творчість» // Формування літературної компетентності учнів-читачів 5 класу : навч.-метод. посіб. / Авт.-уклад.: В. Шуляр, С. Паламар. – Миколаїв : ОІППО, 2014. – 100 с. – С. 89-97.
20. Шуляр В. І. Компетентний читач – твороцентризм – засоби діагностування літературного розвитку : опорний матеріал для занять : навч. посіб. – Миколаїв : ОІППО, 2020. – 56 с.
21. Шуляр В. І. Концепт «духовної цілісності особистості» Григорія Сковороди як цінність у системі літературної освіти школярів [Електронний ресурс] / В. І. Шуляр // Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2022. – № 4. – С. 27-49. – Режим доступу: https://cutt.ly/MedRyw16 (Дата звернення: 01.07.2024).
22. Шуляр В. І. Методика організації рефлексії на уроці літератури / В. І. Шуляр // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 6-7. – С. 16-20.
23. Шуляр В. І. Модель літературної компетентності учнів-читачів Нової української школи : навч.-метод. посіб. / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2022. – 192 с.
24. Шуляр В. І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної діяльності / В. І. Шуляр // Українська література в загальноосвітній школі. – 2004. – № 6. – С. 13-18.
25. Шуляр В. І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної професійної діяльності : дисертаційне дослідження / В. І. Шуляр. – Миколаїв: МДУ, 2004. – 241 с.

26. Шуляр В. І. Планування літературної освіти школярів : технологічна концепція : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр ; за ред. проф. Н. Й. Волошиної. – Миколаїв: Вид-во Ч, 2006. – 96 с.
27. Шуляр В. І. Урок рефлексивно-корективного контролю знань, норм і цінностей із літератури: за імперативами Н. Волошиної / В. І. Шуляр // Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика. – Вип. 1 (16). – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 205-214.
28. Шуляр В. І. Ціннісно-етична парадигма в системі літературної освіти Нової української школи (теоретико-методологічна візія) : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2022. – Ч. 1. – 198 с.

ПІСЛЯМОВА

СВІТ ПО-НОВОМУ ВІДКРИВАЙМО ...
або
МЕТОДИКА ЛІТЕРАТУРИ, УМОТИВОВАНА ЛЮБОВ'Ю

Тут мало побачити –
Треба вдивлятися,
Тут мало почути –
Треба вслухатися,
Щоб душу ці звуки
Наповнили дружно...

Микола Рилєнков

ЧИТАТИ – ДИВИТИСЯ – ЧУТИ,
щоб світ по-новому відкрити

= Читати – вчитуватися – вичитувати =

Тут мало **читати** –
Треба **вчитуватися**,
Щоб **вичитувати** смисли
Аналізованого тексту.

= Дивитися – бачити – помічати =

Тут мало **дивитися** –
Треба **бачити**,
Щоб **помічати** деталі
Мистецького твору.

= Слухати – почути – відчути =

Тут мало **побачити** –
Треба **вдивлятися**,
Тут мало **почути**

Треба **вслухатися**.
Щоб душі **відчути** ці звуки,
Наповнені музикою сповна…

Читати – почути – відчути

Читати – почути – відчути
В ім'я насолоди своєї,
Щоб світ по-новому **відкрити**
Для себе та інших.

Такий шлях маємо пройти разом із учнями-читачами, пізнаючи нетлінну сутність художнього твору. Цей шлях непростий. Він допоможе сформувати

ІНТЕЛІГЕНТНОГО ЧИТАЧА / ЧИТАЧКУ
як Людей культури,
патріотів України!

НАВЧАТИСЯ З ЛЮБОВ'Ю
або
20 МОЇХ МЕТОДИЧНИХ ІМПЕРАТИВІВ МЕТОДИКИ ЛІТЕРАТУРИ, УМОТИВОВАНОЇ ЛЮБОВ'Ю

1. Створюймо ситуацію успіху.
2. Спрацьовуймо на випередження.
3. Ураховуймо особливість кожного.
4. Говорімо про складне просто.
5. Візуалізуймо теоретичний матеріал.
6. Комунікуймо з читачами щиро.
7. Навчаймо вдумливому читанню.
8. Програваймо складний матеріал.
9. Забезпечуймо можливість вибору.
10. Вибудовуймо траєкторію успіху.
11. Створюймо можливість продукувати.
12. Розвиваймо мову й мовлення.

13. Відбираймо доречні факти.
14. Привчаймо до прочитання підтекстів.
15. Розвиваймо двопівкульність читачів.
16. Засвоюймо інформацію п'ятиканально.
17. Створюймо діалогову платформу.
18. Поєднуймо традиційне з інноваційним.
19. Об'єднуймо «живу» книгу з ШІ.
20. Співпрацюймо з любов'ю!

Василь ШУЛЯР

ВІДГУКИ ВЧИТЕЛІВ

Він додає віри у себе!

Сьогоднішні реалії вимагають від сучасного вчителя постійного його самовдосконалення. Тож особлива вдячність Василю Івановичу Шуляру за можливість брати участь у роботі творчої групи вчителів української літератури Нової української школи.

Група працює над авторським проєктом «Компетентнісно орієнтовані вправи в системі літературної освіти (7–9 класи НУШ): запитання, завдання, задачі)». На моє переконання, це особливо важливо для сучасної освіти, адже він спрямований на вдосконалення методики викладання української літератури та формування в учнів ключових і предметних компетентностей, необхідних для життя в XXI столітті.

Слід відзначити, що Василь Іванович дає орієнтири для розширення педагогічної майстерності вчителів літератури, щедро ділиться власним досвідом, мудро керує роботою членів групи, дає настанови для професійного самовдосконалення. Опікується досягненнями кожного члена групи, даючи віру у власні сили і можливості. Після засідання кожен учасник отримує не лише знання, а й віру у власні сили.

Валентина ШАЦЬКА

Приклад вдалого пошуку

Відповідно до Концепції Нової української школи основою організації освітнього процесу має бути впровадження компетентнісного підходу, тобто спрямованість навчання на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей кожного учня. Зрозуміло, що ця вимога поширюється і на сучасну літературну шкільну освіту, яка має бути зорієнтована на діяльнісне навчання, гармонійний розвиток і моральне виховання учнів шляхом їх прилучення до найкращих творів художньої літератури. Прикладом вдалого пошуку нових підходів у вивченні зарубіжної літератури є методика розроблення компетентнісних вправ, автором якої є доктор педагогічних наук Шуляр В. І.

Новизна цієї методики полягає у тому, що її автор пропонує вчителям для занять, спрямованих на вивчення художніх творів зарубіжних авторів, розробляти не просто компетентнісно зорієнтовані завдання, а створювати цілий комплекс вправ, який складається з компетентнісно зорієнтованих літературних запитань (**КЛ Зп**), компетентнісно зорієнтованих літературних завдань (**КЛ Зв**) та компетентнісно зорієнтованих літературних задач (**КЛ Зд**). Такий підхід до організації навчального процесу спрямований на ефективне формування та розвиток у здобувачів освіти ключових компетентностей, наскрізних навичок, читацьких (предметних) компетентностей в узгодженні з групами навчальних результатів, визначених навчальною програмою. Це непростий шлях, який вимагає від вчителя більше часу на підготовку до уроку, але, на моє переконання, впровадження методики розроблення компетентнісних вправ може зробити уроки зарубіжної літератури більш різноманітними, цікавими та по-справжньому компетентнісно зорієнтованими.

Лупашко Т. О.,
вчителька зарубіжної літератури
Миколаївської гімназії № 18

Новий погляд ученого на стару добру книгу й текст

Як залучити сучасну дитину до читання творів? Адже навколо стільки комп'ютерних ігор, соціальних мереж, є вільний доступ до здобутків штучного інтелекту, будь-якої інформації … Дуже складне завдання для школи, а особливо – учителя літератури.

Але завдяки новому погляду на стару добру книгу й текст можна зробити уроки цікавими й пізнавальними. Хто, як не вчитель літератури, допоможе учневі зануритися в глибини тексту, проведе через своєрідну літературну квест-кімнату, вихід з якої – знання, задоволення від читання.

Авторська творча майстерня «Компетентнісно орієнтовані вправи в системі літературної освіти (7–9 класи НУШ): запитання, завдання, задачі» під керівництвом Василя Шуляра, доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директора МОІППО, заслуженого вчителя України, передбачає саме такий сучасний підхід до роботи на уроці літератури.

Акцентовано увагу на формуванні літературної компетентності школярів за новим державним стандартом, реалізації літературознавчої, аксіологічної, культурознавчої складових. Також залучаються життєві компетенції сучасного учня, обізнаного у способах пошуку інформації в бібліотеці, інтернеті.

Розробка вчителями компетентнісно зорієнтованих вправ у системі літературної освіти ґрунтується на пошуку дитиною інформації, що «прихована» автором у тексті, непомітна з першого погляду, та забезпечує різноманітність у роботі над творами літератури.

Учні на уроці із задоволенням та здивуванням визначають відстань за картою від одного місця до іншого в літературному творі, вираховують кількість пофарбованого Томом Сойєром, складають уявлення про життя, побут давніх українців, аналізують поезії, шукають у детективах деталі, що допомогли Шерлоку Холмсу розкрити прав-

ду тощо. Насправді це робить літературу зрозумілішою, ближчою для школярів. Вони прагнуть розгортати книгу частіше, аналізувати ретельніше, вступають начебто в діалог з автором та його твором. Зазначене вдало поєднується з формуванням у здобувачів освіти літературних компетентностей.

Що маємо в результаті роботи? Випускник-читач закладу освіти стає конкурентоспроможним на будь-якому ринку праці. Це патріот України, який здатен логічно мислити, співпрацювати, має високий рівень морально-етичних принципів і компетентностей у літературній освіті, практичні знання та уміння, спроможний створювати власний творчий продукт за мотивами прочитаного, знає, як поєднувати знання з різних галузей науки, культури, мистецтва. А також володіє навичками аргументування власної думки, уміє вести літературну дискусію, розуміє актуальність змісту, естетичну цінність творів, художні відкриття письменників.

Костирко О. В.,
учителька зарубіжної літератури
Миколаївської гімназії № 24
Миколаївської міської ради

СЛОВО РЕЦЕНЗЕНТАМ

Монографія Василя Шуляра як система поглядів на життя, людину, літературу, себе

Рецензія на практико-орієнтовану монографію д. пед. н., професора кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директора МОІППО В. І. Шуляра «Компетентнісні літературні вправи («Зарубіжна література», інтегрований курс «Література»)

Рецензовану практико-орієнтовану монографію розглядаємо як природне продовження реалізації концепції ціннісно-орієнтованих компетентнісних літературних вправ, розробленої д. пед. н., професором кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директором МОІППО В. І. Шуляром відповідно до науково-методичного забезпечення літературної освіти в межах Концепції «Нова українська школа». Зазначену концепцію науковець послідовно втілює в низці практико-орієнтованих монографій та навчально-методичних посібників, але рецензована праця відрізняється тим, що вона присвячена вивченню курсів «Зарубіжна література», інтегрованого курсу «Література». На нашу думку, це є свідченням поширення наукових пошуків відомого методиста й дидакта, який запропонував, як він визначив, серію «Методика літературної освіти, умотивована любов'ю».

Погоджуємося з твердженням науковця: «Концепція практико-орієнтованих багатотомних монографій передбачає використання попередніх праць / статей / розмислів, які раніше поодиноко та малими тиражами були видрукувані» (с. 8). Учителеві потрібно надати готову книгу, в якій він отримає все необхідне для творчої роботи, тож застосування автором власних надбань вважаємо виправданим і доцільним.

Структуру монографії визначено згідно з об'єктом, предметом, завданнями, науковою та практичною значущістю дослідження, специфікою вивчення зазначених шкільних курсів, тому вона не викликає заперечень.

Розглянуті в першому розділі монографії теоретичні засади поняття «компетентнісні літературні вправи» забезпечили його науково-методичне осмислення; автором подано типологічну класифікацію компетентнісних літературних вправ, їхні класифікації за видами, функціями та складниками. Докладно проаналізовано архітектоніку компетентнісних літературних запитань / завдань / задач, що орієнтує вчителя в їхній специфіці. У цілому цей розділ є вагомим теоретичним підґрунтям для наукових розвідок автора, а запропоновані варіанти моделей «наближають» теоретичні аспекти дослідження до практичної діяльності вчителя.

У другому розділі встановлено співвідношення моделі «літературна компетентність» та сфер вибудови літературної освіти, визначено складники суб'єктивного мистецького досвіду випускника-читача, з'ясовано роль компетентнісно-діяльнісної парадигми в системі літературної освіти школярів, репрезентовано модель інтелігентного (компетентного) випускника-читача на рівні реакції на художній твір, запропоновано пакет засобів для навчальних і методичних суб'єктів літературної освіти. Варто відзначити, що пакет засобів є результатом довготривалої діяльності автора з удосконалення ним власного педагогічного досвіду, який свого часу отримав визнання на рівні держави (перемога у всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2000»).

У третьому розділі подано систему організації співпраці вчителів літератури у форматі технологічного практикуму, що є сучасним підходом до фахової підготовки / перепідготовки. Матеріали технологічних практикумів за творами Марини Павленко «Небезпечні польоти Василя Симоненка», Рея Бредбері «Усмішка» всебічно розкривають авторські напрацювання, надають учителеві можливість відчути себе співтворцем уроків, відшукати власні шляхи опрацювання складних тем української та зарубіжної

літератур. Важливим за умов війни є залучення елементів екологічного ставлення до учнів і до себе, формування безпечного середовища. Корисні запропоновані «семантичні розвідки» щодо назви новели американського письменника (с. 88–89), які спонукають до активної розумової діяльності, пошуків свого ставлення до виучуваного. З метою акцентування уваги вчителя й учнів на уривках, що мають бути опрацьовані, забезпечення їх орієнтації в художній тканині твору зроблено «фрагментацію» текстів.

У четвертому розділі монографії представлено модель компетентнісно-літературних вправ з вивчення новели-притчі Акутаґави Рюноске «Павутинка». Цей твір є складним для вчителя й учнів, оскільки в ньому йдеться про далекі від нас японські літературу та культуру. Відповідно, залучається культурологічний контекст, символіка, фольклор, а використання цих компонентів у поєднанні з літературознавчим і біографічним видами контексту забезпечує адекватне авторському задуму засвоєння твору. Також цінним вважаємо те, що розробка автором опорних схем / моделей / сигналів – це творчий довготривалий процес, який розпочався наприкінці минулого століття та триває нині. В. І. Шуляр гнучко реагує на об'єктивні зміни, що відбуваються в літературній освіті й суспільстві. Низка запропонованих компетентнісних літературних задач охоплює найбільш складні для вчителя й учнів аспекти вивчення твору японського письменника, підвищує практичну спрямованість монографії, а залучення широкого кола відомостей різного характеру (контекст, покликання на додаткові матеріали під час коментаря образів тощо) розширює кругозір учителя, робить його більш підготовленим до вивчення будь-якої теми.

Розділ п'ятий монографії присвячено візуалізації в системі літературної освіти учнів. На сучасному етапі вважаємо це питання одним із ключових у підвищенні якості підготовки читачів. Автор розглядає поняття «візуалізація» під різними кутами зору, визначає сутність поняття «професійно-методична компетентність учителя літератури», аналізує постмодернові підходи до візуалізації як засоби

формування професійно-методичної компетентності вчителя літератури. Доцільним є «метамодерновий підхід» до візуалізації в системі шкільної літературної освіти, що розглядається науковцем відповідно до реалій ковідного / воєнного періодів розвитку української освіти. На підставі цього В. І. Шуляром розроблено власну модель «метамодерністського» світосприйняття на шляху до «відродження людського». Авторський варіант дослідження генетичних етапів розвитку мислення та аналіз рівнів розвитку наочних форм мисленнєвої діяльності підтверджують перевагу візуального мислення як «вищого рівня наочних видів мисленнєвої діяльності» (с. 209). Визначення специфіки візуалізаційної компетентності вчителя літератури, її структури сприяло створенню компетентнісних літературних вправ з елементами візуалізації за творами Ганса Крістіана Андерсена «Непохитний олов'яний солдатик» та «Снігова королева», що реалізують авторську концепцію компетентнісних літературних вправ з використанням зазначеної вище фрагментації текстів.

Продовженням попереднього слід вважати запропоновані в шостому розділі візуалізовані моделі до вивчення новели-притчі «Павутинка». Автор характеризує особливості роботи з електронними ресурсами для створення візуалізації, зокрема інструментом «Canva», розглядає візуалізовані динамічні моделі вивчення біографії письменника, теорії літератури, новели в цілому.

У сьомому розділі досліджується питання формувального оцінювання літературних досягнень учнів-читачів – одне зі складних на сучасному етапі розвитку літературної освіти. Переконливо доведено, що метою сучасної літературної освіти є формування націозорієнтованого інтелігентного учня-читача / учениці-читачки, зокрема саме «інтелігентного читача / читачки» (с. 311). Підтримуємо думку автора: «Формування націозорієнтованого інтелігентного учня-читача / учениці-читачки здійснюємо в контексті вивчення художнього твору, аналізу образів-персонажів» (с. 312), оскільки саме людиноцентризм і твороцентризм – провідні принципи, на яких має будуватися сучасна лі-

тературна освіта. Авторські моделі «націозорієнтованого інтелігентного (компетентного) читача / читачки» (с. 314), «рівнів реакції на літературно-мистецьке явище» (с. 316) є обґрунтованими, а розроблені на їхній основі методика й практика технології оцінювання літературних досягнень учнів-читачів озброюють учителя в його діяльності. Цьому сприяють узгоджувальна модель системи цілей і видів оцінювання літературних досягнень учнів-читачів (с. 322) та методичні коментарі до неї, конструктор компетентнісних літературних вправ (с. 324–328), модель тематичного оцінювання літературних досягнень учнів-читачів на прикладі казки «Пані Метелиця».

У післямові автор ділиться з читачем, пропонує осмислити «20 МОЇХ МЕТОДИЧНИХ ІМПЕРАТИВІВ МЕТОДИКИ ЛІТЕРАТУРИ, УМОТИВОВАНОЇ ЛЮБОВ'Ю» (с. 346). Доцільно додати певну «розшифровку» цих «імперативів», оскільки кожним учителем вони сприймаються по-своєму, вибірково. Водночас для автора, складається враження, це певна система поглядів на життя, людину, літературу, себе.

Маємо наголосити, що вказане вище побажання-зауваження не впливає на теоретико-практичне значення практико-орієнтованої монографії. Дослідження виконане на високому науково-методичному рівні та є актуальним для сучасного етапу розвитку літературної освіти України, отже може бути корисним для вчителів, науковців, студентів.

Вважаємо можливим рекомендувати практико-орієнтовану монографію д. пед. н. Шуляра В. І. «Компетентнісні літературні вправи («Зарубіжна література», інтегрований курс «Література»)» до друку.

Рецензент –
д. пед. н., професор, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОІППО
Володимир ГЛАДИШЕВ

Нова значуща праця подвижника української освіти

Рецензія на практико-орієнтовану монографію доктора педагогічних наук, професора кафедри мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти В. І. Шуляра «Компетентнісні літературні вправи» («Зарубіжна література, інтегрований курс «Література»)» (Миколаїв: центр редакційно-видавничої діяльності МОІППО, 2024).

Ми живемо у надскладний час, коли випробовується на міцність не лише наша держава, але й люди. На жаль, не всі проходять випробування війною: одні тікають, другі – ховаються, треті – втрачають моральні якості… Але нині ми бачимо й чимало зразків самовідданого служіння Україні як на фронті, так і в тилу, який можна назвати фронтом духовним. Одним із великих патріотів, який стоїть в обороні української мови, літератури, освіти, є Василь Шуляр, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук, професор, заслужений учитель України. Він став особливим відкриттям для мене, як і для десятків тисяч учителів, яких він підтримує і веде за собою, не полишаючи у скрутний час і демонструючи приклади мужності, працелюбності й оптимізму. Миколаївщина – одна з перших областей, яка опинилася під тяжкими ударами агресора. Але люди тут золоті. Вони не сховалися, не зламалися, не покинули свій край. У тому, що Миколаївщина вистояла й нині твердо стоїть, значна заслуга і Василя Шуляра, великого педагога й подвижника української освіти. Навіть у роки, сповнені втрат і тривог, він невтомно працює для Нової української школи, для вчителів, а отже, для свободи й процвітання України.

Нова практико-орієнтована монографія Василя Шуляра «Компетентнісні літературні вправи» («Зарубіжна література, інтегрований курс «Література»)» створена у воєнний час, але вона всім своїм змістом і настроєм спрямована в майбутнє, вона адресована тим, хто формує цивілізоване покоління українців, яким жити в повоєнну добу. Серце сповнюється гордістю від того, що в нас є такі люди, як Василь Шуляр. Свого часу шляхи української педагогіки

прокладали Борис Грінченко, Христя Алчевська, Василь Сухомлинський, Софія Русова, Олександра Савченко та інші. А сьогодні ми живемо поруч із людиною-легендою – Василем Шуляром, який дарує нам безцінний досвід збереження й розвитку всього українського під час війни. З ним ми інтелектуально мудрішаємо і морально міцнішаємо. А ще – наповнюємося позитивними емоціями і надією в лихий час. Викликає глибоку повагу гасло, яке Василь Шуляр проголосив у своїй монографії: «...головне – зберегти все українське в Україні, відстояти національні інтереси і зробити свій внесок задля нашої ПЕРЕМОГИ!». Це гасло я поділяю всім серцем, як і мільйони справжніх українців, завдяки яким не схилилася перед ворогом наша Україна.

Ще війна не скінчилася, але автор монографії думає про майбутнє і слушно вважає, що «найважливіше завдання школи післявоєнного періоду (та і для нинішньої ситуації як ніколи) – вселити віру в себе і кожного / кожну, дати можливість відчути і пережити почуття любові та радості». Серія його книжок називається «Методика літератури, умотивована любов'ю». І це не випадково, адже саме любов і радість дають можливість зберегти духовне здоров'я нації; вони наповнюють смислом усе, що робиш; дають сили й відчуття причетності до творення буття. Василь Шуляр пропонує формувати у юних українців позитивне мислення в процесі читання художніх творів. Радість читання, на його думку, допомагає відкривати радість і красу світу, а також радість його пізнання й перетворення.

Вражає, що під час страшної війни, коли багато що змінюється, зокрема пріоритети, Василь Шуляр наголошує на незмінності мети національної освіти, яка покликана не лише давати знання, а формувати світогляд, високу духовність та інтелігентність. Власне, одним із найважливіших понять у монографії Василя Шуляра є поняття «інтелігентний читач» / «інтелігентна читачка». Авторська система компетентнісних вправ зорієнтована саме на формування інтелігентного читача / інтелігентної читачки, Я-особистості, яка здатна вибудувати свою ціннісно-етичну поведінкову модель на зразках художньої літератури.

В українській педагогічній науці Василь Шуляр – це той, хто йде попереду, хто не тільки бачить все нове й перспективне, а й творить його, робить життєздатним, потрібним для практичної діяльності вчителя. Україна рухається до Євросоюзу, а отже, має адаптувати свою освітню систему відповідно до Рекомендацій Європейської Ради в галузі освіти, що діють в усіх країнах товариства. Тому Василь Шуляр у своїй монографії ґрунтовно вивчає поняття «компетентність», що є ключовим у Рекомендаціях Європейської ради в галузі освіти і наповнює його вітчизняним смислом, показує шлях упровадження ключових компетентностей у Новій українській школі через компетентнісні літературні вправи.

На наш погляд, це новий крок у вітчизняній та світовій педагогіці. Саме поняття «компетентнісні літературні вправи» є інноваційним, його не існувало до наукових студій Василя Шуляра. Власне, в європейських країнах і літературу не вивчають так глибоко, як в Україні, тому про літературні вправи там не йдеться. Але Україні потрібні і українська література, і зарубіжна література, і компетентнісні літературні вправи, які набувають особливої цінності в період боротьби за незалежність і територіальну цілісність нашої держави. Адже художня література закладає матриці культури й вільного мислення, з якими юне покоління має вибороти Свободу. Тому теоретичне обґрунтування і практика компетентнісних літературних вправ, представлені в монографії Василя Шуляра, як ніколи, сьогодні є актуальними й потрібними. Пропонуючи власну авторську систему компетентнісних літературних вправ, педагог-новатор Василь Шуляр розглядає їх як «особливий інструментарій, що забезпечує формування не тільки здатності учнів-читачів застосовувати літературні знання, уміння і навички під час вивчення літературної теми, а й уводити їх у систему організаційно-діяльнісних, практико-діяльнісних, творчо-діяльнісних, рефлексивно-оцінних дій як суб'єктів літературної освіти». Вважаємо цінним для поступу нашої науки те, що вчений і практик виділив у компетентнісних літературних вправах різні складники – когнітивний, діяльнісний, ціннісно-етичний, показав взаємодію поміж ними в проце-

сі навчання зарубіжної літератури та інтегрованого курсу української та зарубіжної літератур.

У практико-орієнтованій монографії Василя Шуляра розсипано багато розкішних методичних перлів для тих, хто прагне йти в ногу з часом, хто хоче працювати цікаво й по-сучасному. Автор запропонував унікальну класифікацію компетентнісних літературних вправ, що можна взяти на озброєння і науковцям, і вчителям України та світу. Василь Шуляр глибоко й детально описав різновиди компетентнісних літературних вправ – компетентнісні літературні запитання, компетентнісні літературні завдання, компетентнісні літературні задачі. Він запропонував технології їх розроблення і застосування в процесі викладання зарубіжної літератури та інтегрованого курсу української та зарубіжної літератур, а також з урахуванням формування літературної компетентності, міжпредметних зв'язків, та міжгалузевої інтеграції.

Особливу принадність монографії надає те, що в ній не лише здійснено виклад теоретичних міркувань автора (які, безумовно, є значущими), а й представлено зразки створення компетентнісних літературних вправ у різноманітних освітніх ситуаціях. Легко і цікаво, з душевним натхненням і польотом думки написані розділи монографії тренінгові-практичної частини, де розглянуто компетентнісно-освітні ситуації на прикладі вивчення творів Марини Павленко і Рея Бредбері, а також моделювальної частини, де представлено моделі компетентнісних літературних вправ на прикладі вивчення новели Акутаґави Рюноске «Павутинка». Василь Шуляр володіє віртуозним і зрозумілим стилем. Він уміє складні наукові поняття викласти простими словами й наповнити їх реальним змістом у конкретних ситуаціях. Компетентнісні літературні вправи, як доводить монографія Василя Шуляра, охоплюють різні грані художнього твору – від жанрово-родової приналежності до окремих елементів поетики, від проблематики до найменших деталей. А це означає, що компетентнісні літературні вправи мають універсальність, можуть бути застосовані в найрізноманітніших навчальних ситуаціях і є своєрідними ключами до секретів художнього Слова.

Ще звернімо увагу на розділи монографії, присвячені візуалізації в системі шкільної літературної освіти. Нечасто можна зустріти в науково-методичній літературі таке поняття, як «візуалізаційна компетентність учителя», а воно наразі є напрочуд актуальним. До нього слід ставитися уважно, адже вивчення художньої літератури через візії потребує не лише знань, а й умінь відбирати, перетворювати й узагальнювати інформацію в наочних моделях. Василь Шуляр переконливо продемонстрував у своїй монографії, як компетентнісні літературні вправи можна реалізувати й унаочнити у сучасних візіях. Автор не лише розповідає про те, як треба робити те чи інше, а й сам показує численні приклади такої красивої творчої роботи, що засвідчує великий талант педагога.

Хороша книжка – це та, про яку думаєш навіть тоді, коли перегортаєш останню сторінку. Монографія Василя Шуляра – не просто хороша книжка, це чудова і високопрофесійна праця, яка спонукає до роздумів і творчості, до втілення прочитаного у власній діяльності, до наступних кроків на продовження того, про що написав автор.

Ця книжка жива, вона розмовляє схвильованим голосом Вчителя, який усю свою душу й серце віддає Україні та її дітям, що змушені жити і навчатися під виття сирен й гучні вибухи, але яким Василь Шуляр прагне подарувати РАДІСТЬ ЧИТАННЯ помножену любов'ю. І це для наших дітей є справжнім порятунком, а для вчителів – духовною зброєю, не менш важливою, аніж зброя на фронті.

Низький уклін автору – справжньому герою і подвижнику!

Ольга НІКОЛЕНКО,
доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, заслужений діяч науки і техніки України, авторка державних стандартів, навчальних програм, підручників і посібників для закладів загальної середньої освіти, лауреат Державної премії імені Івана Франка, лауреат Державної премії імені В'ячеслава Чорновола, лауреат Премії ім. Панаса Мирного, лауреат Ордену Княгині Ольги III ступеня.

Особистісна духовна стійкість людини, педагога, науковця ...

Рецензія на практико-орієнтовану монографію Шуляра В. І. «Компетентнісні літературні вправи» («Зарубіжна література», інтегрований курс «Література»)

В умовах важких випробувань війною написання Василем Шуляром методичної монографії є виявом особистої духовної стійкості людини, педагога, науковця. Монографія (одна з книг серії «Методика літературної освіти, умотивована любов'ю») – наукове системне узагальнення багаторічних власних напрацювань та ідей науковців з методики навчання літературі.

Об'єктом монографії є проблемна компетентнісна літературна вправа. Предмет дослідження – технологія конструювання проблемних компетентнісних літературних вправ. Провідна ідея монографії – читацькоцентрична спрямованість літературної освіти: виховання інтелігентного Читача-патріота «наснаженого радістю пізнання нового через художні твори», який цінує українське, відстоює національні інтереси, має віру в себе, постійно удосконалює навички читання та аналізу прочитаного, ключові компетентності НУШ. Цілком погоджуємося з автором монографії, що «не кожен компетентний читача може бути інтелігентним, Людиною Культури» (с. 22). Тому методично цінним вважаємо коментар для педагога про результат розвитку компетентного читача – «інтелігентні учні-читачі, які житимуть і діятимуть за вищими духовними законами / нормами, сповідуватимуть національну ідею, демонструватимуть високий рівень Людини Культури, патріота своє держави» та відповідальності (с. 54).

Дослідження чітко структуроване, назви розділів розкривають задум автора – максимально доступно подати матеріал для вчителя. Запропонована система компетентнісних літературних вправ (типи, види, завдання, функції) за когнітивним, діяльнісним і ціннісно-етичним складниками має важливе значення для здійснення якіс-

ного оцінювання читацької діяльності здобувача освіти. Компетентнісні завдання та вправи вибудовують логіку організаційно-діяльнісних, практико-діяльнісних, творчо-діяльнісних, рефлексивно-оцінних дій учнів-читачів як суб'єктів літературної освіти. Добре прописані результати навчання (продукт читацької діяльності), орієнтовні читацькі дії учнів, рівні реакції на літературно-мистецьке явище (Рис. 2.3, с. 63) з етапами-маркерами (розпізнавання, відтворення, конструювання, творення).

Системний підхід проглядається у конструюванні компетентнісних літературних вправ за художнім твором, біографією письменника, теоретико-літературними поняттями, з розвитку мовленнєвої компетентності. Авторська ціннісно-етична стратегія роботи над прочитаним (зчитування поведінки літературних персонажів, дослідження їхньої системи цінностей, побудова власної моделі поведінки) – наочний приклад реалізації компетентнісного, ціннісного та діяльнісного підходів, націозорієнтованої спрямованості вивчення літератури в школі через пізнання, самопізнання, розуміння власної ідентичності, відповідальність, самовдосконалення.

Чітко продумана система кроків читачів для виконання проблемного завдання. Наявні тексти художнього твору, додаткові ресурси, питання або завдання на порівняльний аналіз та зв'язок з сучасністю (наприклад, події другої світової війни, сучасна війна і окупація, мультфільм з мінної безпеки, імітаційно-рольова гра «Зупини будь-кого: небезпека поруч», таблиця «Фантастичне / реальне / повсякденне», лінгвістичний практикум тощо).

Авторська покрокова інструкція компетентнісного літературного завдання містить корисні для педагога підказки («задача має вміщувати приховане протиріччя», прийоми роботи для школярів з текстовим матеріалом, модель дискурсивного мислення в групі за Н. Михальчук, типи навчальних задач для продуктивного вивчення образів-персонажів за Л. Удовиченко), додаткові компетентності (за В. Шуляром) тощо). Методичні коментарі автора спрямовані на набуття конструкторської та візуалізаційної компетентностей, методичної культури вчителя літератури.

Монографія містить усі необхідні матеріали для підготовки педагога: технологічний практикум, «пакет засобів навчальних і методичних дій суб'єктів літературної освіти» (тематична картка уроку для учня-читача; компетентнісні літературні вправи, технологічна картка заняття для вчителя, алгоритм літературно-мистецької співпраці), тексти художніх творів, біографічні матеріали, схеми, таблиці, малюнки, підтексти художніх образів, наукові коментарі понять тощо.

Підкреслимо цінні методичні авторські родзинки монографії: *формування національної свідомості учнів* на творі про дитинство і любов до рідного народу і землі (Марина Павленко «Небезпечні польоти Василька Симоненка») супроводжується паралелями про долю письменника, шістдесятників, героїчну незламність сучасних українців; *емоційний діалог про естетичне і духовність*, власний вибір, індивідуальне і вплив натовпу (Рей Бредбері «Усмішка»); своєчасною є думка про *мужність бути вільним у житті* (творити свою «Я-концепцію», утвердити і не втратити «Себе–у–Світі») *та навчанні* – реалізація компетентнісного підходу через самостійну роботу над родово-жанровою формою, змістом, художніми засобами твору (Акутаґава Рюноске «Павутинка»); *твердження-оцінка та аксіоми моралі* (робота над статтею «Мораль завтрашнього дня», прислів'ями і приказками, продовжити «їх поведінкова модель трималася на....», «найбільше ціную....», «моя модель цінностей....»); *завдання з різними видами читання* (перечитування, вичитування, виокремлення, повільне, для переказування, з поетапним заповненням таблиці тощо); *індивідуалізація навчання в дії* (візуалізація поведінкової моделі автора / персонажів, прийняття персонального рішення, окреслення власної поведінкової траєкторії розвитку в освітньо-культурологічному просторі, «ціннісно-етичний висновок у таблиці має зробити кожен учень!», пояснити жестами людям з різними особливостями про небезпеку тощо); *робота з різними джерелами інформації* (Google maps, медіатексти, фрагменти екранізацій, рубрика «Історія людини в історії людства» тощо); *візуалізація в системі*

шкільної літературної освіти (візуалізація літературного матеріалу і практична читацька діяльність, структура візуалізаційної компетентності вчителя, динамічні моделі в Сапуа); *формувальне оцінювання літературних досягнень учнів-читачів*.

Водночас маємо певні зауваження. У термінологічних конструкціях автора подекуди незрозумілою є роль похилих рисок: «науковців / учених», «методика візуалізації літературної освіти / художніх творів / теорії літератури» або «напрацьоване <…> узгоджується із методологією / методикою / технологією, яка розроблена автором» (с. 43) – це ототожнення понять, перерахування або необхідність вибрати, що саме розробив автор («яка розроблена»)? Зауважимо, що об'єднані рисками поняття не є синонімічними або однопорядковими, тому вважаємо некоректними такі конструкції. Теоретичні розділи монографії містять передрук та самоцитування (сам автор на це звертає увагу у вступі), проте вчителю зручно мати в одному посібнику усі матеріали.

Зазначені зауваження не перекреслюють очевидної практичної користі книги для педагогів-філологів з впровадження компетентнісного підходу.

Структура рецензованого рукопису та його змістове наповнення цілком відповідають вимогам до практико-орієнтованих видань. Вважаємо доцільним рекомендувати монографію В. І. Шуляра «Компетентнісні літературні вправи» («Зарубіжна література», інтегрований курс «Література») до друку.

Рецензент
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методики навчання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Г. О. Островська

Підпис підтверджую
Завідувач канцелярії

Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю»
Заснована у 2024 році

Навчальне видання

ШУЛЯР
Василь Іванович

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЛІТЕРАТУРНІ ВПРАВИ
(зарубіжна література,
інтегрований курс «Література»)

У двох частинах

Частина 2

Практико-орієнтована монографія

Підписано до друку 01.08.2024.
Формат 70x90 1/16. *Умовн. друк. арк.* 16,93.
Наклад 100 пр. *Зам.* № 20.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Центр редакційно-видавничої діяльності
Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
54001, м. Миколаїв, вул. Адміральська, 4-а,
тел./факс 37 85 89, e-mail: moippo@moippo.mk.ua
http://www.moippo.mk.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру Серія ДК № 7459 від 28.09.2021 р.